

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

OLMOUC 2016

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

**KOLEKTIVIZOVANÝ VENKOV
NARATIVNÍ ANALÝZA**

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE
KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

AUTOR PRÁCE: Bc. Lucie Kučerová

VEDOUCÍ PRÁCE: Mgr. Andrea Preissová - Krejčí, Ph.D.

OLMOUC 2016

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci „Kolektivizovaný venkov – narativní analýza“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce Mgr. Andrey Preissové - Krejčí, Ph.D. a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne. ....

Podpis .....

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat zejména všem svým narátorkám a narátorům, kteří byli ochotni se se mnou podělit o své životní příběhy, bez nichž by tato diplomová práce mohla jen těžko vzniknout.

Chtěla bych také poděkovat všem, kteří mě svým rozhledem, znalostmi, radami a svým přístupem provedli stezkou soudobých dějin a zejména orální historie. Zvláště pak děkuji vedoucí mé diplomové práce Mgr. Andree Preissové Krejčí, Ph.D. za vstřícnost, porozumění, cenné rady a podněty, kterými konzultace a vznik této diplomové práce obohacovala.

Dále můj velký dík patří také mé rodině, přátelům a blízkým za podporu, bez níž by jen stěží bylo možné má studia dokončit a tuto práci dovést k cíli.

ANOTACE

Předkládaná magisterská diplomová práce pojednává o kolektivizovaném venkově prostřednictvím osobních výpovědí osob nejpovolanějších, které jsou s venkovem tradičně spjaty, zemědělců. Práce je rozdělena na dvě části, část teoreticko-metodologickou a interpretační. Teoreticko-metodologický rámec diplomové práce se zabývá tématy narativita, paměť a popisuje taktéž metodologickým otázkám realizovaného výzkumu. Interpretační část je rozdělena do pěti částí, které se navzájem prolínají, a zabývá se, jak již název napovídá, interpretací získaných narativních dat. Cílem práce je zjistit, jak vypadalo zemědělství po ukončení procesu kolektivizace, jak se proměnila práce v zemědělství v období normalizace a jaký vliv tato změna měla na život na vesnici, a to prostřednictvím životních příběhů zemědělských pracovníků. Práce se tedy snaží zachytit prožitky, pocity a události v životních příbězích narátorů, kteří v období normalizace působili v zemědělském sektoru.

Klíčová slova

Narativita, orální historie, životní příběh, kolektivizovaný venkov, zemědělství

ANNOTATION

The present Master's diploma thesis studies the topic of collectivized land through personal testimonies of those people who are traditionally associated with the country and are therefore the most competent for this research – farmers. The thesis consists of two sections, theoretical/methodological and interpretive. The theoretical/methodological framework elaborates on the features of narration and memory, and describes the methodological issues of the research. The interpretative section is divided into five intertwined subsections, dealing with the interpretation of the narrative data. The aim of the thesis is to find out – through the life stories of farmers – what the country looked like after the end of the collectivization era, how the labour in agriculture changed during the normalization, and what effect this change had on the village life. Additionally, re-interpreting stories of those who laboured in the agricultural sector during the normalization it also attempts to capture the narrators' personal experience, feelings and life events.

Key words

Narrativity, oral history, life story, collectivized country, agriculture

OBSAH

1.	ÚVOD.....	9
2.	TEORETICKO - METODOLOGICKÁ ČÁST	14
2.1.	PRAMENY A LITERATURA.....	14
2.2.	NARATIVITA.....	17
2.3.	PAMĚŤ JAKO PRAMEN POZNÁNÍ V NARATIVNÍ ANALÝZE.....	26
2.4.	METODOLOGIE VÝZKUMU	36
2.4.1.	Cíl práce.....	36
2.4.2.	Metodologie.....	36
2.4.3.	Výzkumný vzorek.....	41
2.4.4.	Analýza a interpretace získaných výzkumných dat	44
3.	INTERPRETAČNÍ ČÁST – KOLEKTIVIZOVANÝ VENKOV	47
3.1.	HISTORICKÉ POZADÍ – ČESKOSLOVENSKO NA CESTĚ K NORMALIZACI.....	47
3.2.	CESTY K PŮDĚ - aneb O rodinných kořenech a motivaci pro práci v zemědělství.....	54
3.3.	OBRAZY KOLEKTIVIZACE	59
3.4.	KOLEKTIVIZOVANÉ ZEMĚDĚLSTVÍ – aneb Proměny práce v zemědělství za normalizace	67
3.4.1.	Proměny práce v zemědělství	67
3.4.2.	Pracovní kolektiv je základ - aneb Interpersonální vztahy na pracovišti	73
3.5.	VESNIČKA MÁ STŘEDISKOVÁ	78
3.5.1.	Nejen prací živ je člověk - aneb Trávení volného času.....	83
3.6.	VYHLÍDKA SVOBODY - aneb Transformace zemědělství po roce 1989.....	87
3.7.	SHRNUTÍ – Jaký je tedy kolektivizovaný venkov?	91
4.	ZÁVĚR	94
5.	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	96
5.1.	Rozhovory a archivní prameny	96
5.1.1.	Vlastní rozhovory uloženy v archivu autorky práce:	96
5.1.2.	Rozhovory uložené v archivu Paměti národa:	96
5.1.3.	Rozhovory uložené v COH ÚSD AV ČR:	97
5.2.	Archivní prameny.....	97
5.3.	Literatura a internetové zdroje	98
5.3.1.	Literatura:	98
5.3.2.	Časopisy:	101

5.3.3. Internetové zdroje:	102
6. PŘÍLOHY	107
6.1. Vznik ekonomického celku JZD Beskyd se sídlem v Mořkově	108
6.2. Kolektiv pracovníků JZD Mořkov	109
6.3. Přidružená výroba – výroba dřevěných palet, JZD Mořkov	110
6.4. Čestné uznání a pamětní medaile k 20. výročí založení JZD Mořkov	111
6.5. Mechanizace	112
6.6. Rostlinná výroba.....	113
6.7. Živočišná výroba	114
6.8. Vesnická výstavba	115

1. ÚVOD

„V zájmu zajištění blahodárného rozvoje zemědělského družstevnictví a odstranění dosavadní roztržičnosti družstevní činnosti v zemědělství jako dědictví minulosti budou zakládána na podkladě dobrovolnosti jednotná zemědělská družstva, která mají sjednotiti dosavadní různá zemědělská družstva a přinést významný prospěch pracujícím zemědělcům.“¹

Zemědělství prošlo v Československu po 2. světové válce značnou proměnou, od soukromého hospodaření přešlo k jeho kolektivním formám. Poslanec Kubánek na schůzi Národního shromáždění 21. prosince 1950 to ve svém projevu vyjádřil následovně: „Naše zemědělství jde od r. 1945 novou cestou. Bylo zde již mnoho vykonáno ve prospěch rolníků. JZD již ukazují správnou cestu zemědělského podnikání a pan prezident republiky Kl. Gottwald říká našim rolníkům: Rychleji a směleji vpřed k socialismu! To znamená zvýšit hektarové výnosy na polích, zvýšit přírůstky masa i dojivost, usnadňovat si práci pomocí strojů, dokonaleji plánovat organizaci práce, a tím rozšiřovat bohatší a radostnější život na naší vesnici.“² Prostředkem, jak vytyčeného cíle dosáhnout, byla kolektivizace. Tento proces vytvořil zcela nové podmínky pro hospodaření na venkově, a co je neméně důležité, změnil také sociální prostředí mnoha rolnických rodin. Navíc často zpřetrhal mnohogeráčnické vztahy selského stavu, který nebyl v žádném případě marginální vrstvou české společnosti.³ Dvanáctiletý proces kolektivizace zasáhl do života dvou generací obyvatel vesnice a vytvořil nové podmínky pro generace další. Proces kolektivizace můžeme rozčlenit do 3 hlavních etap. Léta 1948-1950 lze označit za hledání cesty kolektivizace a její počáteční kroky, 1950-1955 lze považovat za vývoj ke krizi a její

---

¹ *Zákon o jednotných zemědělských družstvech*. 69/1949 Sb. § 1. [online]. Citováno 9. 3. 2016. Dostupné online z < <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgg4v6nrzfuya>>

² Projev zpravodaje k vládnímu návrhu zákona o zdokonalení živočišné výroby, poslanec Kubánek. 51. schůze Národního shromáždění republiky Československé, svolané na čtvrtek dne 21. prosince 1950. [online]. Citováno 9. 3. 2016. Dostupné online z < <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/051schuz/s051001.htm>>.

³ BŘEZINA, Vladimír: Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1955-1960 in BLAŽEK, Petr, ed. a KUBÁLEK, Michal, ed. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a střeoevropské souvislosti*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008. str. 128.

překonávání a období let 1955-1960 je bráno za konečnou fázi kolektivizace venkova a je naplněno úvahami o budoucnosti kolektivizovaného zemědělství.⁴

Jak tedy vypadalo zemědělství po ukončení procesu kolektivizace? Jak se proměnila práce v agrárním sektoru v období tzv. normalizace? Jaké motivace měli lidé pro vstup a práci v zemědělství? Skýtala práce v zemědělství nějaké výhody? Jak se proměnil život na venkově ve zkoumaném období? Na tyto otázky hledá prostřednictvím výpovědí pamětníků, pracovníků v zemědělství a dalších druhů narativních pramenů odpověď tato magisterská diplomová práce.

Cílem práce⁵ je tedy zjistit jak vypadalo zemědělství po ukončení procesu kolektivizace, a to prostřednictvím životních příběhů zemědělských pracovníků. Cílem práce je zobrazit, jak se dle narátorů proměnila práce v zemědělství v období normalizace a jaký vliv tato změna měla na život na vesnici. Práce se tedy snaží zachytit prožitky, pocity a události narátorů, kteří v období normalizace působili v zemědělském sektoru. Orální historie zde nemá sloužit jako sumarizující nástroj pro celou společnost, jedná se o zachycení zkušeností a emocionálních vjemů jednotlivce. Metoda tedy zachycuje subjektivní obraz historické epochy.

Předkládaná magisterská diplomová práce nesoucí název *Kolektivizovaný venkov – narativní analýza* vychází z historické antropologie. V českém dějepisectví se v 90. letech 20. století pod heslem návratu člověka do dějin stále více prosazuje mikrohistorický směr bádání a s ním související historická antropologie. Tímto přístupem se rozumí jednak obrana vůči metodám sociálních dějin 40. – 60. let 20. století, které směřovaly ke studiu kvantitativně uchopitelných skutečností, spoléhaly na prvotní význam ekonomických charakteristik a přenášely moderní sociokulturní členění společnosti do starších dob bez ohledu na někdejší prožitky lidí studované doby. Historickoantropologický proud se dále zrodil z potřeby bránit se přílišnému důrazu dějin mentalit na homogenitu kultury a kolektivní podvědomé duchovní kvality. Termín historická antropologie se však užívá nejednou víceznačně. Takto označované směřování historie se mnohdy do určité míry překrývá s tím, co je běžně nazýváno jako „dějiny každodennosti“, nebo s tím, co se

---

⁴ KAPLAN, Karel: *Proměny české společnosti (1948-1960). Část druhá, Venkov*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. str. 136-137.

⁵ Blíže viz. kapitola

prosazuje pod názvem new cultural history, či s genderovými studiemi. Nejnovější práce někdy tíhnou až ke ztotožňování historické antropologie s mikrohistorií.⁶

Historicko-antropologické perspektivy se tedy od 70. let 20. století začaly vymezovat zejména vůči dominantnímu makro-analytickému modelu interpretace dějin, který vycházel především z marxismu a ze strukturalismu a vyznačoval se zejména poměrně rigidním socioekonomickým determinismem a abstrahováním obecných, neosobních struktur. Antropologizující přístupy se naopak pokoušely narušit či nuancovat tyto neosobní struktury, zaměřily se především na možnosti individuálního jednání, na subjektivní způsoby chápání a prožívání historických jevů „zdola“, tedy z pohledu zúčastněných.⁷

Sbližování historie s antropologií a etnologií vedlo ke konstituování historické antropologie. Podle Medicka se historická antropologie zabývá tématy, jako je rodina a příbuzenstvo, narození a smrt, rituál, mentalita. Zároveň problematizuje tradiční historické kategorie, jako jsou rozsáhlá a jednosměrná velká vyprávění, dějiny industrializace nebo dějiny státního a národního školství. Historické antropologii nelze podle Medicka přiřadit nějaký určitý cíl v rámci historické vědy, protože jejím cílem není jedna konkrétní oblast zkoumání. Historickou antropologii Medick chápe spíše jako interdisciplinární, respektive jako transdisciplinární vědu. Tedy vědu, která má společné hranice i průniky s mnoha jinými dílčími disciplínami historických věd (např. sociální, kulturní, hospodářské dějiny).⁸

Antropologicky orientovaná historiografie netematizuje pouze objektivní životní kontext, který zahrnuje např. hmotné statky, strukturu rodiny, svět práce nebo výchovné a vzdělávací instituce, ale zaměřuje se stejně tak na sociální praxi, způsoby vnímání, svět emocí a subjektivních pocitů lidí, kteří nejednají výhradně podle racionálních kritérií. Nad to se antropologicky založené dějepisectví snaží tyto dvě oblasti propojovat. Celkově se

---

⁶ HORSKÝ, Jan a NEŠPOR, Zdeněk R.: *Historická antropologie? Metodologické problémy a paradoxy na pomezí dějepisectví, sociologie a sociální antropologie*. Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny 6 (1)/2004. str. 61. [online]. Citováno 9. 3. 2016. Dostupné online z < <http://www.soc.cas.cz/publikace/historicka-antropologie-metodicke-problemy-paradoxy-na-pomezí-dejepisectvi-sociologie>>.

⁷ NODL, Martin a TINKOVÁ, Daniela: *Antropologické přístupy v historickém bádání*. Praha: Argo, 2007. str. 9.

⁸ ZOUNEK, Jiří, KNOTOVÁ, Dana a ŠIMÁNEŠ, Michal: *Výzkum soudobých dějin pedagogiky a školství: k metodologickým otázkám historicko-pedagogického výzkumu*. Studia paedagogica. Brno: Masarykova univerzita, roč. 20, č. 3, rok 2015. [online]. Citováno 8. 3. 2016. Dostupné online z < <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/1149/1427>>.

tedy zajímá o to, jak lidé vnímají své životní prostředí, práci, vrchnost, jak si k nim budují vztahy, jak formují objektivní skutečnosti.⁹

Metaforicky řečeno, historičtí antropologové a etnologové nezkoumají jako historikové například „dějiny vesnice“, ale zkoumají „ve vesnici“. Na rozdíl od etnologa ovšem historický antropolog musí vycházet z historických zdrojů. Předpokladem pro tuto práci je tak nalezení relevantních zdrojů z dané doby (např. deníků, diářů, cestopisných zpráv, různých kronik, zápisů ze soudních jednání či v případě zkoumání soudobých dějin také orálně-historických rozhovorů s pamětníky zkoumaných událostí), které umožní podrobné poznání sociální dynamiky sledované kultury či jiného jevu. V této rovině se historická antropologie velmi blíží tzv. mikrohistorii. Mikrohistorii lze tedy chápat jako historický koncept, který se zaměřuje na intenzivní analýzu úzce ohraničených fenoménů (jako je venkovská společnost, skupina rodin či konkrétní jednotlivci) takřka pod lupou.¹⁰

Historická antropologie staví konkrétního člověka s jeho jednáním, myšlením, pocity a utrpením do středu historické analýzy. Historická antropologie se zaměřuje na mnohostrannou kulturně-sociální podmíněnost jednotlivce v proměnách času, na zvláštnost a svébytnost lidského jednání, což vylučuje jednotný a uzavřený dějinný obraz člověka. Ten se vytváří teprve v historickém procesu. Historická antropologie akcentuje účast všech lidí na dějinách jako takových, nejen na těch vlastních. Jejich sociální praxe utváří - i když s různou mírou závažnosti - dějiny, do nichž člověk vnáší své myšlenky, zájmy a přání. Dějiny jsou pojímány jako dílo vytvářené lidmi, a naopak člověk je definován jako dějinami formovaná bytost. Historická antropologie respektuje mnohoznačnost a rozporuplnost dějů a procesů, které jsou určovány těmi nejrůznějšími okolnostmi a které mohou být ve své komplexnosti odhaleny pouze v kontextu celé společnosti. Historická antropologie nezohledňuje výlučně rozumové jednání, ale sleduje ve stejné míře pocity a nálady, jež nejsou o nic méně racionálně ukotvené než rozum sám. Historická antropologie se tedy soustřeďuje nejen na politické a ekonomické počínání, ale stejně tak na soukromí, a vylučuje především jakékoliv oddělování politických projevů života od života kulturního. S historickou antropologií vstupuje jednotlivý člověk ve své jedinečnosti a zvláštnosti opět do obecné historiografie, což ovšem neznamená rezignaci na sociální, politické,

---

⁹ DÜLMEN, Richard van: *Historická antropologie. Vývoj. Problémy. Úkoly*. Praha: DOKOŘÁN. 2002, str. 39.

¹⁰ ZOUNEK, Jiří, KNOTOVÁ, Dana a ŠIMÁNE, Michal: *Výzkum soudobých dějin pedagogiky a školství: k metodologickým otázkám historicko-pedagogického výzkumu*. Studia paedagogica. Brno: Masarykova univerzita, roč. 20, č. 3, rok 2015. [online]. Citováno 8. 3. 2016. Dostupné online z <<http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/1149/1427>>.

ekonomické a kulturní aspekty dějin. Právě naopak - tyto perspektivy získávají novou závažnost. Jsou vždy sledovány vzhledem k člověku, který v těchto předem daných strukturách reaguje buď tak, že se podrobí a přizpůsobí, nebo se snaží o vlastní interpretaci a akci. Stejně jako jsou objektivní struktury a procesy určeny teprve lidským chováním a jednáním, stává se jednotlivý člověk tím, čím je, teprve prostřednictvím toho, co konkrétně podnikne a vědomě či nevědomě tvoří. Dialektický vztah objektivních struktur a subjektivního jednání dělá z dějin vlastní dějiny, které nezaměnitelně konstruují jednotlivého člověka.¹¹

Co se struktury magisterské diplomové práce týče, skládá se ze dvou hlavních částí - části teoretické a praktické. V rámci prvních dvou kapitol teoreticko-metodologické části se věnuji teoretickým koncepcím narativity a problematice individuální a kolektivní paměti. Třetí kapitola poté poskytuje exkurz do oblasti metodologie, která byla použita při výzkumu pro předkládanou diplomovou práci a zpracování jeho výsledků. Je zde věnován prostor orální historii, tvorbě výzkumného vzorku a metodě analýzy získaných dat.

Praktická část se poté věnuje interpretaci získaných narativních dat. Interpretační část je rozdělena do šesti kapitol. V rámci této části se věnuji motivacím pro vstup do agrárního sektoru, reminiscenci narátorů na období kolektivizace, zemědělství a proměnám venkova v období normalizace a pohledu narátorů na novou transformaci zemědělství po roce 1989. V rámci těchto částí diplomové práce jsem ponechala prostor zejména aktéřské perspektivě zemědělců. Tato část představuje nejdůležitější úsek práce, kdy přináší analýzu a možnou interpretaci získaných informací z narativních pramenů.

Práce by měla poskytnout náhled na zemědělství v Československu v období tzv. normalizace, a to očima zúčastněných osob, a nabídnout tak novou perspektivu na dané téma. Práce neaspiruje na definitivní výklad zkoumaného období.

---

¹¹ DÜLMEN, Richard van: *Historická antropologie. Vývoj. Problémy. Úkoly*. Praha: DOKOŘÁN. 2002, str. 11-13.

2. TEORETICKO - METODOLOGICKÁ ČÁST

2.1. PRAMENY A LITERATURA

Venkov prošel ve 20. století značnou proměnou, a stejně tak i základní obživa tamějšího obyvatelstva, zemědělství. Největším zásahem do zemědělského hospodářství v tomto období byla bezesporu kolektivizace. Samotná kolektivizace zemědělství je velmi širokým tématem, kterému se v dnešní době věnuje z různých perspektiv stále více autorů, snažících se zmapovat první desetiletí socialistického režimu na českém území.

Ovšem doposud jedinou obsáhlejší monografií věnující se kolektivizaci zemědělství v celostátním měřítku je práce historika Karla Jecha nesoucí název *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*.¹² Kniha rozšiřuje dřívější verzi autorovy knihy *Soumrak selského stavu*.¹³ Karel Jech sice pojednává o celém období 50. let, ale hlavním těžištěm knihy je první fáze kolektivizace, zvláště pak akce K a vysídlování sedláků z obce. Druhé poloviny 50. let se dotýká jen v obrysech a pouze naznačuje hlavní tendence vývoje.

V posledních letech vzniklo na téma kolektivizace několik sborníků, ze kterých je možno čerpat. Mezi ty nejvýznamnější patří sborník *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*¹⁴ editorů Petra Blažka a Michala Kubálka. Pojednává o kolektivizaci zemědělství v mezinárodních souvislostech, o předpokladech a průběhu kolektivizace v rámci Československa, předkládá řadu regionálních studií a věnuje se i ohlasu kolektivizace v kultuře a filmu, nebo ekologickým, krajinyotvorným a ekonomickým dopadům kolektivizace na dnešní dobu.

Základní edicí pramenů k problematice kolektivizace zemědělství je ediční řada *Zemědělské družstevnictví*¹⁵ s podtitulem *Kolektivizace zemědělství*, připravená editorkou

---

¹² JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. 331 s. ISBN 978-80-7021-902-7.

¹³ JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001. 252 s. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR; sv. 35. ISBN 80-7285-010-5.

¹⁴ BLAŽEK, Petr, KUBÁLEK, Michal, eds.: *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. V Praze: Česká zemědělská univerzita, 2008. 359 s. ISBN 978-80-7363-226-7.

¹⁵ PŠENIČKOVÁ, Jana, ed. *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - podmínky pro vznik JZD - 1945..* Praha: Státní ústřední archiv, 2003. 290 s. ISBN 80-85475-98-7.; PŠENIČKOVÁ, Jana, ed. *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - podmínky pro vznik JZD - 1946*. V Praze: Státní ústřední archiv, 2004. 374 s. ISBN 80-86712-16-8.; PŠENIČKOVÁ, Jana, ed. *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství. Podmínky pro vznik JZD - 1947*. Praha: Národní archiv, 2005. 382 s. ISBN 80-86712-27-3.; JUNĚCOVÁ, Jiřina, PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD. 1948-1949*. Praha: Státní ústřední archiv, 1995. 211 s. ISBN 80-85475-23-5.;

Janou Pšeničkovou. Devítidílná řada mapuje léta 1945–1954. Vybrané prameny dokumentují podmínky pro vznik JZD a po roce 1948 pak samotný proces ustavování JZD. Jedná se o výběrovou edici uspořádanou chronologicky.

Velmi zajímavá je také kniha Antonína Václavů pod názvem *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu*.¹⁶ Jedná se o soubor textů, esejí a přednášek, které ukazují kolektivizaci zemědělství v širokých souvislostech s mnoha chronologickými i mezioborovými přesahy. Autor také reflektuje myšlenky jiných autorů na toto téma a nabízí zajímavé postřehy a souvislosti.

Pokud bychom se chtěli podívat na celkovou situaci na českém venkově, ovšem také s velkou pozorností upřenou k zemědělství, ale poukazující i na další aspekty života na vesnici v letech 1945-1960, pak bychom měli sáhnout po knize Karla Kaplana *Proměny české společnosti. Část druhá, Venkov*.¹⁷

Pokud se ovšem zaměříme na otázku situace na venkově po ukončení kolektivizace, kterou se tato práce primárně zabývá, tak není tato otázka badateli téměř vůbec zpracována. Na tomto místě bych chtěla zmínit alespoň studii Lukáše Valeše nesoucí název *Životní příběhy českých zemědělců v éře komunistického režimu a ekonomické a společenské transformace*.¹⁸ Autor se snaží pomocí osobních vzpomínek pracovníků v zemědělství, ale také dalších druhů pramenů, postihnout vývoj českého (československého) zemědělství a života na vesnici v období po druhé světové válce, s přihlédnutím zejména k období normalizace a transformace.

PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD. 1950*. Praha: Státní ústřední archiv, 1998. 219 s. ISBN 80-85475-51-0.; PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD. 1951*. Praha: Státní ústřední archiv, 1999. 246 s. ISBN 80-85475-59-6.; PŠENIČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD. 1952*. Praha: Státní ústřední archiv, 2000. 322 s. ISBN 80-85475-65-0.; PŠENIČKOVÁ, Jana, ed. *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD. 1953*. Praha: Státní ústřední archiv, 2002. 310 s. ISBN 80-85475-80-4.; PŠENIČKOVÁ, Jana, ed. *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1954*. Praha: Národní archiv, 2008. 259 s. ISBN 978-80-86712-47-5.

¹⁶ VÁCLAVŮ, Antonín. *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1999. 81 s. Studie z hospodářských dějin; č. 10. ISBN 80-7079-934-X.

¹⁷ KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960). Část druhá, Venkov*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. 467 s. Česká společnost po roce 1945; sv. 9. ISBN 978-80-7285-155-3.

¹⁸ VALEŠ, Lukáš: *Životní příběhy českých zemědělců v éře komunistického režimu a ekonomické a společenské transformace* in VANĚK, Miroslav, KRÁTKÁ, Lenka eds.: *Příběhy (ne)obyčejných profesí. Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. Nakladatelství Karolinum: Praha. 2014. 541 s. ISBN 978-80-246-2813-4

Z literatury regionální provenience nemůžeme opomenout velmi inspirativní knihu historika Josefa Petráně s názvem *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*.¹⁹ Autor se ve své knize věnuje dějinám své rodné obce od 11. století až do konce 20. století. A právě druhou polovinu 20. století považuje autor za dobu zániku vesnice v její původní formě jako společenstva výrobců zemědělských produktů. Komunistický experiment ho jen dle autora značně urychlil, neboť stejný proces, byť v jiných podobách či formách, můžeme nalézt i v zemích západní Evropy, nejen v zemích náležejících k socialistickému bloku.

Poslední publikací, o které bych se v tomto kontextu chtěla zmínit, je kniha *České zemědělství očima těch, kteří u toho byli*.²⁰ Jak již název napovídá, kniha kromě mapování vývoje československého a českého zemědělství obsahuje také vzpomínky pamětníků éry socialistického zemědělství a to zpravidla pracovníků z řídicí sféry.

Samozřejmě kromě zde zmíněných publikací můžeme nalézt spoustu dalších prací, zejména regionálních studií, odborných článků a dalších věnovaných proměnám československé a české vesnice ve 20. století, které umožňují detailněji poznat historii a specifika jednotlivých oblastí naší vlasti.

---

¹⁹ PETRÁŇ, Josef. *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha. 2011. 990 s. ISBN978-80-7422-123-1.

²⁰ TOMAN, Miroslav, CODL, Stanislav, TUČEK, Petr. *České zemědělství: očima těch, kteří u toho byli*. Národní zemědělské muzeum Praha: Praha. 2012. 203 s. ISBN 978-80-86874-39-5.

2.2. NARATIVITA

„Příběh je základ, víte .... at' se jedná o historickou událost nebo lidovou pověst, je to vždy příběh. A lidé příběhy potřebují.“²¹

Aniž si to člověk sám někdy uvědomuje, je bytostí, která neustále rekapituluje. Žije v prostředí biologického a historického času. Neustále se zabýváme svou vlastní minulostí, neustále se k ní vracíme. Za minulost člověk považuje to, co se událo před minutou, hodinou, včera, před rokem, či v minulém století. Toto přemýšlení nad minulostí má vždy určitý vztah k přítomnosti, případně i k budoucnosti.

Člověk tedy jako bytost rekapitulující má potřebu sdělovat své minulé prožitky a zkušenosti. Velké množství badatelů v humanitních vědách se domnívá, že jedním ze základních způsobů tohoto vztahování se k minulosti, neustálého hledání a konstrukce smyslu je tzv. životní příběh. Nemusíme zde zůstat nezbytně jen u individuálního příběhu, neboť podobně jako v životě samotném se předmětem příběhu může stát i osoba druhá, nebo dokonce širší skupina lidí.

Jsme tedy neustále obklopeni příběhy. Těmi, které vyprávíme, i těmi, kterým nasloucháme. Narativita je tedy základní princip, jenž organizuje, uchovává a posiluje znalosti o nás samotných a o světě, v němž žijeme. Narativ lze tedy zjednodušeně vnímat jako příběh. Narace je určitým způsobem časově uspořádané vyprávění o konkrétní události. Jedná se tedy o ztělesnění naší zkušenosti, modus komunikace a formu rozumění světu a sobě samým. Žádná společnost tedy nemůže existovat bez narativů, at' už jde o všudypřítomná situační vyprávění o skutečnostech každodenního života nebo o mýty a jiná „velká vyprávění“, která poskytují členům společnosti rámec pro porozumění světu, ve kterém žijí.²²

V posledních letech se narativy, tedy příběhy, a jejich analýzy dostávají stále více do centra zájmu odborné veřejnosti. Můžeme říci, že narativní analýza se stala legitimní vědeckou metodou hned v několika sociálních vědách: historii, sociologii, antropologii či

---

²¹ Z rozhovoru s orální historičkou Rinou Benmayorovou, který vedl Miroslav Vaněk, 25. října 2007, Oakland in VANĚK, Miroslav: *O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty*. Ústav pro soudobé dějiny: Praha. 2008. str. 33.

²² HÁJEK, Martin, HAVLÍK, Martin, NEKVAPIL, Jiří: *Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámec*. Sociologický časopis. 2012. Vol. 48, No. 2. str. 200.

etnografii a psychologii.²³ Nejpozději od 90. let 20. století tedy můžeme hovořit o „narativním obratu“ v humanitních vědách. Michael Murray dokonce současnou společnost označil jako „společnost vyprávění“ či „vyprávějící společnost“. Jiní autoři vyslovují přesvědčení, že koncept narativu a narativity má potenciál stát se sdíleným východiskem i tématem různých oborů a disciplín a v budoucnu sloužit jako lingua franca ve vědách o člověku.²⁴

Lidé si příběhy vyprávěli odnepaměti, snahy o jejich analýzu můžeme zaznamenat již u Aristotela, v jeho díle Poetika. Věnuje se v ní povaze řeckého básnického umění, zejména tragédii. Chápe vyprávění jako reprezentaci řady po sobě jdoucích událostí. Základem tragédie je podle něj děj (MYTHOS), který je napodobením (MIMÉISIS) činů nějakých jednajících osob. Podle těchto činů pak činí čtenář/posluchač úsudky o povaze jednajících osob. Děj musí mít určitý rozsah a určitou strukturaci, musí být úplný a ucelený. Dobře sestavený děj nezačíná a nekončí kdekoli, ale jeho jednotlivé části mají respektovat princip pravděpodobnosti nebo nutnosti výskytu v realitě. Také moderní naratologie vyzdvihuje přítomnost příběhu coby klíčový rys vyprávění – vyprávění a příběh – tj. řada událostí, jdou ruku v ruce. Nicméně pro vznik narativní struktury nestačí, aby sdělované události byly řazeny za sebou, musí být i kauzálně propojené.²⁵

Důsledná analýza vyprávění byla zahájena až ve druhé polovině 60. let 20. století v prostředí francouzské strukturalistické literární teorie a za zakládající text tohoto oboru je považován Úvod do strukturální analýzy vyprávění²⁶ Rolanda Barthesa. Za vůdčí osobnost je kromě Rolanda Barthesa považován také Tzvetan Todorov.

Ve strukturalistickém pojetí, které v naratologii dominuje, je za základní vnitřní dualitu považováno rozlišení příběhu a diskursu. Ve vyprávění je příběh tvořen událostmi, které spolu souvisejí a jsou v něm smysluplně organizovány, a existenty, mezi které bývají řazeny jednající postavy a aspekty prostředí, ve kterém se dění odehrává. Jestliže příběh je to, co je vyprávěno, pak diskurs ve strukturalistickém pojetí znamená způsob vyprávění: diskurs určuje posloupnost aktuálně vyprávěných událostí, tj. vztah času příběhu a času

---

²³ PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea: Narativní analýza in GULOVÁ, Lenka, ŠÍP, Radim, eds. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. str. 117.

²⁴ MLYNÁŘ, Jakub: Paměť a narativita in MASLOWSKI, Nicolas a kol. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014. str. 214.

²⁵ HÁJEK, Martin, HAVLÍK, Martin, NEKVAPIL, Jiří: *Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámec*. Sociologický časopis. 2012. Vol. 48, No. 2. str. 202, srovnej také PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea: Narativní analýza in GULOVÁ, Lenka, ŠÍP, Radim, eds. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. str. 117.

²⁶ BARTHES, Roland: Úvod do strukturální analýzy vyprávění in KYLOUŠEK, Petr, ed.: *Znak, struktura, vyprávění: výbor z prací francouzského strukturalismu*. Brno: Host, 2002. 324 s. ISBN 80-7294-016-3.

vyprávění, a výběr toho, co bude ve vyprávění vyjádřeno otevřeně a co zůstane v implicitní rovině.²⁷

Pokud se zastavíme u strukturalistického zkoumání narativů a chceme-li jej zasadit do kontextu kulturní antropologie, musíme se zabývat dílem francouzského antropologa Clauda Lévi-Strausse. Zde se musíme zastavit u jeho analýzy mytologických systémů. Lévi-Strauss navrhuje vycházet od jednoho mýtu pocházejícího od jednoho společenství a analyzovat ho tak, že nejprve přihlédneme k příslušnému etnografickému kontextu a poté k dalším mýtům téže společnosti. Poté můžeme postupně rozšiřovat výzkum až na mýty společností sousedních, které musíme rovněž zasadit do jejich konkrétního etnografického kontextu. Rozšiřováním výzkumu se dostaneme ke společnostem vzdálenějším, vždy však za předpokladu, že mezi prvními a druhými byly prokázány skutečné vazby historické či zeměpisné, nebo je můžeme odůvodněně předpokládat.²⁸ Pokud budeme vycházet od určitého mýtu, zvoleného nikoli náhodně, ale na základě tušení, že bude bohatý a inspirující, a poté díky analýze stanovíme pro každou sekvenci grupu příslušných transformací, a to buď uvnitř mýtu samotného, nebo tak, že objasníme izomorfní vztahy mezi sekvencemi vyňatými z několika mýtů téže populace. Tak už nyní od zkoumání konkrétních mýtů přecházíme ke zkoumání některých stěžejních schémat.²⁹ Abychom tedy mohli mýty interpretovat, musíme je rozložit na základní konstitutivní jednotky – mytémy, které musí být analyzovány z hlediska svých vzájemných vztahů.³⁰ Lévi - Strauss dále upozorňuje, že analýza mýtů nemá skutečný konec. Jednota mýtu je vždy jen výrazem určité tendence, projekcí, nikdy neodráží konkrétní stav ani moment mýtu. Úlohou tohoto pomyslného jevu, plynoucího z interpretačního úsilí, je dát mýtu určitou syntetickou formu a zabránit mu, aby nezanikl ve zmatku protikladů.³¹ Cílem analýzy mýtů tedy není a ani nemůže být ukázat, jak lidé myslí, protože nelze předpokládat, že zkoumané skupiny vnímají systém vztahů, na něž zkoumané mýty zjednodušujeme. Záměrem tedy není ukázat, jak lidé myslí v mýtech, ale jak se mýty myslí v lidech, aniž to lidé vědí. Dle Lévi – Strausse se spíše než toho, co je v mýtech, musíme dobrat systému axiomů a postulátů určujících nejlepší možný kód, který dokáže dát společný význam nevědomým výtvorům, jež jsou dílem myslí, společností a kultur. Lévi – Strauss si uvědomil, že „každý nebo skoro každý vypravěč si vypráví příběhy po svém. Dokonce i u důležitých detailů dochází

---

²⁷ HÁJEK, Martin, HAVLÍK, Martin, NEKVAPIL, Jiří: *Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámec*. Sociologický časopis. 2012. Vol. 48, No. 2. str. 203.

²⁸ LÉVI-STRAUSS, Claude: *Mythologica. Syrové a vařené*. Argo: Praha. 2006. str. 13.

²⁹ LÉVI-STRAUSS, Claude: *Mythologica. Syrové a vařené*. Argo: Praha. 2006. str. 14.

³⁰ SOUKUP, Václav: *Dějiny antropologie*. Nakladatelství Karolinum: Praha. 2005. str. 463.

³¹ LÉVI-STRAUSS, Claude: *Mythologica. Syrové a vařené*. Argo: Praha. 2006. str. 17-18.

k nesmírně velkým obměnám. Mohli bychom žasnout, že v množství prací věnovaných francouzské revoluci si autoři ne vždy zvolili nebo opominuli tytéž události a že události líčené více autory jsou pojímány různě. A přesto se zmíněné varianty vztahují k téže zemi, témuž období, týmž událostem, jejichž skutečnost se tříští do všech rovin vrstevnaté struktury. Kritérium pravdivosti se tedy nepojí k jednotlivým prvkům příběhu. Lze zde ovšem v rámci těchto příběhů nalézt prvky, které nabývají soudržnosti, protože se mohou začlenit do řady, jejíž členy v závislosti na její celkové soudržnosti nabývají větší či menší věrohodnosti.³² Podstatou metody strukturální analýzy je tedy detailní rozbor základních struktur zkoumaného fenoménu a určení jejich hlavních funkcí a vztahů mezi jejich jednotlivými částmi i mezi různými strukturami navzájem. Výhodou strukturalistického přístupu k analýze narativních pramenů je, že je založen na velkém korpusu textů, ale důraz zde není kladen na kontextové aspekty vyprávění, okolnosti jeho vznikání, včetně probíhající recepce posluchači/čtenáři.³³

S nástupem postmoderního myšlení v humanitních vědách dochází také k revizi dosavadních metodologických přístupů k vyprávění. Jestliže byl na počátku narativ pojímán především jako verbalizovaný záznam životní zkušenosti jedince nebo kolektivity, tak společenskovědní obrat k jazyku rozšířil pozornost i na jeho aktérský rozměr, tzn. na to, jak prostřednictvím narativního ztvárnění sociálního dění aktéři, ať už individuální nebo kolektivní, ve společnosti jednají.³⁴

Pod narativistickou kritikou v humanitních vědách se skrývají značně rozliční badatelé. Velmi odlišnou povahu má narativní konstruktivismus Haydena Whita, Franka Ankersmita i Paula Veyna, nehledě na specifické osoby Paula Ricoeura a Michela de Certeau, kteří bývají taktéž řazeni k narativistickým proudům dějepisectví, ale tento proud jednoznačně přesahují.³⁵

Teoretickým přístupem, který se značně zabývá rolí vypravěče a usiluje o interpretaci příběhů, je hermeneutika. Jedním z nejvýznačnějších představitelů hermeneutického přístupu k vyprávění je francouzský filosof Paul Ricoeur, ten ve svém třísvazkovém díle *Čas a vyprávění* navrhl model vztahu mezi životem a příběhem. Podle něj se „čas stává časem lidským, jen pokud je artikulován narativním způsobem, a vyprávění nabývá svého

---

³² LÉVI-STRAUSS, Claude: *Mythologica. Syrové a vařené*. Argo: Praha, 2006. str. 24-26.

³³ HÁJEK, Martin, HAVLÍK, Martin, NEKVAPIL, Jiří: *Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámeček*. Sociologický časopis. 2012. Vol. 48, No. 2. str. 205.

³⁴ HÁJEK, Martin, HAVLÍK, Martin, NEKVAPIL, Jiří: *Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámeček*. Sociologický časopis. 2012. Vol. 48, No. 2. str. 203.

³⁵ Srovnej, viz např. PAZDERSKÝ, Roman: *Narratio versus noesis? Několik poznámek k reflexi narativistických kritik dějepisectví* in HORSKÝ, Jan, ŠUCH, Juraj eds.: *Narace a (živá) realita*. Togga: Praha, 2012. str. 65-70.

plného významu tehdy, když se stává podmínkou časové existence.³⁶ Ricoeur charakterizuje vyprávění jako proces trojí mimesis. Základem vyprávění je mimesis II, která spočívá v dějové zápletce uspořádávající činy a události v příběhu a jejíž dynamika umožňuje podle Ricoeura osvětlit vztah mezi časem a vyprávěním. Silná skladba zápletky má své kořeny v mimesis I, tedy předporozumění světu našeho jednání, jeho poznatelných struktur, symbolických základů a časového charakteru.³⁷ Mimetická aktivita vrcholí ve třetí fázi, která odpovídá recepční aktivitě diváka či konkrétního čtenáře. Podle Ricoeura mimesis III „vyznačuje průsečík světa textu a světa posluchače či čtenáře.“ Je patrné, že Ricoeur rozvíjí své úvahy o mimesis na pozadí tradičního schématu literární komunikace. Jednotlivé narativy se nevytvářejí samy ze sebe, ale jsou výsledkem poznávání a osvojování světa, k jejich vzniku je potřeba jistých předpokladů a předporozumění (mimesis I), mají určitý tvar a podobu (mimesis II) a konečně existují ve vztahu k jiným narativům a především vnímatelům, kteří je recipují a jistým způsobem na ně reagují. Jádrem mimesis III je proto „akt četby“, který realizuje čtenář tím, že myšlenkově „rekonstruuje“ děj a čas vyprávění, doplňuje si jednotlivé mezery, trhliny a nedourčenosti v textu.³⁸

Ricoeur pokládá za přednosti narativistického přístupu zejména dvě skutečnosti. Za prvé je to fakt, že přesvědčivě dokázal, že vyprávění už je výklad. Tato základní teze má řadu důsledků. „Jestliže každé vyprávění, jakožto utváření zápletky, pracuje s určitou kauzalitou, pak jde o konstrukci, která je víc než prostou chronologií. Navíc, jestliže je konstrukce zápletky dílem soudu, znamená to, že vyprávění je spjato s vypravěčem, čili že se „hledisko“ vypravěče může odloučit od způsobu, jímž by byli mohli svou roli v postupu zápletky chápat aktéři či postavy příběhu, vyprávění, oproti klasické námitce, vůbec není vázáno na zmatenou a omezenou perspektivu účastníků a bezprostředních svědků událostí, základní složkou „hlediska“ je odstup, který dále umožňuje přejít od vypravěče k historikovi. Druhým faktorem je poté rozrůznění a hierarchizace výkladových modelů odpovídající rozrůznění a hierarchizaci výkladových zdrojů vyprávění.“³⁹ Je tedy zřejmé, že významným faktorem se stává kromě samotného obsahu příběhu také perspektiva a samotná osoba vypravěče daného příběhu. To nám umožňuje nahlédnout kontext příběhu,

³⁶ RICOEUR, Paul: *Čas a vyprávění I. Zápletka a historické vyprávění*. Oikoymenh: Praha. 2000. str. 88.

³⁷ RICOEUR, Paul: *Čas a vyprávění I. Zápletka a historické vyprávění*. Oikoymenh: Praha. 2000. str. 89.

³⁸ SLÁDEK, Ondřej: *Tři typy mimesis*. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis V. 10/2007. str. 20 [online]. Citováno 17. 11. 2015. Dostupné online z https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/104851/V_BohemicaLitteraria_10-2007-1_4.pdf?sequence=1.

³⁹ RICOEUR, Paul: *Čas a vyprávění I. Zápletka a historické vyprávění*. Oikoymenh: Praha. 2000. str. 252-253.

popisované události, ale také zkoumanou událost nahlédnout prizmatem různých sociokulturních skupin. „Dějiny nejsou jen příběhy vítězných králů a hrdinů, mocných lidí. Je to také příběh těch bezmocných a nemajetných. Dějiny poražených mrtvých, kteří volají po spravedlnosti, se také domáhají vyprávění. Jak vyzvedla Hannah Arendtová, smysl lidské existence není jen síla měnit či zvládat svět, ale také schopnost zůstat v paměti a být připomínám v narativní řeči, být pamětihodný. Tyto existenciální a historické důsledky narativity sahají velmi daleko, neboť určují, co má být „uchováno“ a co se má stát „trvalým“ ve smyslu jisté kultury pro její vlastní minulost, její identitu.“⁴⁰ Smyslem Ricoeurova úsilí tedy bylo osvětlit vztah času a vyprávění, a takto ukázat klíčový význam narativního uchopení dějin jako časově strukturovaných příběhů lidského jednání a trpění.⁴¹

Podle Katherine Borland můžeme pohlížet na představení osobních příběhů jako na významově konstruovanou aktivitu skládající se ze dvou souběžných rovin. Obě vytvářejí dynamický vztah mezi myslícím subjektem a vyprávěnou událostí (tedy naší vlastní zkušeností) a mezi myslícím subjektem a příběhem události (tedy naším převzetím odpovědnosti směrem k publiku, při ústním předáváním naší zkušenosti). Jak se mění kontext vystoupení, když vyprávíme pro nové publikum a když jsme si znovu vyjednali smysl vyprávění pro sebe sama, naše příběhy se také změní. Ústně podávané osobní příběhy se vyskytují v konverzačním kontextu, ve kterém se různí lidé střídají v řeči, a tak jsou tyto příběhy ihned začleněny do sítě společenské aktivity. Identifikujeme jednotlivé části diskuse v konverzačním toku, dáváme jim fyzickou existenci a vkládáme je do nového kontextu komunikační aktivity. Proto vytváříme nový příběh, pozměněním příběhu prvního, ze kterého vycházíme. Stejně jako původní vypravěči, také my se zároveň díváme do vlastního nitra směrem k naší vlastní zkušenosti z vyprávění (naše interpretace v roli posluchače) a směrem ven k našemu publiku (k němuž musíme vykazovat určitý stupeň odborné způsobilosti). Můžeme říci, že vzory, na kterých stavíme naše interpretace, vězí v "originálním" příběhu, ale našim cílem je poukazovat na určité funkce vyprávění, nebo vytvářet spojení mezi příběhem a větší kulturní formací. Zde se vzory naopak mohou občas

---

⁴⁰ KEARNEY, Richard: Rozhovor s Paulem Ricoerem. in KEARNEY, R.: *Dialogues with Contemporary Continental Thinkers*. Manchester University Press. 1984. [online]. Citováno 17. 11. 2015. Dostupné online z <<http://www.reflexe.cz/File/Reflexe%2010/ricoeur.pdf>>.

⁴¹ HÁJEK, Martin, HAVLÍK, Martin, NEKVAPIL, Jiří: *Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámeček*. Sociologický časopis. 2012. Vol. 48, No. 2. str. 214.

lišit od původního záměru vypravěče. A to je místo, kde se problémy naší odpovědnosti vůči našim živým zdrojům stávají většinou akutními.⁴²

Taktéž Hayden White se zabývá otázkou narativních struktur vyprávění a zejména roli vypravěče. Hayden White při vysvětlování toho, co dává faktovým a datovým jednotlivostem zahrnutým v historické naraci soudržnost, používá pojem příběh, resp. spojení příběhová forma. Pokládá ho za produkt širšího celku kultury, což koresponduje se skutečností, že tento pojem se objevuje ve všeobecnějších úvahách o antropologickém významu příběhu pro člověka. Obvykle se přitom zdůrazňuje jeho integrující funkce při spojování různorodých elementů, při zvýznamňování některých součástí původně splývajících souborů faktů či událostí, při vytváření a udržování osobní identity člověka atd.⁴³ Dle něj „interpretace v historii spočívá ve vytvoření dějové struktury pro sekvenci událostí, takže se coby pochopitelný proces vyjevují prostřednictvím ztvárnění do podoby příběhu určitého typu.“⁴⁴ White se ve svém díle snažil poukázat na to, že obraz, který myslitelé 19. století o dějinách vytvořili, byl výrazně závislý na (vědomě nebo nevědomě) zvolené „poetice vyprávění“ o události. Dějiny se už „tím, že se vypráví, tak se také vysvětlují,“ vyprávěním se události „modelují“ do určité obecné formy vyprávění, která má archetypální charakter, přičemž počet možností, jak vyprávět historické události, je údajně konečný (a odpovídá škále známých rétorických figur).⁴⁵ Jednotlivé styly historiků podle Whita spočívají na svébytné kombinaci narativního strukturování, formální argumentace, resp. formálního vyvozování. Přitom je ale důležité, že pro Whita se ideologické implikace určitých historických líčení nekryjí s politickým přesvědčením jejich autora, nýbrž jsou právě produktem jeho jazyka, jeho stylu. Centrální Whitova teze pak tvrdí, že dominantní korpus vyprávění a jemu odpovídající jazykový protokol, tedy styl vyprávění jsou neredukovatelnou metahistorickou základnou každého historického výkladu. Historické narace jsou proto mnohem víc než na své látce závislé na své rétorické

---

⁴² BORLAND, Katherine: „That’s not what I said“: Interpretative conflict in oral narrative research in GLUCK, S. B., PATAI, D. eds.: *Women’s Words: The Feminist Practice of Oral History*. New York: Routledge. str. 63-75. [online]. Citováno 18. 11. 2015. Dostupné online z <<http://www.sfu.ca/~palys/Borland-ThatIsNotWhatIsaid.pdf>>

⁴³ JANČOVIČ, Ivan: *K problematice narativity a referencie v historiografii a v umeleckej literatúre*. Historický časopis. roč. 58, č. 4/2010. str. 623 [online]. Citováno 19. 11. 2015. Dostupné online z <http://www.historickycasopis.sk/pdf/Historicky_casopis_4_2010.pdf>.

⁴⁴ WHITE, Hayden: *Tropika diskursu: kulturně kritické eseje*. Nakladatelství Karolinum: Praha. 2010. str. 80.

⁴⁵ HAVELKA, Miloš: *Co může znamenat „filozofie“ v tzv. „filozofii dějin“*. Dějiny-teorie-kritika. 2/2004. str. 208.

podobě, anebo jinak řečeno, teorie dějin se proměňuje v poetiku historického vyprávění.⁴⁶ Historik tak sdílí se svým publikem obecné povědomí o formách, jež musejí významné lidské situace nabývat, jelikož i on se podílí na specifickém procesu tvorby významu, jímž se identifikuje jako člen konkrétního kulturního uskupení. Historik studuje daný komplex událostí, a přitom začíná vnímat potenciální formu příběhu, do které by daný komplex událostí bylo možné vtěsnat.⁴⁷ Většina historických sekvencí může být podána několika různými způsoby, dokáže nabídnout různé interpretace těchto událostí a obdařit je různými významy.⁴⁸

Pokud se vrátíme zpět k narativní perspektivě životního příběhu jedince, můžeme zde také nalézt podobné styly vyprávění, Harald Welzer je nazývá tradovací typy. Na základě svého výzkumu vypracoval pět tradovacích typů – příkoří, ospravedlnění, distancování, fascinace a překonání. Prvním tradovacím rámcem je tedy příkoří. Zde se ukazoval proces změny rámce, čímž se myslí využití rámcových znaků, které mají původ v historickém kontextu pronásledování a vyhlazování židovského obyvatelstva. Nyní jsou ale použity pro znázornění útrpných dějin všech tehdejších členů německého národa. Dalším tradovacím typem je ospravedlnění, zde se dialogy pohybují na pozadí výčitek provinění připisovaných generaci pamětníků, jeho základem je diskuse o nepřekonané minulosti. Pamětníci používají celou řadu strategií ospravedlnění. Můžeme zde také pozorovat fenomén retroaktivního tradování, tedy zapracování strategie ospravedlnění, které pocházejí z poválečné doby, do historických významů vytvářených pamětníky. Dalším typem je poté distancování, vychází z nacvičených způsobů zobrazování a má svůj základ v ironii, která je pamětníky ofenzivně využívána, aby objasnila, že už tehdy zaujímal k nacismu kritický postoj. Tradovací typ fascinace se nejzřetelněji projevuje jako důsledek nacistické propagandy. Pamětníci informují se zářícíma očima o úspěších nacistické společnosti a noří se zpět do krásné doby, která utvářela jejich dětství a mládí. V rámci tradovacího typu překonání jsou vypravovány zážitky a události, které ovlivnily pamětníky tak trvale, že vzniká dojem, jako by mezi tím neuběhl žádný čas. Tradovací typ hrdinství navazuje na tradovací typ překonání. Příběhy o překonání byly vyprávěny zejména v souvislosti s mimořádnými válečnými situacemi, věnovala jim prostor zejména mužská část populace. Naopak ženy udávají příběhy, které jsou vyprávěny zejména v rodinných

---

⁴⁶ HAVELKA, Miloš: *Co může znamenat „filozofie“ v tzv. „filozofii dějin“*. Dějiny-teorie-kritika. 2/2004. str. 209.

⁴⁷ WHITE, Hayden: *Tropika diskursu: kulturně kritické eseje*. Nakladatelství Karolinum: Praha. 2010. str. 111.

⁴⁸ White rozlišuje čtyři styly historického líčení – romance, tragédie, komedie a satira. WHITE, Hayden: *Tropika diskursu: kulturně kritické eseje*. Nakladatelství Karolinum: Praha. 2010. str. 110.

rozhovorech. Nemluví se o boji vojáků o přežití, nýbrž aktéři se situují do souvislostí a událostí, v nichž jsou pasivní. Vyprávění je proto méně scénické a překonání se tedy děje zřídka. Překonání nastává až v rámci rodinné paměti.⁴⁹

Narativní vědění tedy dle Lyotarda dovoluje jasně vidět, jak tradice vyprávěných příběhů je zrovna i tradicí kritérií, jež definují trojí kompetenci: vědění o tom, co se má říci, jak se má naslouchat a co se má správně dělat, tedy tři dovednosti, jimiž se realizují vztahy společenství k sobě samému a ke svému okolí. To, co se předává spolu s vyprávěnými příběhy, je soubor pragmatických pravidel, který vytváří společenskou vazbu.⁵⁰

---

⁴⁹ WELZER, Harald, MOLLER, Sabine, TSCHUGGNALL, Karoline: *"Můj děda nebyl nácek": nacismus a holocaust v rodinné paměti*. Praha: Argo, 2010. 207 s. Historické myšlení; sv. 51 Totalitarismus a šoa; sv. 12. str. 65-84.

⁵⁰ PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea: Narativní analýza in GULOVÁ, Lenka, ŠÍP, Radim, eds. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. str. 120.

2.3. PAMĚŤ JAKO PRAMEN POZNÁNÍ V NARATIVNÍ ANALÝZE

„Paměť je nejpotřebnějším statkem života.“ (Latinské přísloví)

„Jsme tím, co si pamatujeme. Bez paměti mizíme, přestáváme existovat, naše minulost je vymazána, a přece věnujeme paměti jen málo pozornosti, kromě případů, kdy nás opustí. Dělán strašně málo k jejímu procvičení, živení, posilování a ochraně.“ (Mark Twain)⁵¹

Jelikož se v této práci budeme věnovat narativní analýze biografických rozhovorů pořizovaných metodou orální historie, musíme se zabývat fenoménem paměti. Paměť můžeme chápat jako fenomén, který velkou měrou napomáhá k utváření historického vědomí. Paměť dokáže přinášet svébytné pohledy na historické události, nezdědka podkřívá témata doposud skrytá či tabuizovaná, umožňuje do veřejně sdíleného vztahu k minulému vstupovat jedincům a skupinám z řad tzv. mlčící většiny. Paměť je lidskou schopností podržet některé prvky minulosti; základem každého vztahu k minulosti je proto paměť. Během několika posledních desetiletí nabylo nicméně toto slovo užšího smyslu, v němž se stává protikladem historie; v tomto smyslu pak trochu nezřetelně odkazuje ke vztahu, jaký má jednotlivec ke své osobní minulosti. Paměť tedy rozumí lidskou schopnost podržet prvky minulosti. Odkazuje k subjektivní minulosti, zatímco historie je neosobní a bývá pokládána za objektivní skutečnost. Je pravda, že paměť bývá zkreslena osobním vnímáním událostí, to však ještě neznamená, že nám nemůže sdělit relevantní informace. Historie je popisována jako neosobní, studená, suchá, abstraktní rozprava, která se nezajímá o lidské prožitky. Byla publikována celá řada děl, jimž se často dostalo širokého ohlasu, která dávají přednost zkoumání ústní paměti před pamětí uloženou v archivech. Předvádějí každodenní zážitky spíše než události velkého historického významu a zabývají se osudem jednotlivce, nikoli celých společenství.⁵² Paměť je re-konstruktivní, operuje tam a zpět. Organizuje a re-konstruuje minulost neustále se proměňujícími referenčními rámci, nahlíží minulost skrz neustále se posouvající prizma do minula ubíhajícího dnes, do historie se zavíjejícího dneška. Minulost musí být stále aktivně symbolicky re-

---

⁵¹ *Citáty o paměti.* [online]. Citováno 18. 11. 2015. Dostupné online z <<http://www.citaty.cz/citaty/citaty-o-pameti>>.

⁵² TODOROV, Tzvetan: *Paměť před historií.* Cahiers du CEFRES. N° 13, Politika paměti (ed. Françoise Mayer). [online]. Citováno 14. 6. 2014. Dostupné online z <http://www.cefres.cz/IMG/pdf/todorov_1998_pamet_pred_historii.pdf>.

konstruována svými nositeli, udržována při životě, užívána, aby v budoucnu „mohla pokračovat“. Životní zkušenost lidí a skupin sice vyrůstá z minulosti, ale současně ji tvoří, rekonstruuje prizmatem postupující současnosti, prizmatem, které se samo v tomto procesu a tímto procesem proměňuje. Konec komunikace či proměna referenčních rámců radikálně proměňují způsob zvyznamňování minulého: mnohé nelze uchopit a ztrácí smysl, upadá v zapomnění.⁵³

Podle Burkeho by se historikové (a potažmo další humanitní vědci) měli o paměť zajímat ze dvou hlavních aspektů. Za prvé by měli zkoumat paměť jako historický zdroj a kriticky tento zdroj hodnotit po vzoru tradiční kritiky historických dokumentů. Tento trend přichází do historie v 60. letech 20. století, kdy si historikové začínají uvědomovat význam orální historie. Z postupů orální historie by se dle Burkeho měli poučit i historikové zaměřeni na starší období, neboť ústní výpovědi jsou mnohdy obsaženy i v písemných záznamech. Druhým aspektem, kterým by se historikové měli v souvislosti s pamětí zabývat, je zajímat se o paměť jako o historický jev, tedy jako něco, co může být nazváno sociální historií pamatování. „Vzhledem k tomu, že sociální paměť je stejně jako paměť individuální selektivní, musíme zjistit principy selekce a zaznamenat, jak se liší od místa k místu, od skupiny ke skupině a jak se mění v čase. Vzpomínky jsou tvárné a my potřebujeme rozumět tomu, jak a čím jsou tvarovány, stejně jako poznat hranice této tvárnosti.“⁵⁴

Paměť můžeme podle Le Goffa definovat jako „schopnost, díky které uchováváme určité informace, odkazuje tedy k určitému souboru psychických funkcí, díky kterým je člověk schopen obnovovat své minulé pocity nebo informace, které poté prezentuje jako svou minulost“.⁵⁵

V sociálních vědách můžeme nalézt dvě teoretické pozice označované pojmy individualismus a holismus. V individualistickém výkladu se stává východiskem individuum a jeho jednání, jemuž je vlastní určitý subjektivně míněný smysl nebo význam. Podle holismu je naopak nutné brát za základ sociální teorie sociální celky, nikoli jejich jednotlivé příslušníky. Obdobné tendence nalezneme i v teoretických přístupech k problematice paměti. Individualismus je typický pro filozofické úvahy a je z povahy věci

---

⁵³ ŠMÍDOVÁ, Olga: *Pro nás lépe už bylo... Vymístění z velké historie a kolektivní paměť „českých Němců“*. [online]. Citováno 15. 6. 2014. Dostupné online z <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/100820113112.pdf>>.

⁵⁴ BURKE, P Peter. *Variety kulturních dějin*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno. 2006. str. 53.

⁵⁵ LE GOFF, Jacques: *History and memory*. Columbia university press: New York. 1992. str. 51.

vlastní také psychologii a jí příbuzným disciplínám. Holistický přístup se naproti tomu již po mnoho desetiletí prosazuje spíše v sociologii, ale také v antropologii a historii.⁵⁶

Paměť je tedy schopností psychiky zaznamenávat, uchovávat a vybavovat si informace. Paměť můžeme rozdělit na paměť individuální a kolektivní. Tyto dva typy paměti jsou od sebe neoddělitelné. Autobiografie jedince reprezentuje to, co Lavabre nazývá „živou pamětí“ na rozdíl od institucionálně organizované historické paměti, která má za úkol uspořádat a homogenizovat vzpomínky. Živá paměť je sledem evokací minulosti v toku života. Obě paměti jsou na sobě bytostně závislé, fungují jen ve vztahu, v interakci obou modů. Nemá smysl uvažovat o historické paměti, jestliže tato vůbec nekoresponduje s reprezentacemi lidí, kteří se s ní mohou identifikovat.⁵⁷

V oblasti filozofie má problematika paměti nejvýznamnější místo v myšlenkách Henriho Bergsona. V jeho myšlenkovém systému je paměť tím, co v našem vědomí prodlužuje minulost, a tím ji přivádí do přítomnosti. Díky ní jsme sami sebou a rozumíme věcem kolem sebe. Každé individuální psychické já navíjí stále na sebe svou minulost, jako lavina na sebe navíjí stále nový a nový sníl a je jí v každém přítomném okamžiku zatíženo. Jsme proto ve své podstatě svými zhuštěnými dějinami.⁵⁸ Bergson tvrdí, že „ve skutečnosti neexistuje vnímání, jež by nebylo prostoupeno vzpomínkami. S bezprostředními a přítomnými danostmi našich smyslů se mísí tisíce detailů z naší minulé zkušenosti. Tyto vzpomínky většinou mění podobu našich reálných vjemů, z nichž pak zaznamenáváme jen několik poukazů, pouhých znaků sloužících k vybavení si minulých obrazů.“⁵⁹ Můžeme tedy říci, že paměť vnímání posiluje a obohacuje, a tak naopak může díky své stále větší rozvitosti k sobě přitahovat vzrůstající množství doplňujících vzpomínek. Paměť a vnímání se tudíž navzájem prolínají a doplňují, což z nich činí jednotné kontinuum. Tento mechanismus je Bergsonem popsán tak, že vzpomínka se aktualizuje tím, že začne působit; v tom okamžiku přestává být vzpomínkou a stává se vnímáním.⁶⁰

Naše vědomí má především za úkol spojovat nekonečné řady okamžitých výjevů souvislým vláknem paměti. Považujeme-li paměť za přežívání minulých obrazů, budou se

---

⁵⁶ ŠUBRT, Jiří: *Antinomie sociální paměti*. [online]. Citováno 14. 6. 2014. Dostupné online z <<https://www.sav.sk/journals/uploads/04261235Subrt%20OK.pdf>> .

⁵⁷ ŠMÍDOVÁ, Olga: *Pro nás lépe už bylo... Vymístění z velké historie a kolektivní paměť „českých Němců“*. [online]. Citováno 15. 6. 2014. Dostupné online z <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/100820113112.pdf>> .

⁵⁸ ŠUBRT, Jiří: *Antinomie sociální paměti*. [online]. Citováno 14. 6. 2014. Dostupné online z <<https://www.sav.sk/journals/uploads/04261235Subrt%20OK.pdf>> .

⁵⁹ BERGSON, Henri: *Hmota a paměť: esej o vztahu těla k duchu*. Praha: Oikoymenh, 2003. str. 24.

⁶⁰ BERGSON, Henri: *Hmota a paměť: esej o vztahu těla k duchu*. Praha: Oikoymenh, 2003. str. 76.

tyto obrazy neustále mísit s naším vnímáním přítomnosti, a dokonce ji mohou nahradit. Jsou totiž zachovávány výhradně proto, aby byly užitečné, každým okamžikem doplňují přítomnou zkušenost a obohacují ji o získanou zkušenost; tato zkušenost neustále roste, a tím pak přítomnou zkušenost zcela překryje a pohltí. Naše vnímání vnějšího světa se odehrává na pozadí skutečného a takřkajíc bezprostředního náhledu. Nelze zpochybnit, že tento náhled znamená velmi málo ve srovnání s tím, co k němu přidává paměť. Náš bezprostřední náhled na skutečnost je tedy jen malý zlomek našeho vnímání vzhledem k tomu, že většinu z tohoto procesu tvoří paměť.⁶¹ Bergson popisuje jakési okruhy paměti, z nichž každý zaujímá jisté pole působnosti – od bezprostředního vnímání k uchovávání hlubších vzpomínek. Každý z těchto kruhů obsahuje paměť jako celek, protože paměť je přítomna vždy; tato paměť je však flexibilní – vždy nabízí jiný pohled na předmět, který vnímáme. Ten nejširší okruh – nejširší rámec naší paměti – je tvořen našimi osobními, přesně lokalizovanými vzpomínkami, které by měly udávat běh naší minulé existence. Tyto vzpomínky jsou ze své podstaty pomíjivé, zhmotňují se jen náhodou, a to buď proto, že jsou přilákány náhodně přesnou určeností postoje našeho těla, anebo proto, že indeterminace tohoto postoje nechává volný průběh libovůli jejich projevu. Tento krajní rámec vzpomínek se však smršťuje a opakuje ve vnitřních kruzích, které čím jsou menší, obsahují tytéž oslabené vzpomínky ve stále méně původní podobě.⁶²

Bergson rozlišuje dva typy paměti, a to paměť ukládající a kontinuální. Ukládající paměť zaznamenává všechny události našeho každodenního života tak, jak se odehrály, nevynechává jediný detail. Uchylujeme se k ní vždy, když vzpomínáme či snažíme se vzpomenout si, a pohybujeme se tak proti proudu našeho uplynulého života. Kontinuální paměť je vědomí minulosti uložené v přítomnosti. Je to paměť neustále napřažená k činnosti, zakotvená v přítomnosti a upínající se neustále pouze k budoucnosti, přenáší užitečný účinek uchovaných minulých obrazů až do přítomného okamžiku. Jejím prostřednictvím se přizpůsobujeme přítomné situaci a reagujeme na ni na základě minulé zkušenosti.⁶³

Lidská paměť má kromě svého individuálního rozměru také svůj rozměr kolektivní. Pamatujeme si tedy a zapomínáme jako jednotlivci, i jako členové skupin. Naše vzpomínání je také ovlivněno různými společensko-politickými kontexty, v nichž je nám

---

⁶¹ BERGSON, Henri: *Hmota a paměť: esej o vztahu těla k duchu*. Praha: Oikoymenh, 2003. str. 47-48.

⁶² BERGSON, Henri: *Hmota a paměť: esej o vztahu těla k duchu*. Praha: Oikoymenh, 2003. str. 78-79.

⁶³ BERGSON, Henri: *Hmota a paměť: esej o vztahu těla k duchu*. Praha: Oikoymenh, 2003. str. 59.

dáno žít.⁶⁴ Paměť se působením takových institucí stává úložným prostorem epizodických vzpomínek, jež procházejí procesem generalizace a stávají se sémantickými modely pro výklad a zdůvodnění toho, co je z různých důvodů chápáno jako nezbytné v současnosti. Konceptualizace vzpomínky jako sociálního zprostředkování minulosti není nutná pro minulost, avšak neobejde se bez ní současnost. Vlastní paměťová činnost spočívá v konstrukci legitimizačních vzpomínek; teprve masivní práce na konstrukci minulosti může dokončit legitimaci současnosti.⁶⁵ Kolektivní paměť je bytostně spjata s nositeli, kteří se na ní komunikačně podílejí, udržují, „provozují“ ji. Vztahuje se nejen k obsahům paměti, ale především odkazuje zpět k hledisku, postoji, zájmům a komunikačním formám skupiny. Odkazuje k modům identifikací dané skupiny, ke kolektivní identitě.⁶⁶

Pojem kolektivní paměť se ve společenskovědním diskursu objevuje v první třetině 20. století a je tradičně spojován se jménem francouzského sociologa Maurice Halbwachse. Halbwachs definuje kolektivní paměť takto: „Naše vzpomínky zůstávají za každých okolností kolektivní a jsou nám připomínány ostatními, i když se týkají událostí, na nichž jsme se podíleli sami, nebo věcí, které jsme viděli pouze my. Je to tím, že ve skutečnosti nikdy nejsme sami. Vždy s sebou neseme určitý počet různých lidí, a není proto bezpodmínečně nutné, abychom u vzpomínkových událostí byli fyzicky přítomni jako samostatné osoby.“⁶⁷ Je zřejmé, že se během svého života stáváme členy vícero sociálních skupin, a to často dokonce i současně. Následkem toho jsou naše kolektivní vzpomínky paměti hned několika sociálních skupin. Nemusí být samozřejmostí, že se jednotlivé paměti jednotlivých sociálních skupin vzájemně dotýkají, mnohdy se překrývají a ovlivňují.⁶⁸ Halbwachs rozlišuje dva typy paměti, paměť autobiografickou (osobní) a historickou (sociální). Ta první si vypomáhá druhou, protože naše životní historie je přece jenom součástí historie obecné. Ta druhá je přirozeně rozsáhlejší než ta první, ale na druhé straně prezentuje minulost pouze zkratkovitě a schematicky, zatímco osobní paměť představuje mnohem souvislejší a hutnější obraz.⁶⁹ Je nutné si uvědomit, že prostřednictvím pamětníkova vyprávění nám není předkládána jeho paměť nýbrž

⁶⁴ HES, Milan: *Promluvili o zlu – Holocaust mezi dějinami a pamětí*. Nakladatelství EPOCH: Praha. 2013. str. 62 – 63.

⁶⁵ HORYNA, Břetislav: *Memoria jako kategorie záchrany*. [online]. Citováno 14. 6. 2014. Dostupné online z < <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/100820113047.pdf> >.

⁶⁶ ŠMÍDOVÁ, Olga: *Pro nás lépe už bylo... Vymístění z velké historie a kolektivní paměť „českých Němců“*. [online]. Citováno 15. 6. 2014. Dostupné online z < <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/100820113112.pdf> >.

⁶⁷ HALBWACHS, Maurice: *Kolektivní paměť*. Sociologické nakladatelství: Praha. 2009. str. 51.

⁶⁸ HES, Milan: *Promluvili o zlu – Holocaust mezi dějinami a pamětí*. Nakladatelství EPOCH: Praha. 2013. str. 63-64.

⁶⁹ HALBWACHS, Maurice: *Kolektivní paměť*. Sociologické nakladatelství: Praha. 2009. str. 95.

vzpomínka. Během procesu vzpomínání k nám v přítomném čase přicházejí verbálně formulované vzpomínky. Vzpomínka tedy není a nemůže být plně ztotožněna s pamětí, je produktem procesu vzpomínání, v kterém sehrává důležitou roli naše aktuální životní situace, míra historického vědomí a také osobní zkušenost s již uskutečněným vzpomínáním.⁷⁰ Halbwachs tedy říká, že paměť není možná mimo určitých rámců, které lidé žijící ve společnosti používají pro fixaci a nacházení svých vzpomínek. Když vzpomínáme,“ vyvozuje, „naše paměť zachycuje velkou část toho, co se zdálo, že proběhlo, ale v nové formě. [...] Všechno se odehrává, jako by byl daný předmět viděn pod jiným úhlem, nebo by byl jinak osvětlen: nové rozdělení stínů a světla natolik mění hodnoty částí, že i když je poznáváme, nemůžeme říci, že zůstaly, co byly.“ Tyto rámce, shrnuje nakonec, však nejsou čistě individuální, jsou společné lidem stejné skupiny. Halbwachs tak odmítal myšlenku, že minulost se zachovává jako taková v individuálních pamětech. Podle něj je to kolektivní mysl, díky které lidé žijící ve společnosti používají slova, jejichž smyslu rozumějí. Jednotlivé osoby vzpomínají tím, vysvětluje, že si vypomáhají rámci sociální paměti. Sociální mysl je hlavně pamětí, jejíž obsah je tvořen kolektivními vzpomínkami, které je možné rekonstruovat.⁷¹

Dalším badatelem, který se zabýval kolektivní pamětí, je Jan Assmann. Základním pojmem, který se v Assmannově práci v souvislosti s pamětí objevuje, je pojem kulturní paměť. Tento pojem se vztahuje k jedné z vnějších dimenzí lidské paměti. Obsah paměti je v naprosto zásadní míře otázkou nikoli vnitřní kapacity, nýbrž vnějších, tj. společenských a kulturních rámcových podmínek. Pojem kulturní paměť tedy můžeme vnímat jako Halbwachsovu kolektivní paměť. Tato vnější dimenze paměti je kromě kulturní paměti tvořena dalšími třemi oblastmi, mimetickou pamětí, pamětí věcí a komunikativní pamětí. Mimetická paměť se vztahuje k jednání, jednání se učíme nápodobou. Paměť věcí odkazuje k faktu, že člověk je obklopen věcmi, do nichž vkládá své představy o účelnosti, pohodlí a kráse, a v jistém smyslu také sebe sama. Věci tak člověku ukazují v určitém smyslu obraz sebe sama, upomínají jej na jeho minulost, jeho počínání. Komunikativní paměť vychází z předpokladu, že vědomí a paměť se totiž v jedinci budují pouze díky účasti jedince na interakcích s ostatními. Interakce s ostatními je založená na vzájemné komunikaci, kterou si člověk neosvojuje s vnitřních, vlastních zdrojů, ale z vnějšku,

---

⁷⁰ HES, Milan: *Promluvili o zlu – Holocaust mezi dějinami a pamětí*. Nakladatelství EPOCH: Praha. 2013. str. 65.

⁷¹ ŠVARŤČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila: *O paměti, historii, vědomí a nevědomí*. [online]. Citováno 14. 6. 2014. Dostupné online z < <http://www.dejinyteoriekritika.cz/Modules/ViewDocument.aspx?Did=139>>.

z interakce s ostatními. Nakonec všechny tři aspekty, mimetická paměť, paměť věcí a komunikativní paměť plynule přecházejí do posledního aspektu, tedy paměti kulturní, jakési sociální paměti či můžeme říci paměti kolektivní.⁷² Kulturní paměť je tedy v Assmannově podání pouze doložitelným vlivem, prostřednictvím kterého společnost působí na historické vědomí jednotlivce. Jedná se o přenos jakéhosi kulturně-historického kódu mezi společnostmi a jedincem. Tento transfer a zároveň s ním i udržování kulturní paměti jsou ve společnosti možné jen díky událostem připomínání, které umožňují zachování a aktualizaci vzpomínkových příběhů.⁷³ V souvislosti s vymezením komunikativní a kulturní paměti je třeba u nich rozlišit ještě jeden faktor, a tím je otázka uchování minulosti. V komunikativní paměti jsou zahrnuty vzpomínky, které se vztahují k nedávné minulosti. Právě tyto vzpomínky člověk sdílí se svými současníky. Typickým příkladem je generační paměť. Tato paměť se historicky rozvíjí u určité skupiny, vzniká v čase a s časem také zaniká, lépe řečeno zaniká se svými nositeli. Když nositelé této paměti zemřou, ustoupí tato paměť paměti nové. Vzpomínka v kulturní paměti se vždy tvoří spíše aktem konstituce než přirozeným růstem a v důsledku své zakotvenosti v ustálených formách se vštěpuje jakoby uměle, využívá nejrůznějších mnemotechnických pomůcek a nabývá nejrůznější podoby, např. mýtů, ozdob či památníků, které skýtají oporu vzpomínkám. Kulturní paměť se tedy zaměřuje na fixní body v minulosti. Ani v kulturní paměti se však neuchovává minulost jako taková, ta se zde sráží do určitých symbolických figur, na nichž se vzpomínky zachytávají (vzpomínkovými figurami jsou například mýty). V kulturní paměti se faktická historie mění v historii vzpomínanou, tedy v mýtus. V kulturní paměti jsou tedy uchovány vzpomínky generací, které se již nenacházejí v komunikativní paměti, tedy generací již zaniklých, které svou paměť nemohou již bezprostředně předávat a sdílet.⁷⁴

Dalším myslitelem, který se problematikou paměti zabýval, je francouzský badatel Pierre Nora. Pojmy paměť a historie nejsou podle Nory synonyma, a my si uvědomujeme, že stojí v každém bodě proti sobě. Paměť je život, který vždy nesou skupiny živých, a právě proto je v neustálém vývoji, otevřena dialektice vzpomínky a zapomnění, nevědomá ohledně svých postupných deformací, vydána každému užití a zneužití, schopna dlouhých období

---

⁷² ASSMANN, Jan: *Kultura a paměť. Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Prostor: Praha. 2001. str. 23-24.

⁷³ HES, Milan: *Promluvíli o zlu – Holocaust mezi dějinami a pamětí*. Nakladatelství EPOCH: Praha. 2013. str. 68.

⁷⁴ ASSMANN, Jan: *Kultura a paměť. Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Prostor: Praha. 2001. str. 48-50.

skrytosti a náhlých znovuoživení. Historie je vždy problematickou a neúplnou rekonstrukcí toho, co už není. Paměť je fenoménem vždy aktuálním, poutem prožívaným ve věčné přítomnosti; historie je zobrazením minulosti. Protože je citová a kouzelná, paměť se snáší pouze s těmi detaily, které jí vyhovují; žíví se vzpomínkami, které jsou nejasné, rozporné, obecné nebo nestálé, konkrétní nebo symbolické, je náchylná ke všem přenosům, zastíráním, škrtnutím nebo projekcím. Historie jakožto úkon intelektuální a zesvětšující vyžaduje analýzu a kritickou rozpravu. Paměť usazuje vzpomínku v posvátnu, historie ji z něj vyhání a vždy ji převádí do prózy.⁷⁵ Z Norova pojetí paměti tak vyplývá, že paměť je sice nepostradatelným zdrojem pro historii, historie je však něco více než paměť, mezi oběma pojmy zeje mezera, již nejde překonat. Paměť je něco prehistorického, co musí uvolnit místo historii.⁷⁶ Nora soudí, že s nástupem modernizace společnosti dochází k tomu, že původní kolektivní paměť se pod vlivem probíhajících společenských procesů, a zejména pak v důsledku rozvoje historické vědy, rozpadá. Paměť už není prožívána kolektivně, přesouvá se na individuální a subjektivní úroveň, dochází k její psychologizaci a atomizaci.⁷⁷

Je potřeba si uvědomit, že naše paměť není dokonalým a bezchybným strojem. K paměti neodmyslitelně patří zkreslování a zapomínání. Daniel L. Schacter ve své knize *Sedm hříchů paměti* navrhuje rozdělit funkční poruchy paměti do sedmi fundamentálních kategorií – či hříchů. Těmito hřichy jsou zapomínání, roztržitost, paměťový blok, záměna, sugestibilita, zkreslování a přetrvávání. Zapomínání je tedy přirozeným procesem, díky kterému je velké množství získávaných informací smysluplně filtrováno. Podle psychologa Alana Baddeleye existují dvě klasické teorie zapomínání. Podle jedné paměťová stopa bledne a rozpadá se, tak jako postupně bledne nápis vystavený slunci a dešti, aby se nakonec stal zcela nečitelným. Druhá teorie předpokládá, že při zapomínání jsou paměťové stopy narušovány či překrývány dalším učením. Zapomínání také pomáhá naší psychice vyrovnat se s nejtěžšími okamžiky, které člověk v životě prožil.⁷⁸

---

⁷⁵ NORA, Pierre: *Mezi pamětí a historií*. Cahiers du CEFRES. N° 13, Politika paměti (ed. Françoise Mayer). [online]. Citováno 15. 6. 2014. Dostupné online z <http://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf>.

⁷⁶ ŠVARÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila: *O paměti, historii, vědomí a nevědomí*. [online]. Citováno 14. 6. 2014. Dostupné online z <<http://www.dejinyteoriekritika.cz/Modules/ViewDocument.aspx?Did=139>>.

⁷⁷ ŠUBRT, Jiří: *Antinomie sociální paměti*. [online]. Citováno 14. 6. 2014. Dostupné online z <<https://www.sav.sk/journals/uploads/04261235Subrt%20OK.pdf>>.

⁷⁸ HES, Milan: *Promluvili o zlu – Holocaust mezi dějinami a pamětí*. Nakladatelství EPOCHA: Praha. 2013. str. 59 – 61.

Každý člověk si vytváří přijatelnou a konzistentní představu o své minulosti, která však nemusí být úplná a přesná. Ve vzpomínkách nezaznamenáváme přesně průběh události, na kterou vzpomínáme. Osobní vzpomínky jsou subjektivní, vzpomíná-li člověk na své chování v minulosti, má tendenci vidět sebe sama v příznivějším světle.⁷⁹ Zuzana Kusá ve svém článku *Problém pravdivosti informací v životopisných rozprávaniach* poukazuje na šest hledisek selektivnosti naší paměti. Prvním z nich je selektivnost paměti z hlediska dnešních zájmů, poté selekce privátních vzpomínek jako historicky nepodstatných, selekce pod vlivem dominantní kolektivní paměti, selekce a potřeba sebeúcty souvisí s bilancováním a obhajobou svého života v průběhu vyprávění svého životního příběhu. Pollyanin princip je princip, kdy mozek vytlačí či odstraní z paměti negativní zážitky, a tím umožňuje lidem vyrovnat se s traumatizujícími vzpomínkami a selekce a příběh charakteru, kde se jedná o snahu zachovat integritu životního příběhu, o to, jak se daný jedinec v průběhu svého života vyvíjel, vyvíjely se jeho názory a postoje, až se dostal do stádia, ve kterém je dnes.⁸⁰

Zapomínání není jen doménou individuální paměti, vyskytuje se také v paměti kolektivní. V tomto kontextu se používá pojmu sociální amnézie. Termín amnézie se vztahuje k tomu, co se obvykle nazývá aktem zapomnění, k oficiálnímu vymazání konfliktu v zájmu sociální soudržnosti. Typickým příkladem může být chování nově nastoleného režimu, který se snaží uvrhnout do zapomnění jména určitých osobností, názvy ulic či nejrůznější oslavy a tradice spojené s režimem předcházejícím a tím zpřetrhat kontinuitu s minulostí. Toto chování není doménou pouze totalitních společností, ale jakékoli společnosti, která tímto způsobem samu sebe legitimizuje a vztahuje k přítomnosti.⁸¹

Z hlediska orální historie je paměť, ať už ji pojímáme ve smyslu individuálním nebo kolektivním, jejím základním stavebním kamenem. Paměť nám pomáhá konstituovat naši identitu, a to hned ze dvou hledisek, které se navzájem doplňují a mezi nimiž je vedena hranice, která tyto dva principy odděluje. Tato hranice jednak vymezuje znaky, které jsou členům určitého společenství společné, a také určuje znaky, které společenství odlišuje od členů společenství jiných.⁸² Paměť tedy uchovává identitu člověka jako jedince, zachovává jeho integritu v průběhu života, umožňuje mu nahlédnout na svůj život a bilancovat.

⁷⁹ PLHÁKOVÁ, Alena: *Učebnice obecné psychologie*. Akademie: Praha. 2005. str. 220.

⁸⁰ KUSÁ, Zuzana: *Problém pravdivosti informací v životopisných rozprávaniach*. [online]. Citováno 16. 6. 2014. Dostupné online z < <http://members.chello.sk/zusakusa/pravdivo.htm>>.

⁸¹ BURKE, P Peter. *Variety kulturních dějin*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno. 2006. str. 63-65.

⁸² ŠTĚTKA, Václav: *Symbolická vymístění, národní identita a (re)konstrukce paměti* in Sociální studia. 2004. roč. 1, č. 2. str. 79.

Zároveň nám paměť umožňuje zařadit se do skupiny, určitého společenství a skrze společně sdílené vzpomínky se s touto skupinou či společenstvím identifikovat.

2.4. METODOLOGIE VÝZKUMU

„V orální historii to, co po lidech chceme, je, aby se stali historiky, dali do nějaké racionální podoby různé události ze svého života, chceme je vysvětlit, dát je do kontextu, chceme vědět, jak se minulost vynořila, jak se změny udály, chceme po nich, aby se stali historiky a to, o co nám opravdu jde, je historické vědomí ... Důležitá otázka je, jak lidé žijí v dějinách, jak lidé vytvářejí svou minulost.“⁸³

2.4.1. Cíl práce

Venkov prošel ve 20. století značnou proměnou, a stejně tak i základní obživa tamějšího obyvatelstva, zemědělství. Největším zásahem do zemědělského hospodářství v tomto období byla bezesporu kolektivizace. Toto období značně ovlivnilo podobu venkova až do dnešních dnů.

Cílem práce je zjistit, jak vypadalo zemědělství po ukončení procesu kolektivizace prostřednictvím životních příběhů zemědělských pracovníků. Cílem práce je zobrazit, jak se dle narátorů proměnila práce v zemědělství v období normalizace a jaký vliv tato změna měla na život na vesnici. Práce se tedy snaží zachytit prožitky, pocity a události narátorů, kteří v období normalizace působili v zemědělském sektoru. Orální historie zde nemá sloužit jako sumarizující nástroj pro celou společnost, jedná se o zachycení zkušeností a emocionálních vjemů jednotlivce. Metoda tedy zachycuje subjektivní obraz historické epochy.

2.4.2. Metodologie

V této diplomové práci používám metod kvalitativního výzkumu, který můžeme vymezit jako „proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích

---

⁸³ Z rozhovoru s orálním historikem Ronaldem Grelem, který vedl Miroslav Vaněk, říjen 2007, Oakland in VANĚK, Miroslav: *O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty*. Ústav pro soudobé dějiny: Praha. 2008. str. 53.

zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.⁸⁴ Tato metoda výzkumu byla vybrána, protože se více zaměřuje na individuální prožitky narátorů a „sdělení jednotlivce vnímá jako svébytnou poznávací hodnotu a nesnaží se jejich obsah pomocí kvantifikujících postupů zobecnit“.⁸⁵ Z širokého spektra kvalitativních výzkumných metod byla zvolena orální historií, doplněná o studium dalších druhů archivních pramenů.

V průběhu posledních několika desetiletí prošla orální historie značným vývojem. Původně pomocná historická dokumentační technika, která pouze dokreslovala klasický historický výzkum založený na studiu archivních pramenů, se postupně vyprofilovala jako jeden z možných metodologických přístupů kvalitativního výzkumu a dle mnohých badatelů je dnes dokonce považována za samostatný obor. Orální historie není metoda využitelná pouze v rámci historie, ale můžeme říci, že ji lze využít v rámci příbuzných disciplín.⁸⁶ Můžeme tedy říci, že orální historie se svým charakterem a zaměřením pohybuje na pomezí hned několika společensko-vědních a humanitních oborů. Fakta, která orální historie sbírá, obsahují nejen historiografickou informaci, ale také informaci, kde dominuje jak individuální prožitek, stejně tak i kolektivně hodnotící postoj, který vychází z poznání kontextu. Projevuje se v něm síla tradovaných etických i estetických norem. Tyto dimenze určují vitálnost různých vrstev orální historie i její hodnotu.⁸⁷ Tato interdisciplinární perspektiva je z hlediska historické antropologie velmi přínosná. Tento aspekt orálně-historického (či narativního) rozhovoru by se dal formulovat také následovně, jen stěží by se historikové mohli obejít bez základních znalostí psychologie vedení rozhovorů, stejně tak jako sociologové jen stěží mohou opomíjet dobový kontext vyprávěných příběhů, taktéž antropologové nemohou pomíjet historický vývoj společenských a sociálních struktur zkoumaných společností.⁸⁸

Orální historie by se dala definovat jako řada propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky určité události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, nebo osob,

---

⁸⁴ HENDL, Jan: *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Portál: Praha. 2005. str. 50.

⁸⁵ VANĚK, Miroslav, MŮCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. str. 14.

⁸⁶ THOMPSON, Paul: *The Voice of the Past*. Oxford university press: New York. 2000. str. 82.

⁸⁷ LEŠČÁK, Milan: *Etnologické aspekty štúdia orálnej histórie*. Etnologické rozpravy. roč. 3. č. 1/1996. str. 7.

⁸⁸ EVANS-PRITCHARD, Edward E.: *Social Anthropology and Other Essays*. New York: Free Press. 1966. str. 180-183.

jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.⁸⁹

Alistair Thompson ve svém článku *Dancing through the memory of our movement* vymezuje čtyři paradigmat, kterými orální historie během svého vývoje prošla.⁹⁰ První paradigma po druhé světové válce obnovilo využití paměti jako zdroje pro historické bádání. Bylo obnoveno využívání paměti očitých svědků událostí jako relevantního zdroje pro historické zkoumání, které bylo přerušeno upřednostňováním písemných historických pramenů a dokumentů od 19. století. Druhé paradigma odpovídá na pozitivistickou kritiku, která hlásala tvrzení, že paměť je zkreslená stářím svědka a jeho nostalgickým vnímáním minulosti, svou roli hraje také osobní zaujetí jak tazatele, tak i dotazovaného. V neposlední řadě byl kritizován vliv kolektivních vzpomínek a retrospektivního vyprávění minulosti. Orální historie na tyto námitky odpověděla názorem, že i mnohé z písemných pramenů byly pořízeny jako záznamy mluveného slova, a proto pro něj platí všechny výše zmíněné výtky. Dále orální historie převzala některé metodologické postupy, jak pracovat s tzv. narátory z psychologie, antropologie a sociologie. Obrátili tedy pozitivistickou kritiku přílišné subjektivity orálně-historického pramene v přednost orálně-historického přístupu, zaměřili se nejen na samotný význam historické zkušenosti, ale také na vztah mezi minulostí a přítomností, vztahem mezi pamětí a identitou jednotlivce a také vztah mezi individuální a kolektivní pamětí. Třetí paradigma se zabývá objektivitou orálního historika jako tazatele a analytika. Je zřejmé, že tazatel (orální historik) je spoluvůrcem orálně-historického pramene, jehož podstatou je právě kooperace mezi tazatelem a narátorem v průběhu rozhovoru. Čtvrté paradigma s sebou přináší zamyšlení nad rozvojem a budoucností orální historie. S rozvojem technologií vyvstávají otázky ohledně pořizování, zpracovávání, uchovávání a zpřístupňování tohoto druhu pramenů.⁹¹

Alessandro Portelli se ve svém článku *What makes oral history different* také zabývá podobnými otázkami. Ve svém textu se zabývá postavením orálně-historického pramene.

---

⁸⁹ VANĚK, Miroslav a MŮCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. str. 9.

⁹⁰ Podrobněji k dějinám orální historie např. THOMPSON, Paul: *The Voice of the Past*. Oxford university press: New York. 2000. str. 65-81 či VANĚK, Miroslav, MŮCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. str. 30-105.

⁹¹ THOMPSON, Alistair: *Dancing through the memory of our movement: four paradigmatic revolutions in oral history*. [online]. Citováno [24. 4. 2015]. Dostupné online z http://www.google.cz/url?sa=t&rc=1&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CCgQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ohaansw.org.au%2Ffiles%2Fdr._a._thompson_dancing_through_the_memory_of_our_movement.doc&ei=9KXvUq7XCoTy7Ab724DICA&usg=AFQjCNF87DTKNNExhvOlpVUBiOZTchxKcw&bvm=bv.60444564,d.bGE.

Pomáhá nám získávat informace o lidech či sociálních skupinách, které nedisponují psanou historií anebo je tato historie velmi zkrácena. Jako důležitý aspekt vnímá okolnosti vzniku takového druhu pramene, tedy formu rozhovoru mezi tazatelem a dotazovaným. Není to pouze dotazovaný pamětník, který je tvůrcem pramene. Ovšem také tazatel je jejím spoluvůrcem, už jenom tím, že si vybírá okruh dotazovaných narátorů, ale také souborem pokládaných otázek. Oba participující na tvorbě orálně historického pramene jsou si rovni, spoluvytvářejí pramen stejnou měrou. Velmi diskutovanou otázkou je také objektivita orálně-historických pramenů. Orální historici vnímají subjektivitu těchto pramenů jako jejich přednost. Záleží na osobě samotného narátora a na schopnostech badatele získané prameny analyzovat a interpretovat. Nemusí být totiž pravdou, že pokud se určitému tématu narátor věnuje pouze okrajově, že si na danou událost nevzpomíná. Proto je důležité studovat nejen samotný přepis orálně historického pramene, ale také záznamy o rozhovoru, ze kterého můžeme získat informace o průběhu a okolnostech vzniku pramene a můžeme jej poté správně interpretovat. Orálně-historický pramen je významný právě nejen popisem samotné události, jíž byl dotazovaný narátor svědkem, ale také významem jaký naratoři dané události v rámci své promluvy, svého života přikládají.⁹²

Orálně historické rozhovory jsou konstruovány. Jsou kolektivním výtvozem a nevyhnutelně v sobě nesou pre-existující historická uspořádání, výběr a interpretaci. První otázka, která musí být položena dříve, než můžeme začít s analýzou, kterou orální historie potřebuje, se týká charakteru konečného produktu, který je vytvořen orálním historikem – rozhovoru. Těžištěm orální historie je zaznamenat tak kompletní rozhovor, jak je to jen možné - rozhovor, který obsahuje v sobě svůj vlastní systém struktur, ne systém odvozený z úzkých konvencí psaných dějin. Rozhovor nelze nazvat pouze jako konverzační vyprávění: protože vztah tazatele a vypravěče je formou výkladu, je interpretací příběhu. Tyto příběhy jsou konstruovány jako chronologická vyprávění osobních vzpomínek na události, nejsou to autobiografie, biografie a vzpomínky. Zaznamenané rozhovory jsou společné aktivity, informování o historických perspektivách obou účastníků.⁹³

Ke sběru dat pro narativní analýzu lze využít mnoho technik. Narativní materiál lze nalézt v biografích, memoárech, deníkových záznamech či narativních rozhovorech.

---

⁹² PORTELLI, Alessandro: *What makes oral history different*. [online]. Citováno [24. 4. 2015]. Dostupné online <<http://faculty.utep.edu/Portals/1649/3390HS/Portelli%201991%20Oral%20History%20Different.pdf>>. z

⁹³ GRELE, Ronald J.: Movement without aim. Methodological and theoretical problems in oral history in PERKS, Robert, THOMSON, Alistair eds.: *The oral history reader*. London, New York: Routledge. 1998. str. 38-49.

Ve své diplomové práci analyzuji prostřednictvím pořízených orálně-historických rozhovorů individuální prožitky ve vyprávění narátorů. Je zřejmé, že rozhovory vycházející ze vzpomínek narátorů bývají ovlivněny mnoha faktory, jednak osobními motivacemi narátora, ale i časovým odstupem vzpomínání. Výpověď narátora je dále ovlivněna četbou literatury, novin, sledováním televize, dokumentů a rozmluvami s dalšími lidmi, narátorovo hodnocení událostí je také dáno jeho postavením ve společnosti. Minulé postoje narátorů se tak nemusí shodovat s jejich názory současnými. Orální prameny nám řeknou nejen to, co lidé dělali, ale i to co chtěli, co mysleli, že dělali a co si nyní myslí, že dělali.⁹⁴ Tyto jejich postoje a prožitky poté doplňuji studiem dalších dostupných pramenů.

S ohledem na téma diplomové práce považuji za vhodnou výzkumnou techniku narativního rozhovoru jako specifického typu neformálního rozhovoru, který vychází z předpokladu, že subjekt není konfrontován se standardizovanými otázkami, nýbrž je povzbuzován ke zcela volnému vyprávění. Vychází se z předpokladu, že existují subjektivní významové struktury o určitých událostech, které se vyjeví při volném vyprávění. V rámci výzkumu se můžeme zajímat o celý život dotazovaného nebo „pouze“ o určitý tematický nebo časový výsek.⁹⁵ V rámci narativního rozhovoru jde tedy o to, pomoci narátorovi vhodnými otázkami, komentáři, aby se nám pokusil vyprávět o jevu, který nás zajímá. Při vyprávění samotném je pak úlohou tazatele spíše dále podněcovat vypravěče a pouze se případně ptát na nesrozumitelné části, žádat upřesnění či vysvětlení. Tazatel by neměl narátora zbytečně přerušovat, zasahovat do dějové linie či jinak nevhodně vyprávění měnit. Cílem je získat co nejvíce autentický materiál, u kterého předpokládáme, že způsob, jakým jej narátor strukturoval, dělil a časoval jednotlivé části, zdůraznil, či naopak upozadil určité pasáže, je důležitý a nese v sobě velmi cenné informace o vypravěči samotném, o jeho životě, zkušenostech, prožitcích.⁹⁶

---

⁹⁴ PORTELLI, Alessandro: *What makes oral history different*. [online]. Citováno [24. 4. 2015]. Dostupné online z <http://faculty.utep.edu/Portals/1649/3390HS/Portelli%201991%20Oral%20History%20Different.pdf>.

⁹⁵ HENDL, Jan: *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. str. 176.

⁹⁶ MIOVSKÝ, Michal: *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. str. 158.

2.4.3. Výzkumný vzorek

Vytváření výzkumného vzorku u kvalitativního výzkumu není natolik obtížné jako u výzkumu kvantitativního, v němž je nutné statisticky zachytit reprezentativní část populace, na kterou je výzkum zaměřen. Klasické parametry kvantitativního výzkumu, kterými jsou například věk, pohlaví a jiné, mohou být v kvalitativním výzkumu opomenuty, neboť pro ně nejsou směrodatné. Určujícím faktem zde je životní příběh jedince, který chceme zachytit. Nesmíme zapomínat na to, že kvalitativní vzorek není reprezentativní a je platný pouze ve vazbě na okruh zkoumaných jedinců.⁹⁷

Narátoři byli do mého výzkumu zařazeni na základě záměrného výběru, v rámci něhož cíleně vyhledáváme účastníky podle jejich určitých vlastností. Kritériem výběru je právě vybraná vlastnost nebo stav, jako je např. příslušnost k určité skupině. Znamená to, že na základě stanoveného kritéria cíleně vyhledáváme pouze ty jedince, kteří toto kritérium splňují a současně jsou ochotni se do výzkumu zapojit.⁹⁸ Tato výběrová kritéria jsou určena již názvem samotné diplomové práce „Kolektivizovaný venkov“. Prvním kritériem výběru narátorů byl tedy život na vesnici v období tzv. normalizace.⁹⁹ Druhým kritériem poté byla práce v zemědělství ve zmiňovaném období.

Tato metoda byla poté doplněna o metodu sněhové koule, tedy metodu, kdy se badatel od prvních oslovených narátorů dozvídá jména dalších osob, s nimiž by z hlediska výzkumného projektu bylo užitečné vést rozhovor.¹⁰⁰

Při vytváření výzkumného vzorku byli nejprve za pomoci kronikářky obce Mořkov vytipováni první nárátoři, kteří byli následně osloveni autorkou práce, byl jim představen projekt a byli požádáni o spolupráci na něm. Při kontaktování projevovala většina narátorů jisté rozpaky nad tím, že jsem je do svého výzkumného projektu chtěla zařadit a že by jimi poskytnuté informace mohly být pro mě důležité. Narátory jsem vždy ubezpečila, že každý životní příběh má svou hodnotu a je důležitý. Jen zcela ojediněle někdo z oslovených rozhovor poskytnout odmítl, stalo se tak zejména kvůli špatnému zdravotnímu stavu či z

⁹⁷ KAUFMANN, Jean-Claude: *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. str. 49.

⁹⁸ MIOVSKÝ, Michal: *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. str. 135.

⁹⁹ Z hlediska datace má termín normalizace dva významy. v prvním významu označuje období let 1968–1971, tedy proces postupného znovuoobnovení vlády komunistické strany nad československou společností (pro tuto periodu se v dobovém tisku a projevech používal i výraz „konsolidace“). Ve druhém přeneseném významu se „normalizace“ používá také pro druhou polovinu existence komunistického režimu, tedy léta 1968–1989, protože neexistuje jiný vhodný alternativní název. V této práci jej používám v druhém významu. DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu*. Brno: Doplněk, 2006. str. 27.

¹⁰⁰ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. str. 140.

jiných osobních důvodů. Následně bylo použito metody sněhové koule, kdy po skončení rozhovoru byli narátoři dotazováni, zda mohou tazatelce poskytnout kontakt na další vhodné narátory. Takto bylo nakonec realizováno celkem 6 rozhovorů. S každým narátorem byl uskutečněn samostatný rozhovor, který byl realizován na jedno sezení. V první části byl ponechán co největší prostor samostatnému vyprávění narátora, ve druhé části poté byly pokládány doplňující otázky a témata, která v předešlé fázi nebyla rozebírána. Každý narátor byl před započítím nahrávky důkladně seznámen s výzkumným záměrem. Místo konání rozhovoru bylo ponecháno na svobodné volbě narátora, všechny rozhovory se konaly u narátora doma. Každý z rozhovorů je jinak dlouhý. Časový rozsah záležel především na osobnosti narátora a jeho komunikativnosti. S každým z narátorů byl po skončení rozhovoru podepsán informovaný souhlas se zpracováním nahraného materiálu a jeho využitím pro diplomovou práci. Bezprostředně po každém rozhovoru jsem také zpracovala Protokol o rozhovoru, sloužící pro potřeby interpretace. Protokol obsahuje následující informace: jméno narátora, místo konání rozhovoru, datum, stručný popis setkání, prostředí a nálady panující při rozhovoru, popis průběhu rozhovoru a další významné informace, které průběh rozhovoru mohly ovlivnit.¹⁰¹

Tyto rozhovory byly doplněny o již archivované rozhovory, které byly pořízeny v rámci grantového projektu Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění,¹⁰² realizovaného v letech 2011-2015 v rámci Centra orální historie při Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky. V rámci tohoto projektu byly také pořízeny orálně – historické rozhovory se zaměstnanci pracujícími v agrárním sektoru. Do diplomové práce bylo zařazeno 6 rozhovorů, které vyhovovaly kritériím kladeným na narátory v rámci této diplomové práce.

Dalším zdrojem rozhovorů jsou rozhovory nacházející se v archivu Paměti národa.¹⁰³ Z této sbírky bylo pro diplomovou práci vybráno 6 rozhovorů, které odpovídaly výše definovaným kritériím. Vybrané rozhovory byly pořízeny v rámci projektu Příběhy 20. století v letech 2010 – 2014.

---

¹⁰¹ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. str. 154-155.

¹⁰² Cílem projektu bylo pokusit se zmapovat dějiny české společnosti posledních čtyřiceti let a to prostřednictvím analýzy a interpretace vzpomínek klíčových sociálních skupin české (a potažmo československé) společnosti z pohledu komunistického režimu - především lidé pracující v oblasti služeb, představitelé vyššího hospodářského managementu, lidé zaměstnaní v oblasti agrárního sektoru, příslušníci tzv. silových složek státu. Bližší informace o projektu jsou dostupné na < <http://www.coh.usd.cas.cz/cs/grantoveprojekty/ukoncene>>.

¹⁰³ Více informací o projektu je možné nalézt na < <http://www.pametnaroda.cz/page/index/title/what-is-memory-of-nations>>.

Pouze jeden z narátorů vyslovil přání být v rámci výzkumu anonymizován, a proto jsem se rozhodla z etických důvodů anonymizovat i rozhovory ostatních narátorů, kteří tento požadavek v rámci informovaného souhlasu nevznesli. V diplomové práci jsou tedy všichni narátoři anonymizováni tím způsobem, že jejich celé jméno je nahrazeno narátorovými iniciálami. Tudíž pokud narátor v rozhovoru jmenuje sám sebe, tak z etických důvodů jeho pravé jméno nahrazuji iniciálami, a zasahuji tak do přepisu rozhovoru.

Do výzkumu bylo tedy zařazeno celkem 18 rozhovorů. Z genderového hlediska ve výzkumném vzorku tvoří převahu muži, kteří jsou zastoupeni 14 narátory, ženy jsou v rámci výzkumného vzorku pouze 4. Je to dáno také tím, že ve struktuře pracovníků v zemědělství převládali muži.¹⁰⁴ Nejstarší narátor se narodil v roce 1919, nejmladší v roce 1960. Narátory tak lze rozdělit na dvě skupiny. První skupinu můžeme charakterizovat jako osoby narozené v meziválečném období, v našem případě se jedná o narátory narozené v letech 1919 – 1938. Tato skupina své dětství prožila v období meziválečném či válečném a do období poválečných změn vstoupila převážně již v dospělém věku či na prahu dospělosti. Mají tedy osobní zkušenost jak se soukromým zemědělstvím, tak s procesem jeho proměny v kolektivní formy hospodaření v procesu kolektivizace.

Druhá skupina poté zahrnuje osoby narozené za války či již v období poválečném. Z hlediska našeho výzkumného vzorku se jedná o narátory narozené v letech 1940 – 1960. Tito narátoři své dětství prožili zejména v období poválečném. Tato skupina již spojuje svůj profesní život zemědělce s jednotnými zemědělskými družstvy. Pokud mají nějakou zkušenost s kolektivizací, jedná se zejména o zkušenost zprostředkovanou rodiči.

V rámci výzkumného vzorku jsme tedy identifikovali dvě generace. Generace můžeme pojímat nejen jako historicky formované kolektivity, nýbrž také jako vztahový fenomén. Stejně jako by se určitá generace těžko formovala bez (pocitu) sdíleného historického osudu, nebylo by generačního vědomí bez povědomí o jiných generacích a generačních rozdílech. Generační příslušnost může být zakoušena pouze ve vztahu k impulsům, které sociální aktéři rozpoznávají jako reprezentace či představitele jiných generací. Jinými slovy není to pouze sdílená historická zkušenost, co z věkové kohorty činí generaci. Ve hře jsou historické vlivy, jež jsou zakoušené (vstřebávané, vnímané, reprezentované) jinak než jak ty samé vlivy zakouší (vstřebávají, vnímají a reprezentují) jiné věkové kohorty.¹⁰⁵

---

¹⁰⁴ PRŮCHA, Václav a kol: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Doplněk, 2009, str. 740.

¹⁰⁵ MARADA, Radim: *Paměť, trauma, generace* in Sociální studia. 2007. roč. 4, č. 1 - 2. str. 82.

Všechny rozhovory byly zaznamenány na diktafon a následně doslovně přepsány. V prepise jsou tedy také ponechána výplňková slova i pasáže, které nenesou žádnou informační hodnotu, například na začátku rozhovoru, kdy byl narátorovi vysvětlován účel výzkumu. Přepisy se poté staly materiálem, se kterým se dále pracovalo při analýze a interpretaci výzkumu. Pro další práci s nasbíraným narativním materiálem je doslovná transkripce rozhovorů nezbytná. Kompletní přepisy ale v práci neuvádím, aby anonymita narátorů mohla zůstat zachována.

2.4.4. Analýza a interpretace získaných výzkumných dat

Analýza kvalitativních dat je oprávněně považována za prakticky nejobtížnější fázi realizace studie. K tomu výrazně přispívá velká míra volnosti výkladu jednotlivých metod, nízká standardizace dílčích postupů a obrovské množství možností, které nám skýtají jak jednotlivé metody, tak nepřeborné množství variant vzniklých jejich vzájemnou kombinací.¹⁰⁶ Mezi základní cíle analýzy narativního materiálu patří vysvětlení narátorových sdělení a také pochopení jeho obsahu a smyslu. Analýzu můžeme vnímat jako postup zpracování rozhovoru, které jej jako celek rozebírá na určité složky obsažené v rozhovoru samotném.¹⁰⁷

Možností, jak narativní materiál roztřídit, je bezpočet. Můžeme vymežit celkem čtyři základní přístupy: celostní obsahový, celostní formální, dílčí obsahový a dílčí formální. Pro účely analýzy v rámci této diplomové práce byl zvolen dílčí obsahový přístup, který splývá s postupy obsahové analýzy. V rámci tohoto přístupu jsou definovány kategorie, do nichž jsou data roztříděna a shromážděna.¹⁰⁸

Obsahová analýza je flexibilní výzkumná metoda. Je použitelná jak pro kvantitativní, tak i kvalitativní výzkumné přístupy. V rozhovorech byla sledována témata a sémantické vztahy mezi nimi. Proto, aby mohly být témata a vztahy mezi nimi interpretovány, musí nejprve dojít k utřídění získaných dat. Tady můžeme využít techniky kódování. Kódováním se

---

¹⁰⁶ MIOVSKÝ, Michal: *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. str. 219.

¹⁰⁷ VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. str. 171.

¹⁰⁸ PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea: Narativní analýza in GULOVÁ, Lenka, ŠÍP, Radim, eds. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. str. 126.

rozumí rozkrytí dat směrem k jejich interpretaci, konceptualizaci a nové integraci.¹⁰⁹ Při analýze a interpretaci dat jsem se nechala inspirovat postupy metody zakotvené teorie, z níž jsem čerpala přístup k analýze dat, kódování. Analýza v zakotvené teorii se skládá ze tří hlavních kódování. Jsou to: otevřené kódování, axiální kódování a selektivní kódování. Mělo by být zdůrazněno, že hranice mezi jednotlivými typy kódování jsou uměle vytvořené badatelem. Tyto typy nenásledují nutně za sebou jako nějaké stupně. Při kódování v praxi můžete přecházet od jednoho typu k druhému a zpět.¹¹⁰ Otevřené kódování je technika, která byla vyvinuta v rámci analytického aparátu zakotvené teorie, avšak díky své jednoduchosti, a zároveň účinnosti je používána a použitelná ve velmi široké škále kvalitativních projektů. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje. Každé takto vzniklé jednotce přidělíme nějaký kód, který zachycuje reálnou věc vyskytující se v nasbíraných datech a zároveň vystihuje určitý typ a odlišuje jej od ostatních.¹¹¹ Kódy dále seskupujeme do kategorií v procesu kategorizace. Na proces otevřeného kódování navazuje axiální kódování, které je souborem postupů, pomocí nichž jsou údaje po otevřeném kódování znovu uspořádány prostřednictvím vytváření vazeb mezi kategoriemi kódů.¹¹² Poslední krok spojený s kódováním tvoří tzv. selektivní kódování, v něm vystupují napovrch hlavní výzkumná témata. V této fázi se výzkumník zaměřuje na dohledávání témat, která by dokreslovala danou problematiku, a provádí jejich komparaci. Cílem selektivního kódování je v textu vyhledat ústřední témata a kategorie.¹¹³ Centrální kategorie je jev, kolem kterého se integrují všechny ostatní kategorie. Proces této integrace se příliš neliší od principů axiálního kódování. Hlavní rozdíl spočívá ve vyšší míře abstrakce.¹¹⁴

Centrální kategorií celého výzkumu je **Kolektivizovaný venkov**. Při analýze narativního materiálu jsem dále vymezila pět hlavních kategorií, které byly přítomny ve všech rozhovorech, což umožňuje jejich vzájemnou komparaci. Tyto kategorie poté tvoří osu interpretační části práce.

---

¹⁰⁹ HENDL, Jan: *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. str. 246 – 247.

¹¹⁰ STRAUSS, Anselm, CORBINOVÁ, Juliet: *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Nakladatelství Albert: Boskovice. 1999. str. 40.

¹¹¹ ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára: *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. str. 211 – 212.

¹¹² MIOVSKÝ, Michal: *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. str. 229.

¹¹³ HENDL, Jan: *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. str. 251 – 252.

¹¹⁴ MIOVSKÝ, Michal: *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. str. 230.

První identifikovaná kategorie nese název **Cesty k půdě**. V rámci této kategorie je pozornost věnována motivaci narátorů pro práci v zemědělství, jaké faktory, vnitřní a vnější, je ovlivnily při jejich rozhodování.

Kolektivizace zásadním způsobem ovlivnila podobu zemědělství, proto se druhá kategorie nazývá **Obrazy kolektivizace** a je věnována reminiscenci narátorů na toto období, které je pro ně synonymem ztráty.

Třetí kategorií je **Kolektivizované zemědělství aneb Proměny práce v zemědělství za normalizace**. Kapitola se zabývá vnímáním proměn práce v zemědělství v období normalizace. Věnuje se také interpersonálním vztahům a pracovnímu kolektivu.

Čtvrtá kategorie byla pojmenována **Vesnička má středisková**. Tato kapitola se zabývá proměnami vesnice a života na venkově v období normalizace, a také trávení volného času.

Poslední identifikovanou kategorií je kategorie nazvaná **Vyhledka svobody - aneb Transformace zemědělství po roce 1989**. Většina narátorů pokračovala s působením v agrárním sektoru i po roce 1989. Tato kapitola se poté zabývá jejich vnímáním změn v zemědělství v počátcích 90. let.

3. INTERPRETAČNÍ ČÁST – KOLEKTIVIZOVANÝ VENKOV

3.1. HISTORICKÉ POZADÍ – ČESKOSLOVENSKO NA CESTĚ K NORMALIZACI

Ukončení německé okupace včetně odstranění důsledků Mnichova neznamenal, že obnovený stát bude se vším všudy replikou „první republiky“. Odlišné bylo zejména složení a zaměření politických sil, které měly politický vývoj utvářet, jejich podoba byla určena na moskevských jednáních 22. -29. března 1945 mezi exilem, Slovenskou národní radou a KSČ. Po jejich ukončení jmenoval prezident Beneš 4. dubna 1945 vládu Národní fronty Čechů a Slováků v čele se Zdeňkem Fierlingerem. Nová vláda vydala o den později, tedy 5. dubna 1945 Košický vládní program.¹¹⁵

Prvořadým úkolem bylo obnovení československých hranic. Československo vyšlo z války územně nerozšířeno, spíše naopak. Československo-sovětskou smlouvou z 29. června 1945 pozbylo území Podkarpatské Rusi. Ihned po skončení 2. světové války bylo potřeba obnovit základní složky československé státní moci. Bylo potřeba nahradit okupační správu československými úředníky, základní jednotkou se staly národní výbory. Zákonodárná moc byla v prvních poválečných měsících nahrazena vydáváním prezidentských dekretů. Úkoly dosud nezformovaných armádních a policejních složek vykonávaly revoluční gardy. Na trestné činy spáchané za okupace, stejně jako činy odbojových a partyzánských skupin jestliže souvisely s bojem za osvobození republiky se vztahovala amnestie. Vydán byl amnestijní zákon č. 115/1946 Sb., který tyto činy prohlásil za beztrestné, jestliže byly provedeny ze šlechetných pohnutek, jako byl boj za osvobození republiky či spravedlivá odplata za zločiny. Činnost prozatímního národního shromáždění byla zahájena 28. října 1945, jeho úkolem bylo vydávat zákony, potvrdit v úřadu prezidenta Edvarda Beneše, potvrdit platnost prezidentských dekretů a připravit volby do Ústavodárného národního shromáždění.¹¹⁶ Volby proběhly v květnu 1946 a znamenaly jednoznačný úspěch komunistů. Ustavující schůze Ústavodárného národního shromáždění proběhla 18. června 1946 a do jeho čela byl zvolen Antonín Zápotocký. O den později byl

¹¹⁵ VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav a TEICHMAN, Miroslav. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. str. 125.

¹¹⁶ RATAJ, Jan, HOUDA, Přemysl: *Československo v proměnách komunistického režimu*. Oeconomica: Praha. 2010. str. 13-17.

Edvard Beneš zvolen prezidentem republiky jako jediný kandidát Národní fronty. Beneš přijal Fierlingerovu demisi a pověřil Klementa Gottwalda sestavením vlády. Ve vládě zasedlo devět komunistických ministrů, po čtyřech křeslech získali národní socialisté, lidovci a slovenští demokraté, tři místa získali sociální demokraté a jako nestraníci ve vládě zasedli Jan Masaryk a Ludvík Svoboda. Hlavní úkoly, které si Gottwaldova vláda stanovila, bylo sestavení nové ústavy a vytvoření dvouletého plánu obnovy na léta 1947-1948.¹¹⁷

Pro československou orientaci na Sovětský svaz bylo jedním z významných momentů nepřijetí Marshallova plánu v roce 1947. Československo nejprve přijalo pozvání na Pařížskou konferenci o Marshallově plánu, ovšem po jednáních československé delegace v Moskvě od účasti upustilo. Ze sovětské strany by účast byla chápána jako porušení československo-sovětské spojenecké smlouvy.¹¹⁸

Na přelomu let 1947-1948 se stává určujícím faktorem vnitropolitického boje usilování KSČ o mocenský monopol a odpor nekomunistických stran proti němu. K rozhodujícímu střetu došlo v únoru 1948. Záminkou pro vládní rozkol se stala personální politika ministra Václava Noska na ministerstvu vnitra. Zemský velitel SNB se zbavil osmi obvodních velitelů v Praze, kteří nebyli komunisty. Vláda požadovala po ministrovi vnitra, aby toto rozhodnutí bylo zrušeno, což se nestalo. 20. února 1948 tedy podalo 12 nekomunistických ministrů z 26 - členné vlády demisi. Předpokládali, že donutí Klementa Gottwalda podat demisi celé vlády a odstoupit. Prezident poté jmenuje úřednickou vládu bez účasti komunistů, která dovede zemi k předčasným volbám. Strany, které podaly demisi, ovšem nebyly na zásadní mocenský konflikt připraveny, nedokázaly mezi sebou spolupracovat a navíc o svém záměru neinformovaly nestraníky. Prezident Beneš byl pak 25. února nucen demise nekomunistických ministrů přijmout a vládu na návrh komunistů pouze doplnit.¹¹⁹ Ihned po převratu komunisté zahájili vlnu represí vůči odpůrcům komunistického režimu a také práci na nové ústavě. S tímto postupem prezident Beneš nesouhlasil a odmítl novou ústavu 9. května schválit a podepsat. Následně 7. června 1948 opustil svůj úřad. Novým československým prezidentem byl zvolen Národním shromážděním 14. června 1948 Klement Gottwald. Ten o den později jmenoval novou vládu v čele s Antonínem

---

¹¹⁷ VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav a TEICHMAN, Miroslav. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. str. 145-147.

¹¹⁸ VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav a TEICHMAN, Miroslav. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. str. 149.

¹¹⁹ RATAJ, Jan, HOUDA, Přemysl: *Československo v proměnách komunistického režimu*. Oeconomica: Praha. 2010. str. 55-60.

Zápotockým. 27. června 1948 následoval slučovací sjezd KSČ a sociální demokracie. Rekonstrukce politického života a definitivní podřízení politických stran a organizací KSČ tím bylo dovršeno.¹²⁰

Padesátá léta v Československu jsou poté obdobím upevnování nového režimu. Po státním převratu v únoru 1948 začala výstavba komunistického režimu cestou hlubokých změn ve všech oblastech života české a slovenské společnosti. V prvních šesti letech se utvořily základy režimu, které se v pozdějším období pouze přizpůsobovaly měnícím se mezinárodním a vnitropolitickým podmínkám. Mnohé dosavadní instituce a organizace režim integroval a nově určil jejich roli a obsah činnosti, mnohé byly zrušeny a jejich úkoly buď převzaly jiné, nově utvořené útvary, nebo jejich činnost zanikla.¹²¹ Zakladatelská etapa komunistického režimu charakterizovaná kultem osobnosti, potlačovatelskými projevy diktatury proletariátu, byrokraticko-centralistickým řízením, bezprecedentní mírou kontroly komunistického aparátu nad společností a jednotlivcem, úplnou ztrátou prostoru pro vyjádření svobodné vůle občana.¹²² Komunistický režim tedy hluboce zasáhl do života celé společnosti, sociálních vrstev, skupin občanů, rodin a jednotlivců. Zakladatelské období se vyznačovalo nejvýraznějšími změnami v systému státní a politické moci, v ekonomické a sociální struktuře, v kulturní oblasti.¹²³ Po kritice Stalinova kultu osobnosti došlo k úpravě komunistického režimu, v Československu však měla konzervativní charakter. Nebyla prováděna „novými lidmi“, ale Zápotockého a Novotného stranickým a státním vedením, které samo bylo odpovědné za stalinské nezákonnosti. Konzervativní opravy sledovaly především ekonomiku, nikoliv demokratizaci společnosti, jež byla zaměňována za administrativní decentralizaci. Dostáváme se do období autoritativního režimu, který ustoupil od agresivního mobilizujícího aktivismu, rozlišoval mezi veřejnou a soukromou sférou, do níž se přestal

---

¹²⁰ VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav a TEICHMAN, Miroslav. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. str. 158-159.

¹²¹ KAPLAN, Karel: Zakladatelské období komunistického režimu 1948-1953 in KOCIÁN, Jiří: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR: Praha. 2006. str. 1.

¹²² RATAJ, Jan, HOUDA, Přemysl: *Československo v proměnách komunistického režimu*. Oeconomica: Praha. 2010. str. 71.

¹²³ KAPLAN, Karel: Zakladatelské období komunistického režimu 1948-1953 in KOCIÁN, Jiří: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR: Praha. 2006. str. 1.

vměšovat. Přiznal občanům jistou osobní volnost. Postupně preferoval pasivního loajálního občana před každodenním aktivistou.¹²⁴

Šedesátá léta v Československu s sebou přinesla určité uvolnění atmosféry. Novotného garnitura v tichosti, bez náprav excesů stalinismu, za něž sama nesla odpovědnost, nahradila totalitní systém zakladatelského období režimu systémem autoritářským. Autoritářský režim v etapě „chruščovovského tání“ přinesl jisté uvolnění uvnitř a otevřenost navenek. Chruščovova teze o zmírňování třídního boje na přechodu od socialismu ke komunismu vedla k omezování potlačovatelské funkce diktatury proletariátu ve prospěch větší volnosti a možnosti existence autonomní paralelnosti názorů uvnitř KSČ.¹²⁵ Režim zároveň propouštěl z kriminálů a rehabilitoval oběti stalinských procesů, v mnoha případech se tak dělo z vůle týchž politiků, soudců, prokurátorů a vyšetřovatelů, kteří je předtím sociálně likvidovali.¹²⁶ V tomto období také dochází k rozvoji a emancipaci kulturního života. Literatura, film, divadlo a další oblasti umělecké tvorby dosahovaly v 60. letech vysoké úrovně a nastolovaly témata, která dokázala aktuálně vyjádřit pocity nespokojenosti z dosavadního vývoje.¹²⁷ Sovětské vedení, v čele s Leonidem Brežněvem pohlíželo na Československo jako na ideologicky nejméně spolehlivou součást Varšavského paktu. V Československu dochází nejen ke snahám o zdokonalení systému řízení ekonomiky, ale také o reformu politického systému s jiným pojetím vedoucí úlohy KSČ. Cílem této strukturální reformy zůstával socialismus, ale důraz byl položen na jeho demokratizaci. Proto také v lednu roku 1968 dochází k výměně funkce prvního tajemníka ÚV KSČ, kterým se stal Alexandr Dubček, jenž si získal podporu i mezi lidmi. Další události na sebe nenechaly dlouho čekat. Už v březnu téhož roku střídá Novotného ve funkci prezidenta Ludvík Svoboda a o měsíc později je vyhlášen Akční program KSČ.¹²⁸ Akční program představoval zásadní změnu dosavadního uplatňování socialistického modelu. Počítal s vnitrostranickou demokracií i komunikací komunistické strany s ostatními politickými partnery, se zaručením občanských práv, s částečnou obnovou soukromého sektoru i s nápravou některých majetkových křivd.

¹²⁴ RATAJ, Jan, HOUDA, Přemysl: *Československo v proměnách komunistického režimu*. Oeconomica: Praha, 2010. str. 158-159.

¹²⁵ RATAJ, Jan a HOUDA, Přemysl. *Československo v proměnách komunistického režimu*. V Praze: Oeconomica, 2010. str. 180.

¹²⁶ JUDT, Tony: *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Praha: Slovart, 2008. str. 448.

¹²⁷ Z umělecké tvorby můžeme zmínit např. film Jiřího Menzela *Ostře sledované vlaky* či knihy Ladislava Mňačka *Jak chutná moc* či Milana Kundery *Žert*. Vše poté vrcholí na IV. sjezdu československých spisovatelů v létě 1967 kritikou komunistického vedení z úst M. Kundery, L. Vaculíka, P. Kohouta a V. Havla. JUDT, Tony: *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Praha: Slovart, 2008. str. 450.

¹²⁸ OTÁHAL, Milan: *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. str. 15.

Připouštěl také potřebu přehodnotit minulost a doznal „deformace“ a určité chyby v předchozí politice strany. Zdaleka ovšem nepředpokládal konec mocenského monopolu KSČ nebo vznik politické opozice, ani nezpochybňoval československou podřízenost sovětským požadavkům v rámci východního bloku.¹²⁹ V programu se konkrétně píše: „Jde o to, přetvořit celý politický systém tak, aby umožňoval dynamický rozvoj socialistických společenských vztahů, slučoval širokou demokracii s vědeckým, odborně kvalifikovaným řízením, upevňoval společenský řád, stabilizoval socialistické vztahy, napomáhal kázní a společenské disciplíně. Základní vazby politického systému musí přitom poskytovat pevné záruky proti návratu ke starým metodám subjektivismu a mocenské libovůli.“¹³⁰ Tak jako lidé věřili, že strana dokáže socialismus oprostít od jeho vlastní minulosti, stejně naivně straničtí vůdcové uvěřili, že se jim to může podařit, aniž by přitom pustili z rukou otěže moci v zemi. Nová vláda v čele s Oldřichem Černíkem nastoupila do funkce 8. dubna 1968 a povzbuzena veřejnými projevy sympatií uvolnila prakticky veškerá úřední omezení svobodného vyjadřování názorů, k oficiálnímu zrušení cenzury všech hromadných sdělovacích prostředků došlo už na začátku června. Dlouhého trvání ovšem bezcenzurní období nemělo. Došlo zároveň ke změnám i v rámci uspořádání Československa, které se v říjnu 1968 stalo federací, je to zároveň jediná reformní změna, která přežila pozdější potlačení Pražského jara. Díky uvolnění cenzury začínají vycházet další kritické články, jako například manifest *Dva tisíce slov* od Ludvíka Vaculíka.¹³¹

V rámci jednání zemí sovětského bloku v průběhu první poloviny roku 1968 byla situace v Československu chápána jako kontrarevoluční, a tedy snažící se odvrátit od sovětské politiky. Moskva nechtěla napadat celý československý reformní projekt a celé politické vedení přímo a otevřeně. Ve skutečnosti to ovšem byla podstata tohoto projektu a celá politika Dubčekova vedení, co se v Moskvě pokládalo za nepřijatelné. V dalších týdnech a měsících postupovala Moskva proti Praze tak, že jednak rozehrávala kampaně propagandistických odhalení o domněle kontrarevolučním vývoji v Československu, jednak vystavovala Dubčekovo vedení vcelku i jeho jednotlivé členy zvlášť přemlouvání, nátlaku a zastrašování. Propagandistické kampaně nebyly ovšem zaměřeny jen do Československa, nýbrž i k zastrašení veřejnosti v SSSR a ostatních zemích socialistického bloku. Sovětské vedení učinilo spor s Prahou předmětem společného jednání představitelů

---

¹²⁹ CUHRA, Jaroslav a kol.: *České země v evropských dějinách, díl čtvrtý: od roku 1918*. Praha: Paseka, 2006. str. 232.

¹³⁰ *Akční program KSČ*. 1968, 5. duben, Praha. [online]. Citováno 20. 2. 2016. Dostupné online z <http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/405_1.pdf>.

¹³¹ JUDT, Tony: *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Praha: Sloart, 2008. str. 453-454.

komunistických stran ze všech států bloku, s výjimkou Rumunska.¹³² Výsledkem jednání byla intervence pěti států Varšavské smlouvy do Československa. Vojensky úspěšná akce nevykázala podobný úspěch v politické rovině. Selhal plán na sestavení tzv. dělnicko-rolnické vlády, loutkového vedení, které by dodalo legitimitu vojenskému vpádu „pětky“ do Československa. Politický neúspěch intervence donutil sovětskou stranu postupovat jinak, než původně zamýšlela, a začít jednat se stávající československou politickou garniturou, včetně těch politiků, které dala již 21. srpna internovat. 23. srpna začala v Moskvě série rozhovorů, ukončená po třech dnech podpisem tzv. Moskevského protokolu.¹³³

Po invazi postupně nastupovala tzv. normalizace. ČSSR se stala povolným nástrojem v rukou Sovětského svazu se specifickým postavením v rámci komunistických států.¹³⁴ Rovněž bylo vyměněno stranické vedení a do čela ÚV KSČ se dostal Gustáv Husák. Nové vedení sestavilo pět pilířů, na nichž měl být vybudován nový systém. Těchto pět pilířů bylo poprvé představeno v tzv. Realizační směrnici z května 1968: sjednocení KSČ na myšlenkách marxismu-leninismu, obnova vedoucí úlohy KSČ ve společnosti, řešení ekonomických nesnází, posílení moci dělnické třídy a normalizace vztahů s ostatními socialistickými zeměmi.¹³⁵

Postoj k předchozímu vývoji a nová linie politiky byly nakonec zakotveny v Poučení z krizového vývoje, které bylo schváleno dne 10. prosince 1970. Dokument tedy „v návaznosti na hodnocení a závěry, které přijal ÚV KSČ zejména po svém zasedání v září 1969 a v lednu 1970, byly ve stranických orgánech a organizacích vypracovány vlastní rozbor, které spolu s pohovory s jedním a půl miliónem členů strany při výměně legitimací pomohly dále odhalit působení pravicových a antisocialistických sil ve straně a ve společnosti“ a zároveň se stane „poučením pro stranu a přispěje k jejímu dalšímu politickoideovému i organizačnímu sjednocování, k upevnění jejího marxisticko-leninského charakteru, k posílení její vedoucí úlohy a k úspěšnému socialistickému rozvoji

---

¹³² HEJZLAR, Zdenek: *Praha ve stínu Stalina a Brežněva*. Praha: Práce, 1991. str. 115-123.

¹³³ VONDROVÁ, Jitka: Mezinárodní souvislosti Pražského jara in KOCIÁN, Jiří: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR: Praha, 2006. str. 6-7. Podrobněji k tématu např. BENČÍK, Antonín: *Rekviem za Pražské jaro: důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence varšavské pětky v Československu 1968*. Třebíč: Tempo, 1998. 269 s. ISBN 80-238-2192-X., HEJZLAR, Zdenek: *Praha ve stínu Stalina a Brežněva*. Praha: Práce, 1991. 199 s. ISBN 80-208-0055-7.

¹³⁴ RATAJ, Jan a HOUDA, Přemysl. *Československo v proměnách komunistického režimu*. Praha: Oeconomica, 2010. str. 351.

¹³⁵ RATAJ, Jan a HOUDA, Přemysl. *Československo v proměnách komunistického režimu*. Praha: Oeconomica, 2010. str. 355.

celé naší společnosti.“¹³⁶ Na základě Poučení z krizového vývoje byl tedy hodnocen jako kontrarevoluce nejen obrodný proces, nýbrž jakýkoliv pokus o reformu i v budoucnosti.¹³⁷

V mnohém jsme se navrátili k období předlednovému, ale i když byl nadále vyžadován na odív dávaný souhlas projevovaný jednomyslným hlasováním v podnikových aktivech, účastí na shromážděních, účastí ve volbách, ideologično 50. a 60. let se vytratilo spolu se ztrátou autentičnosti komunistického systému v důsledku srpnové okupace. Podpora systému se tak ritualizovala, a už ani sama KSČ nepožadovala po lidech aktivní přístup k věcem veřejným, naopak se snažila dosáhnout občanské pasivity a odvést pozornost lidí na mimopolitické aktivity. Období normalizace se tak vyznačovalo poměrně štedrou sociální politikou, kdy se stát snažil zabezpečit materiální blahobyť občanů a růst osobní spotřeby.¹³⁸

---

¹³⁶ *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*. [online]. Citováno 20. 2. 2016. Dostupné online z < http://www.dejinyksc.usd.cas.cz/vnitrostranicke-informace-sekretariatu-uv-ks/doc_details/137-poueni-z-krizoveho-vyvoje-ve-stran-a-spolenosti-po-xxiii-sjezdu-ks.html>.

¹³⁷ OTÁHAL, Milan: *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. str. 16.

¹³⁸ RATAJ, Jan a HOUDA, Přemysl. *Československo v proměnách komunistického režimu*. Praha: Oeconomica, 2010. str. 352.

3.2. CESTY K PŮDĚ - aneb O rodinných kořenech a motivaci pro práci v zemědělství

Zemědělství v poválečném období prošlo značnými změnami, a stejně tak se zásadním způsobem proměnilo i postavení zemědělce. Ze soukromého vlastníka a podnikatele se proměnil v družstevního rolníka, člena družstva podřízeného státním a stranickým institucím.¹³⁹ V zaměstnání člověk stráví velkou část svého života. Povolání určitým způsobem člověka definuje, určuje jeho status, postavení ve společnosti. Zaměstnání je tím, co člověka ukotvuje v sociálním řádu. Na otázku, kdo jsem, člověk mimo jiné odpovídá svým zaměstnáním, např. zemědělec. Co tedy vedlo narátory zvolit si zaměstnání v agrárním sektoru, jaké byly jejich motivace?

Každý člověk je jedinečný a také jeho motivace pro vykonávání určité činnosti jsou různé, a tak i motivací lze nalézt v pramenech celou řádku. Motivaci lze definovat jako intrapsychicky probíhající proces, vycházející z nějaké potřeby a vyúsťující ve výsledný žádoucí vnitřní stav, proces, který je iniciován endogenně nebo exogenně. V obou případech předpokládá interakci vnitřních a vnějších činitelů.¹⁴⁰ Motivace lidského chování je mimořádně složitá a je výsledkem komplikované souhry vrozených i získaných faktorů. Podle některých autorů jsou mnohé pohnutky i cíle lidského chování nevědomé, nebo si je člověk uvědomujeme pouze částečně.¹⁴¹

Primárně můžeme motivaci rozdělit na intrinsickou (vnitřní), aktivita jedince vychází z vnitřního popudu, a extrinsickou (vnější), zde jedinec jedná z vnější pobídky. Tyto kategorie jsou ovšem velmi neostře odlišitelné.¹⁴²

Mnohem lépe je podle Plhákové rozdělit lidské motivy do čtyř velkých okruhů.¹⁴³ První z nich tvoří sebezáchovné motivy, které mají jasný biologický základ. Vnější podmínky, a také probíhající kolektivizace, hrály významnou roli při uvažování o budoucnosti většiny narátorů. Pokud narátoři pracovali celý život na svém hospodářství, mnohdy disponovali pouze znalostmi získanými praxí při jeho obhospodařování. Pokud tedy již nebyla jiná možnost a museli do JZD vstoupit, pak v něm zůstávali i pracovat.

---

¹³⁹ KAPLAN, Karel: *Proměny české společnosti (1948-1960). Část druhá, Venkov*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. str. 386.

¹⁴⁰ NAKONEČNÝ, Milan: *Motivace chování*. Triton: Praha. 2014. str. 15.

¹⁴¹ PLHÁKOVÁ, Alena: *Učebnice obecné psychologie*. Akademie: Praha. 2005. str. 319.

¹⁴² NAKONEČNÝ, Milan: *Motivace chování*. Triton: Praha. 2014. str. 89-90.

¹⁴³ PLHÁKOVÁ, Alena: *Učebnice obecné psychologie*. Akademie: Praha. 2005. str. 319-320.

„Přišlo JZD, co jsme nahospodařili, dobytek jsme měli, obracačku, tu mlátičku jsme měli, tož jsme si to pořídili, a jak přišlo JZD tak všechno sa to dalo do JZD a už jsme neměli nic, to jsme pak dělali v JZD, on [manžel - pozn. LK] dělal agronoma v JZD a já jsem šla do kravína, aby jsem mohla víc vydělat [...] já jsem si pravila na pole jít bylo málo placené, tak jsem se hlásila do kravína, tož tam jsem šla krávy pokluzat', jsme měli každá patnáct krav a tož jsem byla v tom JZD.“¹⁴⁴

Ztráta hospodářství a snaha uživit rodinu byla tedy motivačním faktorem pro vstup do JZD a práci v agrárním sektoru, i když ze začátku velmi špatně placenou.

Druhou oblast představují stimulační motivy, k nimž patří potřeba optimální úrovně aktivity a variabilních vnějších podnětů. I tyto pohnutky jsou pravděpodobně vrozené, protože jejich uspokojování je podmínkou optimálního, „neporuchového“ psychického fungování. Lidé jsou aktivní bytosti. K dosažení duševní pohody lidé potřebují proměnlivou vnější stimulaci a vyváženou kombinaci duševních a fyzických aktivit. Zemědělství tuto proměnlivou stimulaci jistě nabízí, i když jsou určité pracovní postupy dány, pořád zemědělství nabízí mnoho nenadálých situací, se kterými se pracovníci musí vypořádat. Ať již se jedná o proměnlivost přírodních vlivů, či zavádění nových postupů do zemědělské výroby.

Třetí okruh představují sociální motivy, které regulují a ovlivňují mezilidské vztahy. Rodina hraje dle mého názoru ve volbě budoucího směřování významnou roli. Většina narátorů se stala pokračovateli rodinné tradice, pocházela z rodiny s hospodářstvím. Většinu z nich tedy provázelo zemědělství po celý jejich život.

„My jsme měli doma zemědělství, 6 krav, koně, ovečky. Takže jsem měl 6 roků, už jsem pásal krávy.“¹⁴⁵

V rámci rodinné tradice mohla hrát roli také určitá forma donucení. Druhou možností poté bylo donucení ze strany rodičů, kdy rodiče předem určili svým potomkům jejich budoucnost a nasměrovali ji právě k zemědělství. Z výpovědi narátora vyplývá, že snahou otce bylo zachovat rodinné hospodářství a tradici, jelikož bratr narátora byl dán do škol, otcovým přáním bylo, aby mladší syn [narátor – pozn. LK] zůstal hospodařit. Jelikož otec brzy zemřel, nemohl v takové míře předat synovi znalosti a dovednosti potřebné pro úspěšné vedení hospodářství.

---

¹⁴⁴ Rozhovor s A. D. vedla Lucie Kučerová, 30. 11. 2012. Archiv autorky.

¹⁴⁵ Rozhovor s A. H. vedl Lukáš Valeš, 4. 8. 2012. Sběrka Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

„Můj otec byl nemocný a zemřel mi, když jsem měl 5 let. Zůstala tady matka a dva jsme byli, bratr Karel a já, jsme zůstali jako synové. Karel se narodil trošičku slabší a otec než zemřel, tak určil, že bratr Karel půjde jako do škol a já že zůstanu doma na majetku tady. [...] Karel už byl jako starší, on byl o 7 let starší, tak poradil matce nebo po vzájemné poradě řekli, abych si udělal zemědělskou školu, když už tedy musím být doma, aby to mělo jakousi úroveň to hospodářství, abych o tom něco věděl.“¹⁴⁶

Z výše uvedeného můžeme konstatovat, že narátoři se na straně jedné stali pokračovateli rodinné tradice, ať již dobrovolnými či více či méně nucenými nejrůznějšími okolnostmi. Na straně druhé, i když se tedy stali nositeli této tradice, tak ji ve většině případů již dále nepředávali svým potomkům.

Čtvrtou oblast tvoří individuální psychické motivy, jakými jsou hledání životního smyslu, obrana sebepojetí, potřeba svobodně se rozhodovat a jednat. Dalším důvodem nastoupení na zemědělskou dráhu byla určitá forma vnějšího donucení, donucení ze strany politiky státu. V rámci této kategorie můžeme mluvit o vnějších donucovacích prostředcích, které někteří narátoři popisují jako tlak, který byl vyvíjen na rodinu, aby alespoň jeden z potomků nastoupil svou pracovní dráhu v zemědělství.

„Tož vyrůstal jsem jako v zemědělské rodině [...] sestra byla starší o 5 let a v případě potom, když už jsem dospíval, tak bylo, že jeden musí zůstat v zemědělství. Sestra už v té době byla ve fabrice, tak jsem jako, tak to zbylo na mě.“¹⁴⁷

Dalším zlomovým okamžikem v životě každého člověka je ukončení základního vzdělání. Po ukončení základní školní docházky nastal pro všechny narátory okamžik, kdy se museli definitivně rozhodnout o svém budoucím směřování. Samozřejmě rodinná tradice mohla a v mnoha případech velmi jasně hrála významnou roli. Můžeme říci, že příprava k povolání v rámci agrárního sektoru prošla ve 2. polovině 20. století proměnou. Na rozdíl od výchovy tradičního rolníka, jenž získával děděné praktické znalosti a zkušenosti po otcově boku v hospodářství, nyní si profesní specializace vyžadovala v mnoha případech nejen

---

¹⁴⁶ Rozhovor s A. R. vedl Lukáš Valeš, 27. 9. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

¹⁴⁷ Rozhovor s B. B. vedl Lukáš Valeš, 4. 8. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

vyučení, ale rovněž odborné školní vzdělání.¹⁴⁸ V období normalizace mnohonásobně vzrostl počet pracovníků v zemědělství, kteří disponovali středoškolským či vysokoškolským vzděláním. Odborné a zemědělské školy, které v 60. letech obtížně hledaly nadané uchazeče, prožívaly v následujícím období, v 70. letech konjunkturu zájmu o tuto specializaci, a to stále častěji i mezi mladými lidmi z městského prostředí. Do zemědělských podniků přicházeli specialisté různého zaměření – agronomové, zootechnici, veterináři, ekonomové, laboratorní pracovníci a kvalifikovaní řemeslníci.¹⁴⁹

Tento fakt potvrzuje také skupina našich narátorů, ve které můžeme nalézt celou škálu vzdělanostního spektra. Nacházejí se v ní narátoři, v našem případě pouze narátorky se základním vzděláním, narátoři s výučním listem či maturitou, kteří jsou zastoupeni nejhojněji, a na pomyslném vrcholu se nacházejí narátoři disponující vysokoškolským diplomem. Všichni narátoři, kteří absolvovali vysokoškolská studia, je absolvovali na Vysoké škole zemědělské v Brně, a to v dálkové formě. To bylo umožněno díky usnesení vlády z 11. 11. 1952, které zřizovalo na některých fakultách vysokých škol jednak večerní studium pro pracující (přijímání byli uchazeči na základě složení zkoušky dle zvláštních předpisů a účast na tomto studiu byla povinná), ale také dálkové studium, kde učební osnovy byly obrátově shodné s učebními plány i osnovami řádného studia. Student dálkového studia navštěvoval vysokou školu čtvrtletně, kdy se nahlásil na konzultaci.¹⁵⁰ Možnost vysokoškolského studia také byla pro některé narátory podmínkou, a vlastně i motivací setrvání v zemědělství.

„Asi dva měsíce ke mně chodili lidé z okresního výboru Svazu družstevních rolníků. Říkal jsem jim: Ze školy jste mě vyloučili. Proč chodíte? Skoro dva roky jsem dělal manuálně. Vezmu to, jedině když mě necháte dokončit vysokou školu.“¹⁵¹

Školní vzdělání a pedagogové hráli v životním směřování svých žáků (narátorů) značnou roli. Mnozí z nich v nich viděli určité vzory, ponejvíce tím, že své práci rozuměli a mnohdy pocházeli ještě ze „staré školy“. Společně s rodiči, hospodáři jim pak předávali informace využitelné v praxi.

---

¹⁴⁸ PETRÁŇ, Josef: *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2011. str. 728.

¹⁴⁹ PRŮCHA, Václav a kol: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Doplněk, 2009, str. 740.

¹⁵⁰ *Vysoké školství po únoru 1948*. [online]. Citováno 14. 2. 2016. Dostupné z <<https://www.czso.cz/documents/10180/20534966/w-3314a4.pdf/f8ba5ed6-17bb-46dc-bd04-b32c835dd315?version=1.0>>.

¹⁵¹ Rozhovor s Ing. J. S. vedl Vít Lucuk, 27. 11. 2013. Sbírká Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

„My jsme tam měli velice dobré profesory, to byli staří profesori, který opravdu jako tomu rozuměli a oni nás nějaký jó blbosti neučili. [...] Tyhle ty staří profesori, co my jsme měli, tak ty opravdu to tak nějak brali, tak jak to teda, co zemědělství, co potřebuje.“¹⁵²

I když byly vzdělanostní dráhy i pozdější profesní vývoj našeho vzorku narátorů různé, narátoři si uvědomují důležitost vzdělání z hlediska neustále se vyvíjejících a inovativních postupů, které v zemědělství ve 2. polovině 20. století přineslo, např. v oblasti mechanizace práce.

Motivací a také mnohdy zadostiučiněním se mohl stát u mnohých narátorů také postup do vyšších pozic ne-li přímo do vedení družstva. Není úplně obvyklé, aby byli jedinci z tzv. kulackých rodin, tedy z rodin, které byly z hlediska vládnoucího režimu nepohodlné a byly v rámci kolektivizace postihovány, později postaveni do vedoucích pozic. Většina takto oslovených narátorů se do čela družstva dostává v období, kdy se družstvo dostalo do potíží a oni jako dříve úspěšní hospodáři mají pokusit tento úpadek zvrátit. Můžeme říci, že našim narátorům se to podařilo.

„Potom když se utvořilo družstvo, tak jsem musel dělat předsedu. To je zajímavé, co? Napřed mě vězní a pak jsem musel dělat předsedu. Vypadá to sice, jako bych se chlubil, ale když jsem do toho šel, tak jsem do toho šel. Hned první rok jsme měli devětadvacet korun na jednotku, když okolní družstva byly minusový. My jsme měli výroční zábavu a mě jako předsedu vyhazovali chlapi do stropu, protože brali těžký peníze.“¹⁵³

Významným faktorem v těchto případech byla jistá životní síla, nezdolnost, která dovolovala narátorům překonat životní překážky a umožnila jim posunout se v životě někam dál a zlepšit jejich socioekonomického postavení. Byla hnacím motorem na cestě k úspěchu a splnění životních snů, i když na pomyslné startovní čáře neměli zrovna výhodnou startovní pozici. Přesto, ať již byla motivací rodinná tradice, nějaká forma nátlaku či vlastní rozhodnutí, nenajdeme mezi narátory nikoho, kdo by svého rozhodnutí vstoupit do zemědělství litoval.

---

¹⁵² Rozhovor s A. B. vedl Dalibor Státník, 6. 2. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

¹⁵³ Rozhovor s J. J. vedl Vít Lucuk, 12. 10. 2011. Sbírká Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

3.3. OBRAZY KOLEKTIVIZACE

„I v naší obci jsou vedeny rozhovory se zemědělci, kteří jsou po skupinách voláni na národní výbor, kde jim jsou vysvětlovány přednosti společného hospodaření. Mezi našimi zemědělci je dost těch, kteří mají hospodářské školy. Vesměs jsou to dobří hospodáři. U nás není úpadkových hospodářství. [...] V zemědělství se projevuje tendence úniková. Mladí lidé ze zemědělství jdou raději na studie nebo do průmyslu a neradi zůstávají doma. Tato psychóza je patrně způsobena nepochopením socializace vesnice. Nesprávné informace a zkreslené tendence, nepochopení a nepoučenost ze společného hospodaření jsou příčinou tohoto přechodného stavu. Podobně se staví k socializaci vesnice i většina zemědělců. Bude ještě chvíli trvat, než slupka konzervativního smýšlení bude odstraněna a z našich zemědělců se stanou uvědomělí družstevníci.“¹⁵⁴

Kolektivizace zemědělství je proces, který poznamenal vývoj československého (českého) zemědělství po druhé světové válce. Kolektivizace je proces, v jehož rámci byli soukromí zemědělci zbaveni půdy a zařazeni do kolektivních hospodářství, jako jsou kolchozy, sovchozy, JZD či státní statky. „Kolektivizace venkova, která ve svých hlavních fázích probíhala v Československu na konci 40. a během 50. let 20. století, podnítila jednu z nejrozsáhlejších sociálních změn ve společnosti někdejšího společného státu Čechů a Slováků. Jednalo se o rozsáhlý proces, který rozvrátil celou sociální vrstvu – soukromé rolnictvo tvořící důležitý pilíř tehdejší společnosti. Kolektivizace měla velký dopad i na život ostatních obyvatel venkova, neboť narušila tradiční sociální vazby a kulturní zvyklosti. V rámci tohoto procesu byli soukromí zemědělci nuceni převádět svůj majetek do jednotných zemědělských družstev, měnit časem prověřený způsob hospodaření a také způsob života vlastních rodin. Ti neoblomnější přitom byli různým způsobem ze strany totalitní moci perzekvováni.“¹⁵⁵

ÚV KSČ na IX. sjezdu strany v roce 1949 zdůraznilo, že bez přechodu vesnice ke kolektivizaci nelze socialismus v Československé republice vybudovat. Socializaci měla na vesnici vnést dělnická třída spolu s vesnickými nejchudšími vrstvami, tedy drobnými

---

¹⁵⁴ Zemský archiv Opava – SOkA Nový Jičín, MNV Hodslavice, Kronika obec Hodslavice okr. NJ, II. díl (1951-1957), neinventarizováno, Zápis z roku 1953.

¹⁵⁵ *Kolektivizace zemědělství.* [online]. Citováno 11. 2. 2016. Dostupné z <http://www.ustrcr.cz/cs/kolektivizace-venkova-v-ceskoslovensku>.

rolníky a zemědělským proletariátem. Zákon o JZD byl vydán 23. února 1949.¹⁵⁶ Kolektivizace zemědělství byla součástí sovětského modelu socialismu a JZD tvořilo její základní organizační jednotku. První vlna zakládání družstev, ve kterých se sdružovali zemědělci ke společné výrobě, proběhla již v letech 1949-1950 jako rozsáhlá politická kampaň. Rolníci byli vystaveni silnému politickému tlaku a nejrůznějším formám perzekucí. Valná většina rolníků se bránila vstoupit do družstva. V roce 1952 začala druhá vlna kolektivizace, která byla vyvolána také naléhavou potřebou přechodu pracovních sil ze zemědělství do těžkého průmyslu. Ekonomický a politický nátlak a jiné formy represe ještě zesílily. Kolektivizace zemědělství, která stanula na předním místě důležitosti oficiální politiky, vyústila v krizi. V letech 1953-1954 došlo k hromadnému útěku rolníků z družstev, mnoho družstev zaniklo, a ještě víc družstev bylo úbytkem členů existenčně ohroženo. Proto v r. 1955 komunistické vedení rozhodlo o další a poslední vlně kolektivizace, která měla být do pěti let dovršena.¹⁵⁷

Po přijetí zákona o JZD pokračovalo hledání modelů kolektivní zemědělské činnosti. Dotváření podoby JZD skončilo v únoru 1953 schválením vzorových stanov JZD, které zakotvily princip společného tzv. družstevního hospodaření. Závazně se zde konstatovalo, že podmínkou správného fungování JZD je sloučení všech výrobních prostředků, živého a mrtvého inventáře, a především půdy do společného, tzv. družstevního hospodaření.¹⁵⁸

Kolektivizace zasáhla do života všech našich narátorů. Pro většinu z nich je tato etapa združstevňování zemědělství spojena s dětstvím či obdobím dospívání. Říká se, že člověk v paměti uchovává spíše příjemné vzpomínky, k tomuto druhu vzpomínek jistě náleží také vzpomínky na dětství a dospívání. U tohoto vzorku narátorů to tak úplně neplatí. Toto období je vnímáno ambivalentně. Na jedné straně je protkáno vesměs pozitivními vzpomínkami, co se týče samotného rodinného života či osob rodičů či sourozenců. Na druhou stranu je toto období narátory naplněno určitými traumaty, které mají souvislost se společenskými změnami, spojenými zejména s kolektivizací vesnice. Oba tyto faktory jsou přítomny i u narátorů starších, které kolektivizace zasáhla již v dospělém věku a tíha kolektivizace se všemi důsledky na ně dopadla mnohem razantněji.

---

¹⁵⁶ RATAJ, Jan, HOUDA, Přemysl: *Československo v proměnách komunistického režimu*. Oeconomica: Praha. 2010. str. 126-127.

¹⁵⁷ KAPLAN, Karel: Zakladatelské období komunistického režimu 1948-1953 in KOCIÁN, Jiří: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR: Praha. 2006. str. 6.

¹⁵⁸ BUREŠOVÁ, Jana: Kolektivizace zemědělství in KOCIÁN, Jiří: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR: Praha. 2006. str. 12.

Práce soukromého rolníka byla velmi náročná. Do obhospodařování hospodářství se musela zapojit celá rodina, děti nevyjímaje. Takovým tradičním úkolem dětí v rámci hospodářství bylo pasení dobytka. Samozřejmě tato povinnost byla více méně sezónní a mohla znamenat, že byly zameškávány další povinnosti mimo hospodářství. U narátora A. J. to bylo čtrnáctidenní zameškání školní docházky. V rámci narátorovy výpovědi můžeme pozorovat na jedné straně přítomnost určitého střetu dětských autorit v podobě učitele a otce, ale také spor mezi představitelem systému – učitelem a otcem – osobou, která stojí částečně mimo tento systém. Na straně druhé ukazuje, že i když jsou tyto autority v rozporu, v rámci vesnických vztahů a známostí, je zde možnost vyřešit daný konflikt neoficiální cestou.

„Já už jsem od té třetí třídy pas ty krávy. V třetí třídě jsem dokonce čtrnáct dnů, jsem čistě pas krávy a všecko. Potem už tu K. [učitel – pozn. LK] přišel k nám, s tatu dělal kravál, že jak si to představuje, že mňa neposíla do školy, tak jako se to jaksi ututlalo pak jako všechno. Potom já jsem fakt skutečně, nebyli jsme k tomu jako tak vedený, nebyl čas, byly povinnosti pořád jako nějaké.“¹⁵⁹

Kromě pasení dobytka a dalších druhů zvířat, čekala na mnoho narátorů práce mnohem fyzicky náročnější, a to práce na poli. Pokud se jednalo o menší výměru polností, pak mnohdy tito drobní rolníci neměli koně, využívali buď služeb jiného rolníka, který koně vlastnil, či do potahu zapřahali krávy, v případech, kdy to bylo možné, se pak využívala síla lidská. Pregnantně to je vyjádřeno ve výpovědi narátorky J. L., která se svou sestrou musela zavláčit otcem oseté pole.

„Tata tam naseť na jaře na půlku oves a povedal, naši měli hrozně rádi dobytek, ty krávy na jaře jsou slabé, povedal sestře nebo byla o pět roků starší než já a mě, děvčata, oseju a vy to zakopte a odešel domů. A potom sestra povedá, tož krávy su slabé a my nejsme slabé. Jsme čekali až tata šel, vzaly bránu, jednu, ony byly dvě, tak jsme vzali jednu a zavláčili to ručně.“¹⁶⁰

Jak narátorka J. L. poté dodává, z tohoto úhlu pohledu může být přechod ke kolektivním formám hospodaření vlastně úlevou. Usnadnilo jim to práci a ubralo starosti a dřiny, kterou museli kloubit se svým zaměstnáním. Toto se samozřejmě týkalo především menších rolníků, které samotné hospodářství neužívalo.

---

¹⁵⁹ Rozhovor s A. J. vedla Lucie Kučerová, 6. 7. 2015. Archiv autorky.

¹⁶⁰ Rozhovor s J. L. vedla Lucie Kučerová, 2. 7. 2015. Archiv autorky.

„Tož pak to bylo v kolektivu, jak začlo družstvo, tak někteří byli rádi. Měli práci a toho kusek pola, to byla dřina.“¹⁶¹

Můžeme říci, že pro většinu narátorů je synonymem pro období kolektivizace slovo ztráta. Tato kategorie nabývá v rámci životních příběhů narátorů různou podobu. Ztráta je vnímána nejen v rámci materiální kategorie, jako je ztráta majetku, ale také mnohem výrazněji se projevuje v kategoriích nemateriální povahy. Zde je ztráta vnímána jako ztráta domova, ztráta vazeb v rámci sociálních kontaktů, ztráta statusu, postavení a v neposlední řadě ztráta svobody.

Ztráta majetku je asi nejviditelnějším, a zároveň nejzmiňovanějším průvodním jevem kolektivizace. V rámci výpovědí narátorů je zmiňováno „...tak donutili tady ty lidi prostě předat ten majetek a ty pozemky ...“¹⁶² nebo další narátor dodává: „V padesátém roce nám sebrali všechny stroje. Traktor, mlátičku.“¹⁶³ Tyto dvě výpovědi jsou vysloveny s notnou dávkou smíření a jakoby nezúčastněně. Naopak výpověď dalšího narátora je v kontextu k předchozím výpovědím značně emotivní. „Tak jsem sedl do traktoru a zavezl jsem jim ho tam. Nazpět jsem jel autobusem. Manželka byla zrovna tady v sadě a já jsem přišel a plakal jsem. Doslova, přiznám se, že jsem plakal.“¹⁶⁴

Domov je specifickým místem, jež spoluvytváří identitu lidí, protože je nalezištěm jejich vzpomínek. Každý z nás se narodil a vyrostl někde, a musí proto odněkud pocházet: měl by být někde zakořeněný.¹⁶⁵ Proto další kategorií ztráty tematizovanou narátory je ztráta domova. Tato kategorie se částečně překrývá s kategorií předcházející. Můžeme ji vnímat taktéž v rovině materiální, ale na tomto místě se zaměříme spíše na kategorii domova jako nemateriálního statku. Vidina ztráty domova a vystěhování se týká zejména kategorie velkých hospodářů, tzv. kulaků.¹⁶⁶ Přitom definice termínu kulak není vůbec jednoznačná.

---

¹⁶¹ Rozhovor s J. L. vedla Lucie Kučerová, 2. 7. 2015. Archiv autorky.

¹⁶² Rozhovor s V. B. vedli Hana Bortlová a Lukáš Valeš, 14. 7. 2011. Sběrka Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

¹⁶³ Rozhovor s J. S. vedl Vít Lucuk, 27. 11. 2013. Sběrka Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

¹⁶⁴ Rozhovor s J. J. vedl Vít Lucuk, 12. 10. 2011. Sběrka Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

¹⁶⁵ SZALÓ, Csaba: *Domov a jiné místa/ne-místa formování kulturních identit*. Sociální studia, 1./2006. [online]. Citováno 28. 3. 2016. Dostupné online z <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135221.pdf>>.

¹⁶⁶ Označení vstoupilo ve známost v souvislosti se Stolypinovou agrární reformou po roce 1906, kterou byl za pomoci různých půjček a úlev vytvořen sektor svobodných soukromých závodů s dostatečným půdním fondem. Cílem bylo vytvořit stav samostatných sedláků, za první světové války mnozí zbohatli a v průběhu ruské revoluce 1917 byli charakterizováni jako vesničtí lichváři a vydřiduši. V pozdějším sovětském NEPU docela úspěšně hospodařili a měli značný podíl na potravinovém zásobování obyvatelstva, ovšem kolektivizační politiku nepodporovali. V průběhu 30. let byli podrobena řadě stalinských represí. V českém prostředí se dlouho hledal český ekvivalent označení kulak. Nakonec bylo použito označení vesnický boháč.

Za nejdůležitější kritérium byla brána velikost gruntu. Horní hranici tvořilo 20 a později 15 ha zemědělské půdy. Stěžejní bylo i jak se rolníkovi dařilo odvádět povinné dodávky státu, zda zaměstnával pracovní síly, jaké vlastnil mechanizační prostředky. Všechna kritéria však byla přesněji nevyhraněná. V praxi to vypadalo tak, že určování kulaků záviselo na libovůli místních politických orgánů a cejch třídního nepřítele, kulaka dostávalo i mnoho středních a menších rolníků, zatímco někteří velcí sedláci byli naopak přijímáni do JZD a působili v národních výborech. Hrozba vystěhování se stala jedním z prvků politiky boje proti těmto lidem.

„Nás chtěli jako též vystěhovat. Otec ten by to jako nepodepsal za žádnú cenu. Nás chtěli vystěhovat do Mnišího.[...] A tak jako na poslední chvíli, [...] jsme měli ultimatum, jako to podepsat nebo že budeme vystěhovaní. Máti jako říkala, že ona ze svého nepůjde, tak přinutila otce, jako aby to podepsal. A tak to jako podepsal. Tak to jako skutečně všechno bylo ty poměry.“¹⁶⁷

„Manželce vyhrožovali, že ji vystěhují do pohraničí.“¹⁶⁸

V rámci předcházejících dvou výpovědí sloužila hrozba vystěhování jako psychologický faktor pro donucení ke vstupu do JZD. Ztráta domova, všeho co vybudovali, byla pro tyto narátory noční můrou. Zároveň vystěhování mohlo být bráno jako prostředek pomsty či vyřizování účtů, jak dokládá následující výpověď narátora.

„[Otec – pozn. LK] po těžké operaci, řekl J. Z., kterému pravidelně obdělával jeho kousek půdy, že je vážně nemocný a nemůže pracovat. A právě tento J. Z. společně s předsedou MNV A. H., J. N. a L. M. určovali, kdo bude a kdo nebude vystěhován. Nakonec jsme byli vystěhováni jako jediní.“¹⁶⁹

Se snahou potírat kulaky souvisí i další kategorie, a to kategorie ztráta či zpřetrhání sociálních vazeb a vztahů. Jak říká Szaló kromě toho, že je domov představován jako místo původu naší jedinečnosti a sounáležitosti, je také koncipován jako místo formování solidarity. V tomto smyslu svazuje své obyvatele do historického společenství soudržnosti prostřednictvím každodenní žité přítomnosti na určitém místě: skutečné vztahy solidarity

---

Postupem času si obě označení získala velmi negativní až hanlivý náboj. JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. str. 59-60.

¹⁶⁷ Rozhovor s A. J. vedla Lucie Kučerová, 6. 7. 2015. Archiv autorky.

¹⁶⁸ Rozhovor s J. J. vedl Vít Lucuk, 12. 10. 2011. Sbírká Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

¹⁶⁹ Rozhovor s Z. H. vedl Vít Lucuk, 27. 11. 2013. Sbírká Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

mohou existovat pouze mezi lidmi sdílejícími stejný každodenní životní prostor, stejné místo.¹⁷⁰

Další kategorií je poté ztráta postavení. Většinou se jednalo o velké sedláky, hospodáře, kteří se na vesnici stali nositeli vysokého statusu. Tato kategorie je významně tematizována zejména ve výpovědi narátora J. J., který se snažil být nejlepším sedlákem, aby tak překonal určitou nevoli či podceňování ze strany rodičů své manželky, kteří se neúplně pozitivně dívali na kariéru v zemědělství. Jeho pílí se mu podařilo tento předsudek překonat.

„Já když jsem začal hospodařit, když jsem si vzal manželku, dovedete si představit, dcera řídicího učitele, učitelka, a vezme si sedláka. Tak já jsem se snažil. Měl jsem svůj traktor, všechny stroje a dobře se mně dařilo.“¹⁷¹

Poslední kategorie ztráty je chápána jako ztráta svobody. Zde se samozřejmě výpovědi narátorů liší dle toho, jak dalece se jich kolektivizace dotkla a samozřejmě také podle toho, jak velkou výměru jejich hospodářství mělo a jaké bylo jejich postavení v rámci vesnice. Ztráta svobody zde poté může být chápána v rovině uvěznění narátora, ale také jako ztráta či omezení možnosti volby vzdělání či zaměstnání.

Další velkou kategorií, kterou je v rámci rozhovorů s narátory možné identifikovat, když vzpomínají na období kolektivizace, je nátlak. Nátlak je možné identifikovat v rámci neustálého zvyšování povinných dodávek, „[...] co oni s tyma sedláka jako dělali tu. To bylo takové neúprosné. Rok co rok zvedali jako že, jako kontingenty.“¹⁷²

„Tlak se stupňoval. Postupně až do neúnosnosti. Ty slabší hospodářství padaly jeden po druhým. Nakonec zjistili, že to dál nejde, protože pomoc žádná nepřicházela ani zevnitř, ani zvenku. Tak většinou ztráceli naději, že se může hospodářství nějak udržet.“¹⁷³

V rámci neustálého tlaku na soukromé zemědělce zvyšováním dodávek i prostřednictvím nuceného nájmu mohlo být využito také zdravotních indispozic jednotlivých hospodářů, tím mohlo být snadněji docíleno toho, že vysoké dodávky nebude moci splnit.

---

¹⁷⁰ SZALÓ, Csaba: *Domov a jiné místa/ne-místa formování kulturních identit*. Sociální studia, 1/2006. [online]. Citováno 28. 3. 2016. Dostupné online z <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135221.pdf>>.

¹⁷¹ Rozhovor s J. J. vedl Vít Lucuk, 12. 10. 2011. Sbírká Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

¹⁷² Rozhovor s A. J. vedla Lucie Kučerová, 6. 7. 2015. Archiv autorky.

¹⁷³ Rozhovor s K. V. vedl Vít Lucuk, 3. 8. 2011. Sbírká Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

„Když ty tlaky na tu kolektivizaci sílily, konkrétně já když jsem šel na vojnu, tak otec dostal ještě pět hektarů toho nuceného nájmu se všemi dodávkami a s tím vším a to už nebyl [...], on měl strašné problémy na ty oči a když měl zvýšenou námahu, tak to mu výrazně zhoršovalo.“¹⁷⁴

Nátlak lze identifikovat také ve snaze o ideologické působení na sedláky v rámci agitace pro vstup do JZD. „V rámci přesvědčovacích akcí pro vstup do JZD byly se soukromě hospodařícími zemědělci uspořádány na MNV pohovory. [...] Přesto nejsou u nás ještě zemědělci natolik přesvědčeni, aby družstvo založili. Bude třeba ještě hodně politické a přesvědčovací práce, než se podaří ve vědomí našich zemědělců vypěstovat kladný vztah ke společnému hospodaření a vymýtít přežitky soukromého vlastnictví a kulactví.“¹⁷⁵ O úspěšnosti této formy agitace můžeme polemizovat, neboť úspěch zejména u velkých sedláků byl malý. „8., 9. a 10. března 1956 proběhla agitace pro JZD. Agitovalo se po domech. Úspěch u větších zemědělců žádný a zůstalo jen u slibů, že vstoupí do JZD až uvidí, jak to půjde. Získalo se 19 kovozezemělců do JZD.“¹⁷⁶ Vzpomínky pamětníků toto potvrzují: „Tak jako a jak oni zkrátka přemluvali den co den, jako den co den a jako takové případy. [...] Oni dycky do deseti hodin, že tak jako ty lidi přesvědčovali a po té desáté hodině šli do hospody a dycky sa ožrali.“¹⁷⁷ Nicméně i tak v kombinaci psychologického nátlaku prostřednictvím agitace a neustálým navyšováním dodávek nešlo dlouhodobě vzdorovat. „Vždycky nás volali na národní výbor. Byl tady takovej divokej tajemník a takový dva, tři soudruzi. [...] Nechtěli jsme vstoupit, ale už to byl tak silný nápor, že se nedalo nic dělat.“¹⁷⁸

Poslední velkou kategorií, která je v rámci tématu kolektivizace identifikována, je otázka samotného vstupu do JZD. V rámci výpovědí narátorů můžeme identifikovat tři základní strategie, jak se k této otázce postavit, a to smíření, neochota a vzdor.

Můžeme říci, že první dvě strategie postupně přecházejí jedna v druhou. Nejprve narátoři mluví o neochotě vstoupit do JZD, postupem času přecházejí do modu smíření se s nevyhnutelností situace, tlaku podlehnou a vstoupí.

---

¹⁷⁴ Rozhovor s J. M. vedla Lucie Kučerová, 7. 7. 2015. Archiv autorky.

¹⁷⁵ Zemský archiv Opava – SOKA Nový Jičín, MNV Hodslavice, Kronika obec Hodslavice okr. NJ, II. díl (1951-1957), neinventarizováno, Zápis z roku 1953.

¹⁷⁶ Pamětní kniha obce Mořkova 1933-1979. Uloženo na obecním úřadě obce. Zápis z roku 1956.

¹⁷⁷ Rozhovor s A. J. vedla Lucie Kučerová, 6. 7. 2015. Archiv autorky.

¹⁷⁸ Rozhovor s Z. U. vedl Vít Lucuk, 16. 11. 2010. Sbírká Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

„No, soukromě a pak jsme přešli do družstva už, když to to, takže [...] Tak to bylo, takže to se nedalo nějak řešit v té době.“¹⁷⁹

„[...] tak já jsem to nějak neprožíval zvláště, musím říct. Prostě to tak bylo, no tak to tak bylo.“¹⁸⁰

V rámci našeho vzorku narátorů pouze narátorovi K. V. podařilo vzdorovat v rámci první i druhé vlny kolektivizace, dokázal plnit neustále se zvyšující dodávky a odolávat tlaku. Nakonec byl jeho vzdor ukončen uvězněním a jeho majetek předán do družstva.

„My jsme s tátou a se švagrem domluvili, že do kolchozu nepudem, tak jsme dodávky plnili a on předseda tenkrát toho kolchozu říká, ti V., ti si splní dodávky a na nás serou. No a tož potom nakonec to dopadlo tak, že nás zavřeli do kriminálu a ti potom šli. Sousedí pak řekli, že [vstoupí - pozn. LK] až vstoupí V. Tím se zvyšoval tlak na nás. Já jsem se skrz dodávky dostal do kriminálu.“¹⁸¹

---

¹⁷⁹ Rozhovor s A. H. vedl Lukáš Valeš, 4. 8. 2012. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

¹⁸⁰ ¹⁸⁰ Rozhovor s V. B. vedl Lukáš Valeš, 7. 11. 2011. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

¹⁸¹ Rozhovor s K. V. vedl Vít Lucuk, 3. 8. 2011. Sbíрка Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

3.4. KOLEKTIVIZOVANÉ ZEMĚDĚLSTVÍ – aneb Proměny práce v zemědělství za normalizace

Hospodářský a sociální vývoj v letech 1969 – 1989 je možno rozčlenit na dvě rozdílné etapy. Do roku 1975 se ekonomika přes politické otřesy v letech 1968 – 1970 rychle rozvíjela, což umožnilo provádět poměrně velkorysou sociální politiku. V druhé etapě se tempo hospodářského růstu nejprve zvolňovalo až ke stagnaci na počátku 80. let, po níž následovaly značně vyrovnané, ale nevelké meziroční přírůstky.¹⁸²

Zemědělská výroba zaznamenala v tomto období vzestup. Tento příznivý trend se odrazil také v životních podmínkách vesnického obyvatelstva, ale i celé československé populace. Od poloviny 60. let se zrychlil přechod k velkovýrobnímu hospodaření zemědělských podniků, rozšiřovala se investiční činnost, pokročila mechanizace zemědělských prací, zlepšovala se organizace práce a do praxe pronikaly v širší míře vědecké poznatky. V 80. letech patřilo Československo k zemím s vysoce koncentrovanou a technicky vyspělou zemědělskou výrobou, která zabezpečovala rozhodující část domácí spotřeby potravin.¹⁸³

Zemědělství v období normalizace je v rámci životních příběhů našich narátorů vnímáno jako úspěšné. Můžeme říci, že jsou na své družstvo hrdí, neboť se jedná o období rozvoje JDZ i venkova, na kterém se mají možnost podílet. Jejich družstva se stávají úspěšná v budování a inovaci jednotlivých provozů a dalšího zázemí pro své zaměstnance, ale také v oblasti ekonomické. Z toho plynou také nejrůznější sociální pobídky, které v tomto období mohly družstva svým členům nabídnout.

3.4.1. Proměny práce v zemědělství

„No, 70. [roky - pozn. LK] to už bylo budování jako, to už začalo se budovat, jak se říká, ty družstva, i ty podmínky už začaly být lepší. A i ta výstavba těch různých provozů, už to zase bylo o něčem jiném.“¹⁸⁴

---

¹⁸² PRŮCHA, Václav a kol: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Doplněk, 2009, str. 659.

¹⁸³ PRŮCHA, Václav a kol: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Doplněk, 2009, str. 736 – 737.

¹⁸⁴ Rozhovor s B. B. vedl Lukáš Valeš, 4. 8. 2012. Sběrka Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

Situace v zemědělství se v období normalizace rapidně zlepšila. Toto období lze v zemědělství charakterizovat následujícími termíny: mechanizace, specializace, slučování družstev a přidružená výroba. Zemědělství se v této dekádě zásadně změnilo. Z odvětví, ze kterého pracovníci proudili do jiných odvětví národního hospodářství, nejčastěji do průmyslu, se stalo odvětví, které bylo pracovníky vyhledáváno, neboť skýtalo mnohé výhody. Což potvrzuje i výpověď narátora A. H.: „No většinou to dělalo v těch fabrikách, ale potom už, já nevím, po tom 75., tak už se to zase chtělo všechno tlačit do zemědělství.“¹⁸⁵

Prohlubující se mechanizace zemědělské výroby je charakteristickým prvkem proměny práce v zemědělství ve 2. polovině 20. století. Značné využívání strojů v zemědělském provozu v mnohém usnadňovala práci, pořizovaly se nové kombajny, traktory, samochodné řezačky píce, rotační žací lišty či samosběrací vozy na seno, a to nejen československé, ale také zahraniční výroby. Na nové vybavení byla družstva náležitě pyšná a dávala ji na odiv, např. v rámci prvomájového průvodu, jak dokládá zápis z kroniky obce Mořkov. „Jednotné zemědělské družstvo, požární jednota i ostatní složky Národní fronty velmi krásně vyzdobily alegorické vozy. Májový průvod byl také přehlídkou nové mechanizace v zemědělství.“¹⁸⁶

Zavádění nových pracovních postupů a nových strojů do zemědělství se samozřejmě neobešlo bez problémů. Jednotliví pracovníci se museli novým postupům naučit a mnohdy postupovali metodou pokus – omyl. Následky takové činnosti se ovšem mohly promítnout ještě v následujících několika letech.

„V těch 60. letech se to prostě [...], se to rozbíhalo, se to zažívalo celkem. Dělalo se třeba taková záležitost, kterou jsme poznali až potom, jak jsme to udělali. My jsme začali třeba orat mašinama. A teď ty úrody byly slabší. Pak jsme přišli na to, že jsme vzali „mrtvinu“ a vrátili jí navrch a než se to namíchalo, tak to trvalo 3, 4 roky než se tam začalo rodit. Tak jsme to pak začali hnojit a toto.“¹⁸⁷

Dalším jevem spojeným s mechanizací je úspora času. Technika umožňuje rychleji a efektivněji obhospodařovat půdu. Má to však i odvrácenou stranu, a tou je menší potřeba pracovních sil v rostlinné a živočišné výrobě. „Rozšiřování mechanizace v rostlinné výrobě

---

¹⁸⁵ Rozhovor s A. H. vedl Lukáš Valeš, 9. 8. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

¹⁸⁶ Pamětní kniha obce Mořkova 1933-1979. Uloženo na obecním úřadě obce. Zápis z roku 1971.

¹⁸⁷ Rozhovor s A. R. vedl Lukáš Valeš, 27. 9. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

se projevilo soustavným poklesem pracovníků, kteří dříve vykonávali pomocné a sezónní práce. V živočišné výrobě se nová velkovýrobní technologie v chovu skotu a dojníc projevila snížením počtu ošetřovatelů. V 70. letech byl výrazný pokles ošetřovatelů prasat a drůbeže ovlivněn koncentrací chovů ve specializovaných závodech.¹⁸⁸

„No a teď prostě jsme, když jsme dovezli ty rozmetadla, tak jsme to hned tak spojili a já jsem dostal potom druhej den vynadaný i od svého otce, když mě říkal – no, člověče, co blbnete, no jak si to představujete, co my budeme dělat, vždyť my jsme tady mohli 14 dní chodit a rozmetat, rozhazovat uměláky, že jo, po tom. A teďka najednou uděláte za 3 dny a nás tam ani nepotřebujete.“¹⁸⁹

Předcházející výpověď narátora V. B. naznačuje určitý generační pohled na mechanizaci, který je zcela pochopitelný. Na jednu stranu je mechanizace chválena jako prostředek pokroku a usnadnění práce. Na straně druhé je možné ji vnímat jako prostředek nabourávání tradičních postupů a jistého ohrožení. Je to do značné míry střet starého s novým. Ovšem tento fakt můžeme pozorovat i ve srovnání s dneškem. Jedná se jak o jakýsi povzdech, ať již nad tím, že „dneska se to nabere nakladačem, dá se to do rozmetacího zařízení, do kterého se vejdou 2 tuny, a prostě jede se, nechytne se toho lidská ruka, že jo,¹⁹⁰ tak o jakýsi úžas nad pokrokem.

Naopak větší poptávka pracovních sil v důsledku mechanizace zemědělské výroby byla naopak v sektoru údržby a opravy, což se promítá ve zvýšeném počtu pracovníků dílen a řemeslníků. Rovněž požadavky na investiční výstavbu a stavební údržbu si vyžadovaly zvýšené stavy pracovníků.¹⁹¹ Vzrůstá tedy počet pracovníků v zemědělství, kteří se již přímo nevěnují primárně živočišné a rostlinné výrobě.

V rámci samotné rostlinné a živočišné výroby můžeme v období normalizace mluvit o jejich specializaci. I když byly státním plánem stále určeny určité povinné výběry pěstovaných plodin či počty chovaných zvířat, tak se stále více začaly zohledňovat konkrétní zeměpisné a klimatické podmínky. Jako příklad si můžeme uvést JZD Mořkov, které v rostlinné výrobě upustilo od výroby brambor, kvůli nízkým výnosům na zdejších

---

¹⁸⁸ HANÁK, Jan a kol.: *Socialistické zemědělství okresu Nový Jičín*. OV Svazu družstevních rolníků v Novém Jičíně a OZS v Novém Jičíně: Nový Jičín. 1987. str. 184.

¹⁸⁹ Rozhovor s V. B. vedl Lukáš Valeš, 7. 11. 2011. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

¹⁹⁰ Rozhovor s V. B. vedl Lukáš Valeš, 7. 11. 2011. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

¹⁹¹ HANÁK, Jan a kol.: *Socialistické zemědělství okresu Nový Jičín*. OV Svazu družstevních rolníků v Novém Jičíně a OZS v Novém Jičíně: Nový Jičín. 1987. str. 184

těžkých půdách, a naopak se věnovalo pěstování obilovin, které bylo určeno státním plánem, trávy na semeno, lnu a píce. ¹⁹² Specializace tak mohla dopomoci k větší efektivitě zemědělské výroby, a tím i k vyšším výnosům, samozřejmě společně s šlechtitelským úsilím a využívání umělých hnojiv. To samé se také praktikovalo v rámci živočišné výroby, jak o tom vypráví narátorka A. B.:

„Umělý hnojiva, osiva, že jo, šlechtění osiv, zrovna tak teda, zrovna tak to bylo u dobytka, že já si pamatuju, když jsme nastoupili k plemenářům tady, tak byl cíl, aby kráva dojila 2000 litrů ročně.“ ¹⁹³

V období normalizace se také rozšiřoval okruh činností JZD a státních statků formou přidružené výroby, která bývala lukrativnější než zemědělská prvovýroba, zlepšovala hospodářské výsledky zemědělských podniků a odstraňovala sezónnost typickou zejména pro rostlinnou výrobu. Přidružená výroba pronikala do oborů, které již neměly se zemědělstvím nic společného, a šířila se i do míst vzdálených od zemědělských podniků. ¹⁹⁴

Pro družstva byla tedy přidružená výroba velmi rentabilní, protože „to byla záležitost prakticky poloprůmyslová a ekonomicky výhodná pro družstvo. Takže tady se žilo ne ze zemědělské, ale z přidružené výroby.“ ¹⁹⁵ Přidružená výroba také mohla pomoci dotovat méně rentabilní výroby, „třeba výroba mléka nikdy nebyla, jak se říká rentabilní a zisková. Tak tyto přidružené výroby zase vyráběly, jak se říká, peníze, které byly zase navíc, které, jak se říká, dotovaly tu ztrátu.“ ¹⁹⁶ Možnosti přidružené výroby pak byly velmi rozmanité od produkce, která vycházela ze zemědělské produkce, přes spolupráci s průmyslovými závody až po slušovickou výrobu počítačů.

„Ta spočívala zejména v dopravě a zemních pracech, později i ve výrobě bedýnek na ovoce a palet na přepravu zboží. Za tím účelem se zprovoznila pila u K.“ ¹⁹⁷

„Převážně se tu dělaly ty palety, ale dřevo se vozilo ze všechých čertů světa, pak přišly vagóny tady na horní nádraží a tam byla kulatina a to se dovezlo sem, tu se to pořezalo, udělaly se hranolky a desky na ty palety, na ty rozměry, co bylo třeba, no

---

¹⁹² Z dopisu narátora J. M. předaného autorce po konání rozhovoru 7. 7. 2015. Uloženo v archivu autorky.

¹⁹³ Rozhovor s A. B. vedl Dalibor Státník, 6. 2. 2012. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

¹⁹⁴ PRŮCHA, Václav a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. Brno: Doplněk, 2009, str. 755

¹⁹⁵ Rozhovor s A. R. vedl Lukáš Valeš, 27. 9. 2012. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

¹⁹⁶ Rozhovor s B. B. vedl Lukáš Valeš, 4. 8. 2012. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

¹⁹⁷ Z dopisu narátora J. M. předaného autorce po konání rozhovoru 7. 7. 2015. Uloženo v archivu autorky.

a pak se hotové palety, říkám, ty jedny šly do Německa, to chodili ti financi plombovat ty vagóny a chodily taky do Čech ty vagóny některé. Aji řezivo se tu dělalo, aji desky.¹⁹⁸

„[...] třeba vyráběly se pákové nůžky a kompresory a já nevím, co všechno.“¹⁹⁹

Přidružená výroba postupně nebyla vnímána pouze jako alternativa pro zaměstnance zejména v rostlinné výrobě během zimních měsíců, ale byli pro ni najímáni stálí zaměstnanci. Zároveň mohla být přidružená výroba možností, jak zaměstnat pracovníky s určitým handicapem, kteří by jinak uplatnění v zemědělství nenašli.

„My jsme dělali pro ně takové skříňky, pro [...] pro zdravotnicku teda, že jo. Takže my jsme tam, tam bylo zaměstnaných asi 15 nebo 17 lidí a my jsme tam skutečně s těmi 17 lidma dokázali čistý zisk vytvořit každým rokem kolem miliónu korun, což byl teda úžasnej [přínos – pozn. LK]. [...] a my jsme tam skutečně zaměstnávali ženy. Tam byli akorát dva chlapi tam byli, seřizovač a šéf toho, té přidružené výroby, velice šikovnej člověk. A jinak tam byly ženy, které byly většinou, musím říct, že byly prostě nějakým, nějak zdravotně hendikepované, že nemohly prostě nějaký těžší ruční práce, které v zemědělství prostě jsou, nemohly ani vykonávat. Ale tam ta přidružená výroba, kterou my jsme tam měli, tam jim zcela vyhovovala.“²⁰⁰

Další výraznou změnou v období normalizace bylo slučování jednotlivých JZD ve větší celky. Jako vzorového příkladu můžeme užít vznik Ekonomického celku JZD Beskyd se sídlem v Mořkově, rámci něhož bylo sdruženo 6 JZD, která vznikala v letech 1950 – 1959. K vytváření tohoto celku docházelo postupně. Nejprve došlo v roce 1964 ke sloučení JZD Straník a Hostašovice v nový celek, JZD Mír. K dalšímu spojování došlo až v roce 1971, kdy bylo založeno JZD Beskyd sloučením družstev v Mořkově, Veřovicích a Životicích u Nového Jičína. Samostatně i nadále fungovalo JZD Hodslavice. Spojením JZD Mír, JZD Hodslavice a JZD Beskyd nakonec vzniká 1. ledna 1974 Ekonomický celek JZD Beskyd. (Příloha I.)

Slučování do větších celků je vnímáno různě. Na jedné straně z pozice úspěšných a prosperujících družstev můžeme mluvit o jakési nevoli, neboť pro ně méně úspěšná JZD

¹⁹⁸ Rozhovor s J. R. vedla Lucie Kučerová, 6. 7. 2015. Archiv autorky.

¹⁹⁹ Rozhovor s B. B. vedl Lukáš Valeš, 4. 8. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

²⁰⁰ Rozhovor s V. B. vedl Lukáš Valeš, 7. 11. 2011. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

představovala přivažek, jehož provoz museli z části dotovat. Což mohlo přinášet problémy. Na straně druhé, z pohledu méně efektivních družstev to může mít spíše pozitivní vliv.

Také z pohledu vedení a kontroly těchto celků mohlo být slučování družstev bráno jako pozitivní krok. Mohly se lépe koordinovat jednotlivé práce a skýtaly příležitost pro lepší a efektivnější ekonomické hospodaření. „Prostě byl lepší přehled o ekonomice družstva a tak. Takže bylo to právě dobré pro to, že ty družstva byly prostě, řekl bych výkonnější, bohatší. To znamená, měli více příjmů a mohli si víc dovolovat, už si potom mohli dovolovat kupovat stroje větší nebo investice, dělat investice do podniku a tak.“²⁰¹ Samozřejmě pokud v čele takového sloučeného ekonomického celku stál schopný předseda, mohl ekonomicky neefektivní provozy nahradit výnosnějšími, a tak pomoci nich vylepšit zisky. Například při sloučení JZD Veřovice a Životice, které slovy narátora k nám byly „přifařeny“ [k JZD Mořkov – pozn. LK] v roce 1971, byla v provozovně v Životicích nahrazena neefektivní výroba filtrů do vlasů navíjením cívek do motorů.²⁰²

„V roce 1971 nám přifařili Životice a Veřovice, a když jsme i to utáhli a ty výsledky byly, tak nám přidali ještě Hodslavice, Hostašovice a Straník. Takže jsme jako pořad začínali od nuly prakticky.“²⁰³

Samozřejmě nebylo tomu tak vždycky, v některých případech bylo slučování družstev chápáno negativně. Zejména v těch případech, kdy docházelo ke slučování družstev zcela nelogicky, a vznikaly tak špatně obhospodařovatelné kolosy. Ovšem narátor L. F. to vnímá jako důsledek plánovaného hospodářství, takže se s tím nedalo nic dělat.

„První slučování, to se sloučily tři vesnice v samostatné malé družstvo v roce 73 nebo 74. No a pak v roce 78 se to sloučilo do většího celku a pak trochu i v té době nelogicky v roce 86 se to sloučilo do toho dalšího celku. A to v podvědomí těch členů se jevilo jako úplná zhovadilost hospodářská. Ovšem ty dotace, který do toho zemědělství plynuly, tak vlastně to zarovnaly a nám se skutečně jako, já bych snad řekl, že jsme výdělek měli stejný, možná i vyšší. Protože to bylo plánované hospodářství a co ruka páně nahoře naplánovala, no tak bylo. A takže vlastně vznikl takovejto roztáhlej podnik, který stál vlastně víceméně ale ne na kvalitní

---

²⁰¹ Rozhovor s A. R. vedl Lukáš Valeš, 5. 10. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

²⁰² Z dopisu narátora J. M. předaného autorce po konání rozhovoru 7. 7. 2015. Uloženo v archivu autorky.

²⁰³ Rozhovor s J. M. vedla Lucie Kučerová, 7. 7. 2015. Archiv autorky.

zemědělské výrobě nebo nějaké výkonné, ale na přidružené výrobě různého typu.²⁰⁴

Slučování jednotlivých družstev ve větší hospodářské celky si do značné míry vyžádala také mechanizace. S novými stroji bylo snadnější obhospodařovat velké lány, než jednotlivá malá políčka. V důsledku slučování družstev dochází k vytváření velkovýrob, které se mají vyrovnat práci v průmyslu. Narátory je tak vnímán mizející vztah k půdě a ke zvířatům, který částečně již nabourala kolektivizace, ale v prostředí velkovýroby se nadále prohlubuje.

„Fakticky vzato ty zemědělská družstva byla sloučena ve velký celky, což teda tam jsou, můžou být i úspory z velikosti. Za druhé tam zmizel vztah k půdě a k zvířatům, protože jsme byli všichni zaměstnanci a za další tam byla přezaměstnanost značná jako všude a bylo tam rovnostářské odměňování, což bylo taky asi v celé zemi.“²⁰⁵

3.4.2. Pracovní kolektiv je základ - aneb Interpersonální vztahy na pracovišti

Dobrý pracovní kolektiv je významným faktorem ve všech profesích, zemědělství nevyjímaje. Dobrý pracovní kolektiv a dobré interpersonální vztahy jsou vyzdvihovány v rámci všech rozhovorů s narátory, které byly analyzovány v rámci této práce. I když samozřejmě nelze paušalizovat, tak jsou interpersonální vztahy vnímány jako výrazně lepší, než je tomu dnes.

Tož jako vztahy myslím potom už, prvních deset roků byl tady předseda B., tak ty vztahy nebyly moc dobré nebo tu byl problém katolíci – evangelíci. A ten jako ten B. byl zkrátka zarytý evangelík a že tak asi nebo v hospodě prohlásil, že jako tu J. K. taky těž nechtěl vstoupit, [...] J. proč by si nechtěl vstoupit do JZD, ti krelikáli to odedřů všecko, přímo jako takové to. [...] Po těch deseti letech to převzal jako C.,

---

²⁰⁴ Rozhovor s L. F. vedl Martin Franc, 1. 11. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR

²⁰⁵ Rozhovor s L. F. vedl Martin Franc, 1. 11. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR

jako JZD to jako předsedu, potom už to začínalo mít jako úroveň. Tak jako to. To už skutečně aji s těma lidma se jednalo jinak, že tož tak.²⁰⁶

Důležitý je taktéž samotný pracovní kolektiv, který se v daném družstvu vytvořil. Důraz je zde kladen zejména na důvěru a možnost se na kolegu spolehnout. Dlouhodobí spolupracovníci už byli spolu sehraní, znali dokonale jednotlivé pracovní postupy. Práce tak šla mnohem rychleji „od ruky“.

„To já jsem potem nechtěl žádné jiné, jedině ju. Všeci už měli ty rodiny, už nevěděli, co dřív koupit, v tem obchodě bylo to, v tem to, některé měly děcka, tak pro děcka do školky a takové, neměla žádné závazky takové a kolikrát už jsme jeli večer, při poslední fůře a jsem ju vyložil tu na rozcestí a to bylo takové dobré, že jí nevadilo, že dělala déle. Jenomže potem onemocněla a začali to střídat s těma ženskýma a stálo to za kočku.“²⁰⁷

V předchozí výpovědi narátora je ještě jedna skutečnost, která je pro zemědělství typická, a to je značně nepravidelná pracovní doba, zejména v rostlinné výrobě, která je odvislá od počasí a ročního období. Což samozřejmě způsobovalo problémy, jak práci skloubit se starostí o rodinu, a to hlavně v obdobích nárazových prací. „Člověk byl od rána do večera a soboty, neděle, ty nárazový práce, to byly sena, žně, řepy. Ale prostě, to je zemědělství, to k tomu patří.“²⁰⁸

Dobrý pracovní kolektiv se taktéž podporoval v dosahování dobrých výsledků, což nebylo dáno jen určitým „hecováním“ v rámci kolektivu, „bylo tam dobře, protože jeden druhého předbíhali v kopáňu a ve všeckem a šlo nám to všecko. [...] Jsme měli určitou partu, co jsme chodili, tak už jeden druhého, aby to šlo, než když vezmeš nového,“²⁰⁹ ale také podporováno v rovině oficiální politiky, kdy byly pořádány nejrůznější soutěže mezi družstvy.

Samostatnou otázkou je poté osoba předsedy družstva. Pozice předsedy družstva musí balancovat mezi svým oficiálním postavením, plněním plánu a snahou o vytváření dobrého pracovního kolektivu, u kterého by získal respekt.

---

²⁰⁶ Rozhovor s A. J. vedla Lucie Kučerová, 6. 7. 2015. Archiv autorky.

²⁰⁷ Rozhovor s J. R. vedla Lucie Kučerová 6. 7. 2015. Archiv autorky.

²⁰⁸ Rozhovor s B. B. vedl Lukáš Valeš, 9. 8. 2012. Sběrka Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR

²⁰⁹ Rozhovor s R. Š. vedla Lucie Kučerová, 3. 10. 2015. Archiv autorky.

„V 60. jsem šel na vysokou, v 63. roku jsem nastoupil tady jako předseda družstva. [...] Tak už jsem měl zkušenosti a tak a lidé jako tak brali, že to budu. Tak pochopitelně neměl jsem všechny. Bylo tu několik takových lidí, kteří jako nebyli nějak pro, ale většinou velká většina ano.“²¹⁰

Předseda družstva, stejně asi jako ostatní vedoucí pracovníci tak stáli na pomezí mezi tlaky ze strany oficiální politiky a situací v konkrétním JZD. Musel tak najít ten správný komunikační kód a ten správný přístup k oběma skupinám.

„No to bylo takový smíšený. O něm kdosi prohlásil, on pocházel z hospody prvorepublikový. [...] A takovej člověk, kterej prostě vyroste v tomhle prostředí, pokud má k tomu nadání, tak brzy vycejtí, jak se má chovat tak, aby s každým vyšel. On nebyl takovej, že by to byl nějak, to vůbec nebyl komunista, on byl u komunistů a uměl v tom prostě chodit a dokázal s každým vyjít. Tak on se tak i bral jako. Lidi ho moc rádi neměli, ale potřebovali ho. Dokázal mnohé zařídít, když chtěl.“²¹¹

Nicméně i ve vztahu předseda – pracovníci panovaly, dle výpovědí narátorů většinou vztahy přátelské. Pokud vše funguje, tak jsou pracovníci spokojeni.

„Protože tady bylo hlavně, aby to fungovalo všechno, protože my jsme měli to naše vedení veškeré, to bylo spíš takové kamarádké. Když jsi přišel tam, nikdo tě nebuzeroval nebo to.“²¹²

Pro hodnocení předsedy je také důležité, jakou odměnu lidé za svou práci dostali, kolik si vydělali. „Tak jako potom ti lidi, co už jako pracovali, tak oni už si pak vydělali, tak byli jako takoví jako spokojení.“²¹³

Z perspektivy vzpomínek našeho vzorku narátorů, při hodnocení pracovního kolektivu nehrálo přílišnou roli ani členství některých pracovníků v KSČ. Na práci v zemědělství mělo členství či nečlenství v KSČ zanedbatelný vliv, alespoň co se týká základních pozic. Všichni naši narátoři se setkali s určitou formou nabídky či přesvědčování ke vstupu do strany. „Ale v Teplý mně to párkrát takhle podstrkovali, že jo. A tak to jsem se vymluvila

---

²¹⁰ Rozhovor s A. R. vedl Lukáš Valeš, 27. 9. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

²¹¹ Rozhovor s L. F. vedl Martin Franc, 1. 11. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

²¹² Rozhovor s A. H. vedl Lukáš Valeš, 4. 8. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

²¹³ Rozhovor s A. J. vedla Lucie Kučerová, 6. 7. 2015. Archiv autorky.

na to, že na to nemám čas a že mám děti malý a to bylo v těch 60. letech. A že bych to nezvládla a tak asi dvakrát se snažili, že jsem přišla ráno do práce a měla jsem tam přihlášku na stole.²¹⁴ Samozřejmě postavili se k této nabídce různě, jejich postoje bychom mohli rozdělit do následujících dvou kategorií – přijetí, či odmítnutí.

První kategorií je odmítnutí, zde se většinou nacházejí narátoři, kteří pocházejí z rodiny velkých sedláků a v období normalizace byli označeni za kulaky a následně perzekvováni, mnohdy až uvězněni. Tito lidé, i když se v období normalizace dostávají do vedoucích pozic (např. agronomů) v rámci družstva, se členy komunistické strany nestávají.

Na druhou stranu je některými narátory zmiňován názor, že odmítnutím vstupu do komunistické strany se jim možnost budovat si kariéru, a s tím spojená možnost povýšení, uzavírá.

„Taky zrovna potřebovali někoho do KSČ, zrovna si vytipovali mě tabulkově a já jsem řekl, že nechci a nechci. Ale on říkal – člověče, proboha, myslet si můžeš, co chceš, ale vždyť bys tam mohl dělat jednou předsedu jako, schopnosti na to máš, tak jako vždyť je to úplně jedno, vždyť my si schůze tady ani neděláme [...] to prostě ber tak, že to tak musí bejt jako [...] A tak mě to tak nějak, se přiznám, lámalo a já jsem si říkal – ale co. A taky si myslím, že vlivem i té rodiny toho faráře, že jsem tomu pokušení [...] Ne, že oni mně neříkali - neber to nebo tak. Ale že jsem jako viděl, že se dá žít i bez toho, aby byl člověk v KSČ. Sice má tu kariéru zavřenou, protože to musí veřejně odmítnout.“²¹⁵

Do této kategorie také můžeme zařadit členy strany, kteří byli z KSČ v období normalizace vyloučeni. Zde jako příklad můžeme uvést případ Ing. G., který byl nakonec, i přes nevoli OV KSČ, přijat do funkce výrobního náměstka, a to i přesto, že byl jako účastník Vysočanského sjezdu KSČ ze strany vyloučen.²¹⁶

Druhou kategorií tvoří narátoři, kteří do strany vstoupili, zde je projevována zejména formálnost tohoto členství. Zde se projevuje také u narátorů jinak pojímané stranické působení na vesnici.

---

²¹⁴ Rozhovor s A. B. vedl Dalibor Státník, 20. 2. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

²¹⁵ Rozhovor s L. F. vedl Martin Franc, 15. 10. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

²¹⁶ Z dopisu narátora J. M. předaného autorce po konání rozhovoru 7. 7. 2015. Uloženo v archivu autorky.

„Já jsem v KSČ byl od roku 1958, jak jsem se vrátil z vojny. Tak mě zlanářili. No zlanářili, no prostě získali mě do strany a já jsem, já prostě, řekl bych, že k tomu levičáctví nebo k téhle části patřím asi víc. [...] Já jsem zastával nějaké funkce ve straně, jednu dobu i člena celostatkového výboru partaje. [...] ale řeknu, že jsem na stranické schůze a takhle jsem nikam nechodil. Nechodil jsem.“²¹⁷

---

²¹⁷ Rozhovor s V. B. vedli Hana Bortlová a Lukáš Valeš, 14. 7. 2011. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

3.5. VESNIČKA MÁ STŘEDISKOVÁ

Obraz života na venkově je považován za přirozený a prostý a zdejší prostředí je vnímáno jako ideální společnost – stabilní, harmonická, zdravá, bezpečná a vyznačující se vzájemnou spoluprací a podporou jejich členů. Vznikla stále se prohlubující propast mezi socioekonomickou realitou současného zemědělského podnikání a rustikální zemědělskou krajinou. Praxe venkova jako místa, určeného pro venkovské činnosti a skutečnou práci, stejně jako tradiční vesnický způsob života a vesnická pospolitost, začíná hrát větší roli v idealistických reprezentacích, než opravdová vizuální krajina.²¹⁸

Odlišování „venkovského“ od „městského“ patří mezi nejstarší myšlenky geografie a je v naší kultuře hluboce zakořeněné. Původ tohoto odlišného vnímání města a venkova lze vysledovat v hluboké minulosti, kdy vznikla potřeba odlišit uzavřená, chráněná města od otevřeného, nekontrolovaného prostoru mimo ně.²¹⁹ Jak tedy můžeme definovat venkov?

Michael M. Bell rozlišuje dva základní druhy rurality, které můžeme v rámci venkovského života identifikovat. Pod prvním pojetím rurality si můžeme představit materiální atributy venkova, jeho prostorové vymezení a jeho definici jako prostoru s nižší hustotou obyvatel, který je spojen s přírodou. Naproti tomu druhá rovina rurality nese sekundární význam, je tím myšlena jistá ideální rovina, kterou venkovský život představuje. Do této kategorie spadají zmíněné sociální reprezentace a celkově podněty asociované s venkovem. Patří sem spojení venkovského života s dalšími atributy, jako jsou třeba potraviny, pěstování plodin, obec, příroda či nespoutaná svoboda.²²⁰

Dle sociologického slovníku můžeme vesnici definovat jako základní sídlištní jednotku ve venkovském prostoru, která jako správní celek je nazývána venkovskou obcí a vymezena maximálním počtem obyvatel, který se pohybuje mezi 2 – 5 000 obyvateli.²²¹

---

²¹⁸ VEPSÄLÄINEN, Mia a PITKÄNEN, Kati: *Second home countryside. Representations of the rural in Finnish popular discourses. Journal of Rural Studies.* str. 196. Citováno 4. 3. 2016. Dostupné online z [https://wiki.uef.fi/download/attachments/39357203/Veps%C3%A4l%C3%A4inen,%20M.,%20Pitk%C3%A4nen,%20K.%20\(2010\)%20Second%20home%20countryside.%20Representations%20of%20the%20rural%20in%20Finnish%20popular%20discourses.pdf?version=1&modificationDate=1435319229000&api=v2](https://wiki.uef.fi/download/attachments/39357203/Veps%C3%A4l%C3%A4inen,%20M.,%20Pitk%C3%A4nen,%20K.%20(2010)%20Second%20home%20countryside.%20Representations%20of%20the%20rural%20in%20Finnish%20popular%20discourses.pdf?version=1&modificationDate=1435319229000&api=v2).

²¹⁹ KLUFOVÁ, Renata: *Demografický vývoj a typologie českého venkova v kontextu prostorových souvislostí.* Wolters Kluwer: Praha. 2015. str. 11.

²²⁰ BELL, Michael Mayerfeld: *Rural mobilities and the mobile rural: Passing on a Passive Rural Imagination.* str. 3-4. Citování 3. 3. 2016. Dostupné online z <http://www.michaelmbell.net/WG16/documents/Bell--Mobile%20Rural.pdf>.

²²¹ PETRUSEK, Miloslav: *Velký sociologický slovník*, II. díl. Karolinum: Praha. 1996. str. 1382.

Venkovu po celé věky zemědělskému býval přizpůsoben život, uspořádání času i zvyklosti. Modernizace se mj. projevila poměrně vysokou prostorovou a profesní mobilitou venkovského obyvatelstva, růstem jeho kulturního potenciálu a bohatým sdružováním na poli hospodářském, sociálně politickém a kulturním. Prostřednictvím toho překonávala vesnice svou izolaci a tradiční hodnotové orientace rolnické kultury se pozvolna měnily. Sociální změnu lze souhrnně vyjádřit: česká vesnice se pod vlivem modernizačního procesu z poměrně svébytného (co se týče vytváření a spotřeby materiálních a duchovních statků) a homogenního „mikrokosmu“ v poměrně heterogenním „makrokosmu“ národní společnosti přetvářela do více heterogenního „mikrokosmu“ v homogenizujícím se „makrokosmu“ národní společnosti.²²² Během druhé poloviny 20. století se venkov nejen vyliďňoval, jeho populace stárla a ubývalo lidí v produktivním věku, ale klesal i podíl těch, kteří se zabývali zemědělstvím. Profesně se venkov v tomto období stále více vzdaloval starobylé skladbě povolání a přibližoval k městské. Souvisela s tím proměna každodenních návyků, uspořádání času a mnoha jiných věcí, které mohou obohacovat a usnadňovat život, ale také ho někdy konzumně zplošťuje.²²³

Není pochyb o tom, že změny stavební podoby vesnice od sklonku 60. let souvisely jak s růstem příjmů v rodinách, tak se stoupajícími nároky na pohodlné a hygienické bydlení podle představ uživatelů. Zvětšil se obytný prostor v průměru na osobu, a to i využitím přestaveb někdejších hospodářských stavení. Vesnický intravilán nadále plní především obytnou funkci. Výrobní, technická i skladová zařízení zemědělských družstev se soustředila na okraji vesnice.²²⁴

Jak již je zřejmé z předcházejících řádků, stejně jako se v období normalizace měnila podoba zemědělství, změnila se i tvář samotné vesnice. Tyto dva procesy jsou od sebe neoddelitelné. Pokud bychom v populární paměti hledali typický obraz normalizační vesnice, mohli bychom jej najít např. ve filmové komedii *Vesničko má středisková*,²²⁵ která také dala název této kapitole.

---

²²² HUDEČKOVÁ, Helena: *Privatizace v zemědělství a obnova venkova*. Sociologický časopis, 1995, Vol. 31. [online]. Citováno 5. 3. 2016. Dostupné online z <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/b2810b2cae854060b3be14a51a4bb4a69288e7ea_318_449HUDEC.pdf>.

²²³ PETRÁŇ, Josef: *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2011. str. 728.

²²⁴ PETRÁŇ, Josef: *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2011. str. 731.

²²⁵ Děj filmu je situován do malé vesnice Křečovice v okrese Benešov ve Středočeském kraji. Přesný čas, ve kterém se děj filmu odehrává, není blíže specifikován, ovšem na základě podnětů, které v něm můžeme sledovat, jde evidentně o 80. léta, tedy přibližně aktuální dobu, ze které scénář a film pochází. *Vesničko má středisková* (1985, režie Jiří Menzel).

Woods hovoří v souvislosti s modernizací venkova o modernizačním paradigmatu. V praxi dle něj tvořily součást modernizace venkova čtyři paralelní procesy.

- 1) modernizace zemědělství – přechod od existenčního hospodaření ke komerčnímu s následnou mechanizací a industrializací procesů hospodaření, aplikací agrochemikálií, biotechnologií a reorganizací spojenou se specializací zemědělsko – potravinářského sektoru,
- 2) ekonomická modernizace – diverzifikace venkovských ekonomik od závislosti na tradičních odvětvích směrem k modernějším,
- 3) infrastrukturní modernizace – elektrifikace, telekomunikační sítě, oprava silničních sítí, apod.,
- 4) sociální modernizace – podpora tradiční lidové kultury, vzdělávání a sociální emancipace.²²⁶

Modernizace zemědělství se věnuje předcházející kapitola Kolektivizované zemědělství – aneb Proměny práce v zemědělství za normalizace.

Ekonomická transformace je také částečně popsána v předcházející kapitole, kdy kolektivizované zemědělství můžeme chápat jako jistou formu emancipace od tradičního pojetí obživy lidí žijících na venkově. Taktéž přidružená výroba přináší odklon od tradičního odvětví obživy. V období po 2. světové válce, období 50. a 60. let přináší i na venkově odklon od zemědělství a obyvatelé venkova na základě nastolené linie státní politiky a propagandistického úsilí nastupují do průmyslu i díky kolektivizaci zemědělství, kdy je tradiční obraz soukromě hospodařících rolníků zdiskreditován a opuštěn. V období normalizace se ovšem situace v agrárním sektoru mění k lepšímu a zemědělství se znovu stává lákavým odvětvím. Pobídkou pro návrat k zemědělství jsou nejrůznější sociální výhody. Jednu z nich popisuje narátor A. H.: „Ty jako zaměstnanec jsme neplatili daně, takže každé si to [...] tak pak už, ze začátku jsme byli jenom hnojaři, všichni si z nás dělali srandu a pak už se tam cpali všichni, že tam se celkem potom dalo i peníze vydělat lepší jak v těch fabrikách. Sice my jsme třeba jezdili od večera, teda od rána do večera, když byly tady žně, ale vlastně když se nějak, tak to se dělalo v kuse.“²²⁷ Dalším sociálně podpůrným institutem byla nenávratná půjčka ve výši 25 000 Kčs, podmínkou bylo

---

²²⁶ KLUFOVÁ, Renata: *Demografický vývoj a typologie českého venkova v kontextu prostorových souvislostí*. Wolters Kluwer: Praha. 2015. str. 14-15.

²²⁷ Rozhovor s A. H. vedl Lukáš Valeš, 4. 8. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

alespoň desetileté setrvání v zemědělství. Pokud tato podmínka nebyla dodržena, potom se část peněz musela vrátit.

I přes mírné zlepšení byly i nadále platy v zemědělství poměrně nízké, proto byly jako jedna z dalších sociálních výhod možnost mít tzv. záhumenky. „A další z těch sociálních věcí, tam byly takzvané záhumenky, protože ten vývoj postupoval v tom zemědělství, že prvně těm lidem museli nechat kus na obživu, protože v družstvu byla mizerná výplata. Takže ty lidi byli živi z toho, že každému mohli nechat až půl hektaru a on měl krávu, prase a všechno měl, ten člověk. Postupně se to omezovalo, že jo, protože lidi z chlévů stavěli si bydlení a ty krávy dávali pryč a nechávali si jenom prasata a nějaký kachny, slepice na zbytky a tak. Ale aby to měli z čeho krmit a ta záhumenka se jim vzala, tak dostali takzvanou sypanou záhumenku, čili měli nárok na naturální jakoby dávky za velmi sníženou cenu, že jo.“²²⁸ Takže se stávalo stále méně výhodným a pohodlným chovat hospodářská zvířata či pěstovat určité plodiny doma pro svou potřebu, vše měli zaměstnanci možnost za výhodných podmínek pořídit si z družstva.

„My jsme potom měli možnost v podniku si třeba vzít prase za rozumnou cenu, tak jsme si to vždycky vzali ke konci roku. Když byla možnost to vzít, tak by bylo škoda to chovat, na co? Tak jsme si ho vzali celé hotové. A tak bylo možnost, když byla ta, se dělala cukrovka, tak jsme i cukr dostali za rozumnou cenu.“²²⁹

Pro mnohé narátory ovšem bylo zemědělství i koníčkem, kterému se věnovali i ve svém volném čase. Doma měli malé hospodářství či alespoň zahrádku a to, že mohli získat díky svému zaměstnání v JZD např. výhodnou cenu na krmivo, jim v mnohém pomohlo. Také zkušenosti s chovem dobytka, o který se starali v rámci družstva, jim mnohdy pomohla vyřešit problémy s domácím chovem, např. ohledně nemocí zvířat apod.

Dále venkov prochází infrastrukturní modernizací. Pro venkov v období normalizace je charakteristické budování, zlepšovala se infrastruktura, stavěla se kanalizace či probíhala výstavba bytových domů. Přidělení bytu se stalo další pobídkou pro vstup do zemědělství.

---

²²⁸ Rozhovor s L. F. vedl Martin Franc, 15. 10. 2012. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

²²⁹ Rozhovor s B. B. vedl Lukáš Valeš, 9. 8. 2012. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

„To se stavěly ty zemědělské bytovky, když to, napíšu tě mezi první a ten byt tam dostaneš. Tak jsem si říkal, tož kruci napsat mě tam může [...] Potem za dva roky dostavěli ty bytovky. Tak jestli chceš, tak ten byt je tady nachystaný pro tebe.“²³⁰

Všechna tato výstavba probíhala v rámci akce Z. Na základě vládního nařízení ze dne 14. března 1959, kterým se provádí zákon o vodním hospodářství,²³¹ můžeme akci Z – zvelebování definovat jako výstavbu či jinou činnost sloužící ke zvelebování obcí prováděné svépomocí. Jednalo se tedy o dobrovolnou, bezplatnou práci v rámci brigád. V rámci této akce bylo na vesnicích postaveno mnoho prodejen smíšeného zboží i kulturní domy. Snahou bylo přiblížit život na vesnici životu ve městech.

„Prakticky v každé vesnici prostě, kde se našlo místo nebo pak se budovaly takzvaně v akci Z ty prodejny, se vybudovala Jednota.“²³²

„Jo, to bylo, říkám, tady těch kulturní akcí bylo dost, protože to se tady postavila [...] to je všechno v Akci Z se to dělalo, samozřejmě na brigády se chodívalo.“²³³

Posledním prvkem proměny venkova na cestě k jeho modernizaci, je modernizace sociální. Nicméně, i když se mluvilo o přibližování vesnice k městu, tak v oblasti sousedských vztahů se to neprojevovalo. Narátoři vzpomínají na určitou pospolitost, soudržnost a sousedskou výpomoc, kterou dávají do kontrastu k městské anonymitě.

„Prostě i ty mezilidské vztahy takové jsou jinačí než v tom městě. Kolikrát, když se s někým bavíte, tak on ani nevěděl v paneláku, kdo bydlel vedle něho, že? A tady třeba, když jsme stavěli, tak jsme si chodili pomáhat jeden druhému, že? A ty nárazové práce teda v té době, že když Lojza stavěl, Rost' a stavěl, tady kámoš, tak vždycky jednu sobotu tam, podruhé tam a furt to šlo a tak se to točilo a [...]. Jak se říká, žádné za peníze, prostě za jídlo a za pití a za oplátku.“²³⁴

Dalším faktorem sociální modernizace je podpora tradiční lidové kultury, jelikož existence autentické lidové kultury dává národnímu státu potenciál vyprávět vlastní i velkou historii uvnitř „svých hranic“, čerpat z vlastních symbolických zdrojů a neplýtvat jimi, ale zároveň

---

²³⁰ Rozhovor s J. R. vedla Lucie Kučerová, 6. 7. 2015. Archiv autorky.

²³¹ *Vládní nařízení ze dne 14. března 1959*, kterým se provádí zákon o vodním hospodářství, §27. Citováno 4. 3. 2016. Dostupné online z <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgu4v6mjufuya>>.

²³² Rozhovor s L. F. vedl Martin Franc, 15. 10. 2012. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

²³³ Rozhovor s A. H. vedl Lukáš Valeš, 9. 8. 2012. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

²³⁴ Rozhovor s B. B. vedl Lukáš Valeš, 4. 8. 2012. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

indexovat „zákon historie“ na nejobecnější úrovni. Zmíněný paradox tradiční lidové kultury je vlastně paradoxem historického narativa lidu - státu samotného – být současně konkrétní v historické přítomnosti, i obecný ve věčnosti. Tradiční lidová kultura tak vytváří časovou distanci mezi tradičním a moderním řádem. V Československu sedmdesátých let opět vznikají folklórní soubory a řadí se vedle ostatních typů socialistické „zájmové kulturní činnosti“. Folklórní projev je spojen se svou veřejnou prezentací. Není však běžnou součástí života veřejnosti, je vázán na určitou specifickou událost, slavnosti či představení. Je však také neoddelitelný od soukromého volného času, když je chápán jako jedna z možných „zájmových aktivit“. Lidé praktikující folklór, střežící tradice a „prostou krásu“ lidového tance, písně a jiných projevů, jsou z drtivé většiny amatéři – jsou to lidé, pro které je folklór doslova „srdeční záležitostí“.²³⁵ Prvním tradičním prvkem, který ve vztahu k zemědělství přetrval a byl udržován, byly dožínky. V Československu byly dožínky po roce 1948 zařazeny mezi tzv. socialistické slavnosti. Vykládaly se jako oslava úspěšné lidské práce, pořádala je zemědělská družstva a bývaly spojeny s kulturním programem.

„Dožínky, to se jako oslavovalo, to bylo jako ukončení tých žní jako. To bylo vždycky po té, po tem 15. srpnu. To mělo též jako velký ohlas. Ty oslavy jako to, to se skutečně jako drželo, drželo se to tak do toho myslím 63 roku.“²³⁶

3.5.1. Nejen prací živ je člověk - aneb Trávení volného času

Joffrey Dumazedier, francouzský sociolog, se zabýval definicí pojmu volného času. Představa volného času má podle něho malou, nebo nemá vůbec žádnou strukturální základnu. Stanovil tři funkce volného času: odpočinek, zábava, rozvoj člověka. Stejně stanovil funkce volného času i Karel Marx. Dumazedier se však více zabývá subjektivní stránkou volného času. Ve volném čase si individuuum může dopřát podle vlastní vůle svobody a buď odpočívat, bavit se, nebo rozvíjet vlastní osobnost poté, kdy splnil všechny své povinnosti pracovní, rodinné a sociální.²³⁷

---

²³⁵ KOUŘIL, Petr: *Displacement a pojem tradiční lidové kultury*. Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, 2/2004. [online]. Citováno 5. 3. 2016. Dostupné online z <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080304105358.pdf>>.

²³⁶ Rozhovor s A. J. vedla Lucie Kučerová, 7. 7. 2015. Archiv autorky.

²³⁷ ŠVIGOVÁ, Milada: *Hlavní směry sociologie volného času*. [online]. Citováno 5. 3. 2016. Dostupné online z

Zkrácení pracovní doby na pět dní v týdnu v roce 1968 nesporně přispělo ke změnám způsobu života domácností. Dva volné dny v týdnu však byly často využívány vedlejší prací ve stínové ekonomice, nahrazující nedostatečné placené služby. Samo zkrácení oficiální pracovní doby nemuselo ovšem znamenat více času na rekreaci a odpočinek. Pracovní doba se i nadále prodlužovala mimořádnými směnami, omezováním volných sobot, nedělními směnami při dohánění plánu výroby.²³⁸ Pro zemědělství to platí dvojnásob, tam se nemůže hledět na volné víkendy, jelikož starost o dobytek je činností každodenní. Taktéž pokud se sklízí úroda či provádějí jiné práce, tak se musejí udělat bez ohledu na délku pracovní doby či pracovního týdne. „Ale přesto na to nenadávám, já jsem mohl jít i v sobotu do práce, aji v nedělu, to mi nevadilo.“²³⁹

V rámci politiky přibližování vesnice k městu byly na vesnicích budovány kulturní domy. Na mnoha vesnicích byla budována i kina, např. v Hodslavicích byla znovu po dvou letech v roce 1976 obnovena filmová produkce. Kino hrálo 3 dny v týdnu, ve středu, v sobotu a v neděli. Ve zmiňovaném roce bylo promítnuto 45 filmů nejen československé produkce. Návštěvnost byla poměrně uspokojivá, v průměru byl kinosál zaplněn z 50 %.²⁴⁰ Mimo to byly z JZD pořádány zájezdy tzv. za kulturou, do divadel.

„Ale jo, tady [...] jezdilo se do divadla, jezdil autobus jako z podniku, jezdilo se do divadla. A do kina, kdo chtěl, tak ten si zajel. [...] Ze začátku bylo tady kino tady, i tady bylo, ale potom už se to zrušilo, protože už tam chodilo málo lidí, tak už se jim to nevyplatilo, tak to už lidi jezdili do kina třeba do Vizovic. Nebo když bylo něco lepšího, tak do Zlína.“²⁴¹

„Jinak rekreace byly přes Svaz družstevníků rolníků a takové ty věci. A lidé prostě [...] tady ten Svaz družstevníků rolníků byl v každém družstvě jako odborová organizace, by se mohlo říct, tak ti se starali právě o to, aby ta kultura, aby byla kultura pro ty družstevníky, ta rekreace a tak. Ti se starali o to, třeba jsme měli

---

<http://sreview.soc.cas.cz/uploads/e84920211880e3676dfe1dca9335aff821e986dd_Hlavni%20smery%20sociologie%20volneho%20casu.pdf>.

²³⁸ KALINOVÁ, Lenka: *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969-1993*. Praha: Academia, 2012. str. 210 – 211.

²³⁹ Rozhovor s J. R. vedla Lucie Kučerová, 6. 7. 2015. Archiv autorky.

²⁴⁰ Zemský archiv Opava – SOkA Nový Jičín, MNV Hodslavice, Kronika obec Hodslavice okr. NJ, V. díl (1975-1990), neinventarizováno, Zápis z roku 1976.

²⁴¹ Rozhovor s B. B. vedl Lukáš Valeš, 9. 8. 2012. Sběrka Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

pravidelnou návštěvu divadel ve Zlíně. Nebo jezdili jsme dokonce zájezdama do Prahy do Národního divadla se podívat aspoň.²⁴²

Trávení volného času zahrnuje také dovolené a rekreace. Za tzv. normalizace stoupala společenská spotřeba, jejíž součástí byly také různé formy rekreace, ať již v republice nebo v zahraničí, nebo dětské tábory poskytované odbory či podniky. Tato forma však na druhé straně umožňovala režimu organizovat a mít pod kontrolou i volný čas občanů.²⁴³ Provozovatelem závodní rekreační péče o zaměstnance byla zpravidla základní odborová organizace (ZO ROH). K rekreačním pobytům se využívaly objekty a zařízení, jež jednotlivé podniky pořizovaly podle svých potřeb a hospodářských možností, přičemž se musely řídit vyhláškou č. 122/1960 Sb., o poskytování prostředků a o uhrazování nákladů na činnost základních organizací ROH v organizacích státního socialistického sektoru z roku 1960. Podle oddílu III. této vyhlášky se na zabezpečení a úhradě závodní rekreace podílely závody, základní organizace ROH a samotní uživatelé. Vyhláška dále upravovala problematiku pořizování rekreačních zařízení jako takových (včetně jejich úprav, nájmu, vybavení atp.). Všechny tyto investice si měl každý závod hradit jednak ze svých vlastních prostředků a příspěvků do podnikového fondu od pracujících, jednak ze všech obdobných a jiných fondů jako např. z financí z brigád.²⁴⁴ Většina narátorů těchto rekreací využívala a oceňovala je.

„Jezdili jsme na ty dovolené, protože my jsme měli v Popradě rekreační středisko svoje, se tam postavilo a tam jsme jezdili na školení řidičů a tak, vždycky na týden. A takové ty výměnné rekreace.“²⁴⁵

Sféra volného času v sobě zahrnuje také starost o rodinu. Tematika skloubení pracovního a rodinného života je zastoupena především ve výpovědích narátorů. Ani v socialismu se nepodařilo dostatečně omezit ekonomickou funkci rodiny. Podle některých odhadů se čas věnovaný pracím v domácnosti rovnal začátkem 80. let přibližně polovině pracovní doby, podle jiných odhadů z první poloviny 70. let se pracovní době dokonce vyrovnal. Je

---

²⁴² Rozhovor s A. R. vedl Lukáš Valeš, 5. 10. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

²⁴³ OTÁHAL, Milan: Dělníci a volný čas v období tzv. normalizace in VANĚK, Miroslav: *Obyčejní lidé ...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny, Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Academia: Praha. 2009. str. 277.

²⁴⁴ *Předpis č. 122/1960 Sb.* Vyhláška Ústřední rady odborů a ministerstva financí o poskytování prostředků a o uhrazování nákladů na činnost základních organizací Revolučního odborového hnutí v organizacích státního socialistického sektoru [online]. Citováno 5. 3. 2016. Dostupné online z <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-122#dil3>>.

²⁴⁵ Rozhovor s A. H. vedl Lukáš Valeš, 4. 8. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

nepochybné, že ekonomická funkce sama o sobě, ale i množství času věnovaného domácnosti zvyšuje význam rodiny v životě člověka.²⁴⁶

Představu o tom, jak se žilo ženám zaměstnaným v JZD, si můžeme udělat z vyprávění narátorky A. B. Narátorka se po práci v JZD vrátila domů kolem čtvrté hodiny a jelikož měla doma rodinu a vlastní hospodářství, nastala jí druhá směna, kdy musela rodinu i hospodářství obstarat. Zvládat se jí to podařilo i za pomoci dětí, „prostřední dcera, ta měla úkol, když přijde ze školy, protože ty přijížděly nějak v půl třetí ze školy, takže musela pustit ovce, drůbež dát a takovýdle zkrátka věci. Já jsem honem něco uvažila, no a tak nějak se to jako zvládalo.“²⁴⁷ Zároveň pokud se jedná o trávení volného času, že „neexistovalo, abysme o prázdninách s dětma nejeli mimo na dovolenou.“²⁴⁸

To potvrzuje také narátorka J. L., která měla kromě rodiny, práce ještě šití. „A jinak tak jsem měla 3 děti, bylo práce a plno šití. A děti jako některé děcko dá víc práce, některé méně, jako jsem s nima spokojená teď jako.“²⁴⁹

S pomocí v péči o děti pomáhaly zaměstnaným rodičům veřejné instituce, jesle, školky, školy. Snahou státní moci bylo, aby se některé výchovné funkce rodiny přesunuly na kolektivní výchovná zařízení.²⁵⁰ Narátoři neměli žádný velký problém s umístěním svých dětí do těchto zařízení. Z tohoto pohledu jedinou výjimkou je narátorka R. Š, která si dokonce děti, když byly malé, a neměl je kdo hlídat a ona šla na brigádu na poli, brala s sebou, „tož jsem si je brala s sebou, vždycky jsem je posadila na začátek řádku a než jsem dokopala, tak měli třeba pojezené.“²⁵¹

---

²⁴⁶ HAMPLOVÁ, Dana: *Stručné poznámky o ideových přístupech k rodině v období socialismu* in Cahiers du CEFRES. N° 22, Česko – francouzský dialog o dějinách evropské rodiny (ed. Antoine Marès, Pavla Horská). [online]. Citováno 4. 3. 2016. Dostupné online z <http://www.cefres.cz/IMG/pdf/hamplova_2001_ideove_pristupy_rodina_socialismus.pdf>.

²⁴⁷ Rozhovor s A. B. vedl Dalibor Státník, 20. 2. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

²⁴⁸ Rozhovor s A. B. vedl Dalibor Státník, 20. 2. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

²⁴⁹ Rozhovor s J. L. vedla Lucie Kučerová, 2. 7. 2015. Archiv autorky.

²⁵⁰ SCHINDLER – WISTEN, Petra: „Kdo neokrádá stát, okrádá rodinu“. Rodina v komunistickém Československu in VANĚK, Miroslav: *Obyčejní lidé ...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny, Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Academia: Praha. 2009. str. 379.

²⁵¹ Rozhovor s R. Š. vedla Lucie Kučerová, 3. 10. 2015. Archiv autorky.

3.6. VYHLÍDKA SVOBODY - aneb Transformace zemědělství po roce 1989

Sovětské impérium ve východní Evropě procházelo na konci 80. let všeobecnou krizí, která vyústila v pád komunistických vlád v zemích východního bloku a nastolila cestu k demokracii. Reformy v bývalých komunistických zemích měly v zásadě shodné cíle: vytvoření demokratického politického systému, zakceschopnění ekonomiky a zapojení občanů do správy věcí veřejných. Konkrétní podoba, časování i výsledky zaváděných opatření však byly v jednotlivých státech odlišné. Ve srovnání s ostatními ekonomikami sovětského typu ve středovýchodní Evropě mělo Československo v roce 1989 relativně výhodnou startovní pozici pro transformaci: bylo makroekonomicky stabilní, mělo nízký zahraniční dluh, přijatelnou životní úroveň, i předválečnou průmyslovou tradici.²⁵²

Po pádu socialistických režimů se jedním ze základních rysů rodících se demokracií ve střední Evropě stalo odvržení komunismu, ale od rozchodu k odsouzení vede krok, který se všem udělat nechtělo. Všechny tyto režimy se totiž přihlásily k právní kontinuitě s předchozím systémem, všechny tak přijaly socialistickou zákonnost, již se jejich parlamenty snažily korigovat různými pozměňovacími návrhy k zákonům tak, aby odpovídaly požadavkům přechodu k demokracii.²⁵³

Průvodním prvkem transformace hospodářství po roce 1989 byla privatizace. Privatizace zemědělského majetku a restrukturalizace modelu zemědělského hospodaření jsou zářímovány politickým a ekonomickým prostředím, vytvářeným v ČR od roku 1990. Čtyři zvláštní a trvalé aspekty zemědělského podnikání (rizikovitost daná biologickou podstatou, plošná atomizace podnikatelské struktury, producentství výlučné suroviny, výrazné vztahy k přírodním zdrojům, krajině a venkovskému prostředí – součástí národního bohatství) se nedaří zohlednit v nástrojích k provádění zemědělské politiky. A tak se mezi zemědělci hospodařícími v jakékoli formě nejčastěji setkáme s názorem, že zemědělská politika vlastně neexistuje. Obecné společenské podmínky (výkonnost celého národního hospodářství, jistá ztráta společenské prestiže zemědělství a ztráta většiny jeho bývalých preferencí), legislativa vytvářená pod přílišným politickým vlivem a makroekonomické podmínky (zejména cenové relace na agrárním trhu a vývoj fiskálních vztahů mezi

---

²⁵² CUHRA, Jaroslav a kol.: *České země v evropských dějinách, díl čtvrtý: od roku 1918*. Praha: Paseka. 2006. str. 299-302.

²⁵³ MAYER, Françoise: *Češi a jejich komunismus. Paměť a politická identita*. Argo: Praha. 2009. str. 53.

zemědělstvím a státem), to jsou podle Douchy základní parametry prostředí, které orientují naše zemědělství ke sledování především produkční účinnosti. V období 1989-1993 poklesl podíl zemědělství na hrubém domácím produktu, ale je stále vysoký (do 5 % oproti do 3,5 % ve většině vyspělých zemí). Zaměstnanost poklesla z 9,4 % na 6,4 % a tento podíl se blíží zemědělské zaměstnanosti ve vyspělých zemích. Velmi nepříznivým ukazatelem je propad v investicích ve sledovaném období o 70 %, což vede k nedostatečně zajištěným podmínkám v reprodukci základních fondů.²⁵⁴

Historické dědictví silně narušených sociokulturních aspektů „rurality“, nelitostné politické a ekonomické prostředí vůči zemědělství v současnosti a společenské prostředí typické nepevným řádem sociálního jednání a jeho kontroly – to jsou základní faktory vstupující do hry o přeměnu sociálních vztahů v zemědělství zahájené jeho privatizací. Bezpochyby se uskutečňuje majetkoprávní transformace zemědělství, stanovená jako první z cílů krátkodobě zaměřené zemědělské politiky. Obnovila se vlastnická práva k půdě a ostatnímu zemědělskému majetku prostřednictvím restitucí, transformace zemědělských družstev a privatizace státních statků. Přes řadu potíží vyvolaných zejména upřednostňováním restitucí před dalšími možnými způsoby znovuosvojení zemědělského majetku se v krátkém čase podstatně změnila podnikatelská struktura v zemědělství.²⁵⁵

Narátoři hovoří o období těsně po roce 1989 jako o nevyužitě příležitosti pro další rozvoj československého, potažmo českého zemědělství, neboť dle nich se agrární sektor v 80. letech nacházel na vysoké úrovni, schopné konkurovat i západním zemím.

„Teď jsme na samém vrchu, teď to půjde jen dolů, vždyť si vezte to družstvo, byly zájezdy, byly dožínky a všecko šlo, dneska si vezte nic taky nikde není. Toto se nemělo stát, to co přišlo.“²⁵⁶

Někteří nárátoři začali po pádu komunistického režimu znovu soukromě hospodařit. Nárátor Z. H. pracoval po roce 1989 chvíli jako zootechnik v ZD. Nakonec se rozhodl soukromě hospodařit a v rámci privatizace koupil několik desítek hektarů polností, začátky byly velmi složité. Zatímco si někteří zemědělci stěžují na dotační politiku, on vidí problémy úplně jinde: „V šedesátých letech mě všichni litovali, že jsem přišel o otce, a byli

²⁵⁴ HUDEČKOVÁ, Helena: Privatizace v zemědělství a obnova venkova. Sociologický časopis, 1995, Vol. 31. [online]. Citováno 5. 3. 2016. Dostupné online z <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/b2810b2cae854060b3be14a51a4bb4a69288e7ea_318_449HUDEC.pdf>.

²⁵⁵ HUDEČKOVÁ, Helena: Privatizace v zemědělství a obnova venkova. Sociologický časopis, 1995, Vol. 31. [online]. Citováno 5. 3. 2016. Dostupné online z <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/b2810b2cae854060b3be14a51a4bb4a69288e7ea_318_449HUDEC.pdf>.

²⁵⁶ Rozhovor s J. R. vedla Lucie Kučerová, 6. 7. 2015. Archiv autorky.

při mně. Ted', když jsem začal podnikat a daří se mi, se zase začínáme vracet do těch let. Tolik závistí.²⁵⁷ Tento pocit potvrzuje také další narátor: „V těch letech se začala naplno projevovat vlastnost, která patří podle katolické věrouky, ač nejsem katolík, které se říká závist. A to začlo docela hodně mezi těma lidma.“²⁵⁸

Transformace českého zemědělství je provázána intenzivními změnami v pozemkové držbě, kromě privatizace družstev jsou velkým tématem také restituční, navrácení majetku zabaveného v období kolektivizace. K 24. 6. 1991 vešel v účinnost zákon o půdě, který stanovil podmínky restitucí zemědělského a lesního majetku a řešení restitucí v oblasti nemovitého majetku svěřil nově vytvořeným orgánům státní správy, okresním pozemkovým úřadům.²⁵⁹

V nových podmínkách bylo jasné, že udržet družstva sloučená do velkých ekonomických celků nepůjde, docházelo k rozdělování družstev do menších celků, které bude snadnější efektivně obhospodařovat. „A potom jaksi byla ta představa, bylo jasné, že to družstvo je nefunkční v tom dlouhým tvaru, že by bylo třeba zase nějakým způsobem rozdělit a zmenšit minimálně, aby bylo efektivnější hospodaření.“²⁶⁰

Družstva se musela vypořádat s nižšími dotacemi, které navíc byly vázány na vypořádání se s nároky jednotlivých restituentů. „A v té podobě... a my jsme museli ten majetek, i ten lukrativní, abysme měli klid, to nešlo prostě nevydat. Pak vyšel taky sankční zákon, že jo a v podstatě i ta... i ta malá část dotací, která tam šla nějaká, tak byla vázaná na to, jestli máte vypořádané restituenty. A tím vypořádáním se mýnily splátkový kalendář.“²⁶¹ Nakonec se s mnohými podařilo domluvit, byl oceněn majetek družstva a lidem bylo nabídnuto buď členství zachovat a ponechat svůj podíl v družstvu, nebo jim byl vytvořen splátkový kalendář a podíl v družstvu jim byl vyplacen.

„To už bylo jiné vedení družstva, tak oni se zřejmě takto rozhodli, že ohodnotí, ten majetek se ohodnotil, každý ten člen, který do toho družstva šel, anebo tam pracoval, dostal napsaný určitý podíl, kolik si tam odpracoval, respektive kolik tam má peněz. A ty podniky, které převzaly ten majetek jako, tak měly povinnost toto

²⁵⁷ Rozhovor s Z. H. vedl Vít Lucuk, 27. 11. 2013. Sbírká Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

²⁵⁸ Rozhovor s L. F. vedl Martin Franc, 1. 11. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

²⁵⁹ *Změny v pozemkové držbě a transformace zemědělství ČR*. [online]. Citováno 5. 3. 2016. Dostupné online z < http://www.agris.cz/Content/files/main_files/64/141849/jelen.pdf.>

²⁶⁰ Rozhovor s L. F. vedl Martin Franc, 1. 11. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

²⁶¹ Rozhovor s L. F. vedl Martin Franc, 1. 11. 2012. Sbírká Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

uhradit. A tady je to téměř hotové, uhrazené, že prostě ti lidé ty peníze dostali téměř všichni.²⁶²

Tam, kde se nebylo možné domluvit na podmínkách dalšího hospodaření, se družstvo dostalo do likvidace a vyplatily se podíly buď nástupnickým právním subjektům, či fyzickým osobám. Rozhodnutím členské schůze ze dne 8. 3. 1994 dochází k likvidaci bývalého družstva Beskyd. Pozemky převzaly do užívání nové právní subjekty Horal, a. s. Mořkov a Lučina, s. r. o. Veřovice. Část získali též vlastníci pozemků. Družstvo Beskyd na pozemcích nehospodaří. Počet trvale činných pracovníků klesl k 1. 1. 1994 na 97 členů. Ke dni 29. 4. téhož roku vstupuje družstvo do likvidace, proto byla dána výpověď 95 pracovníkům.²⁶³

V procesu transformace tak dochází k opačnému jevu, než byla praxe v období předcházejícím. Dochází k rozpadu velkých družstev, která byla vytvořena slučováním JZD v období normalizace. Dochází k vytváření menších nástupnických subjektů a znovu se obnovuje soukromé hospodaření, objevují se noví farmáři.

---

²⁶² Rozhovor s A. R. vedl Lukáš Valeš, 5. 10. 2012. Sbirka Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR

²⁶³ Kronika obec Mořkov (1993-1998). Uloženo na obecním úřadě obce. Zápis z roku 1994.

3.7. SHRnutí – Jaký je tedy kolektivizovaný venkov?

Jaký je tedy obraz kolektivizovaného venkova v rámci kolektivní paměti československých zemědělců?

Kolektivizace způsobila na venkově zásadní změny a zůstává desítky let po jejím ukončení fenoménem, který je považován za nejkřutější přeměnu československého venkova za celé 20. století. Na jedné straně to bylo období nejrůznějších represí vůči selskému stavu, který ve své většině stál proti družstevnímu způsobu zemědělského hospodaření. Na straně druhé přinesla hospodářsko-sociální transformaci venkovského prostředí. Na počátku 50. let tedy zasáhla československé zemědělství zásadní změna. Lidé pracující v tomto odvětví národního hospodářství se tím pádem ocitli na pomyslném rozcestí a rozhodovali se, co dělat dál. Mnozí zemědělství opustili, ostatní se byli nuceni dříve či později se přizpůsobit nastalým novým poměrům a formám hospodaření. Všechny naše narátory můžeme zařadit do druhé kategorie. Narátory zasáhla kolektivizace v různé míře, nicméně pro všechny narátory je synonymem pro toto období pojem ztráta. Ztrátu můžeme vnímat jak v rovině materiální, tedy v rovině ztráty majetku, ta zasáhla všechny narátory, tak v rovině nemateriální. Tato forma ztráty či její hrozba je vnímána daleko významněji a je v rámci výpovědi tematizována jako ztráta domova, sociálních kontaktů či svobody.

Pokud bychom chtěli charakterizovat kolektivizované zemědělství, tedy zemědělství v období normalizace, jedním slovem, museli bychom ho označit za „úspěšné“. Do období normalizace totiž vstupovalo československé zemědělství v poměrně dobré kondici a tento trend si udrželo po celé toto období. Zemědělské družstevnictví se stává ziskovým, a tím pádem i lákavým pro pracovníky. Práce v agrárním sektoru se díky mechanizaci značně zjednodušila. Jednotlivá družstva se díky specializaci, která se řídila klimatickými podmínkami a typologií půdy, a rozvíjející se přidružené výrobě stávají ekonomicky rentabilní. Proto mohly svým členům poskytovat určité sociální pobídky, a tím se dařilo nové pracovníky do zemědělské výroby přilákat.

Všechna vyprávění, všechny životní příběhy mají nějakou zápletku. Vypravěči některé aspekty svých životních příběhů vyzdvihují, některé naopak upozadují či úplně vynechávají. Hayden White rozlišuje čtyři typy historického výkladu, čtyři základní

narativy – struktury těchto příběhů, romance, komedie, tragédie a satira.²⁶⁴ První tři narativy můžeme nalézt i v rámci životních příběhů našich zemědělců.

Prvním narativem, který můžeme v rámci rozhovorů se zemědělci identifikovat, je narativ romantický. Tento narativ vypráví příběh o boji dobra se zlem, kdy pouze jedna z těchto forem může dosáhnout vítězství. Tento narativ je přítomen u narátorů pokud se v rámci svého životního příběhu věnují kolektivizaci. Vesnice se rozdělily na dvě názorové skupiny, pro kolektivizaci a proti ní. V jejich výpovědích je možné jej vnímat v rámci snah udržet si své hospodářství. Ono zlo je zde zobrazeno v představitelích vládnoucího režimu, kteří jednotlivým hospodářům kladou neustále nejrůznější podmínky a stupňují na ně své požadavky a tlak, aby je donutili vstoupit do družstva. Tomuto tlaku se hospodáři nejdříve snaží vzdorovat, bojovat proti němu, ale nakonec jsou okolnostmi donuceni se podřídit. Svou bitvu prohrávají.

Druhým narativem je komedie. V rámci tohoto rámce je pozornost zaměřena na téma smíření, zde je konflikt chápán spíše jako střed zájmů, nežli boj dobra se zlem. V rámci narativu komedie je vyprávěn příběh nově rodící se společnosti. Tento narativ již není tak vyhrocený jako ten předcházející. Můžeme říci, že tento narativ může být vnímán jako symbolický pro zemědělství v období normalizace. Normalizační režim v Československu s sebou přináší autoritativní režim, který sice vyžaduje konformitu, ale může také poskytovat určitý prostor pro formulování jiných myšlenek a postojů než těch, jež jsou v ní zahrnuty. Toto můžeme vidět např. v další kariéře zemědělců, kteří byli v rámci kolektivizace označeni za kulaky a na základě tohoto označení perzekvováni. Tito lidé se v období normalizace vracejí do JZD a mnozí z nich dokonce do vedoucích pozic. Můžeme říci, že v rámci zemědělství se dostáváme do období nové éry, která je mnohem efektivnější, na svou činnost v zemědělství jsou narátoři pyšní. Období překotných změn v zemědělství je ukončeno, jednotliví zemědělci současný stav přijali a zemědělství je tak vnímáno znovu jako stabilní. Je to období budování a rozvoje nejenom samotných JZD, ale také vesnice jako takové. Pomyslný střet zájmů se režim snažil minimalizovat svou poměrně velkorysou sociální politikou.

---

²⁶⁴ Blíže se tématu věnuje kapitola Narativita. Tuto koncepci výkladu využili v rámci dílčích témat např. americká historička Lynn Hunt ve své knize věnující se francouzské revoluci, HUNT, Lynn: *Politics, Culture, and Class in the French Revolution*. University of California Press: Berkeley and Los Angeles. 1984. str. 34-38, nebo James Krapfl, který tento koncept aplikoval do československých dějin, v rámci nichž se věnuje sametové revoluci, KRAPFL, James: *Revolúcia s ľudskou tvárou*. Kalligram: Bratislava. 2009. str. 27-54.

Třetím narativem objevujícím se v rámci životních příběhů zemědělců je tragédie. V rámci tohoto narativu se zabývá odhalením příčin neúspěchu, ve který jednání osob v rámci vyprávěného příběhu dospělo. Touto perspektivou se vlastně vymezuje vůči narativu romance, kdy je neúspěch připisován zlu, antagonistické postavě vzhledem k vyprávěči. Tento typ narativu můžeme vnímat, pokud se nárátoři ve svých výpovědích dívají do budoucnosti (počátek 90. let). Tady se jedná o jakýsi povzdech nad nevyužitou příležitostí, kterou prosperující družstva měla. Příčinu tohoto v určitém smyslu neúspěchu je možné vnímat v neschopnosti či nemožnosti udržet tak velké sloučené celky, které byly mnohdy značně složitě obhospodařovatelné, ale také ve vzniku nové konkurence na trhu. Další rovinou je poté také problematická dohoda mezi jednotlivými členy družstva na jeho dalším hospodaření a směřování, a určitou roli zde hrála také závist.

Posledním narativem, který Hayden White či Lynn Hunt zmiňuje, je satira. Zde je ústředním tématem vymizení hrdinského chování, pro chyby či selhání hrdinů jednotlivých příběhů se hledá vysvětlení pouze ve společenských strukturách. V tomto narativu jde vlastně o popření toho, co se stalo. Tento narativ není v rámci životních příběhů našeho vzorku nárátorů možné identifikovat.

Narativy romance, komedie a tragédie tak v podstatě odpovídají jednotlivým etapám vývoje československého zemědělství ve 2. polovině 20. století. Romance tak symbolizuje období kolektivizace, tedy období boje o podobu československého zemědělství mezi jeho soukromou a kolektivní formou. Komédie pak přináší v následujícím období zmírnění těchto antagonistických vztahů, můžeme říci, že je svým způsobem dobojováno. Zemědělci se tedy orientují na rozvoj vítězného kolektivního modu hospodaření. Zde je možné vnímat minimum konfliktů, spíše se jedná o určitou formu vyjednávání, kdy režim za projevovanou loajalitu umožňuje drobné ústupky, zejména v sociální oblasti. Poslední narativ, tragédie poté odkazuje k prvním letům po listopadové revoluci v roce 1989 a určitému pocitu nárátorů, který můžeme nazvat jako nevyužití šance či rozčarování.

4. ZÁVĚR

V zemědělství dnes působí necelých 100 000 pracovníků, v roce 1989 jich bylo více než 5 krát více. Zemědělci navíc výrazně zestárlí, průměrný věk v oboru překonal hranici 50 let a stále roste.²⁶⁵ I přesto, že se venkov i zemědělství značně změnili, můžeme zde stále vnímat určitou kontinuitu s předešlými generacemi zemědělců. Můžeme říci, že do jisté míry pořád tvoří specifickou komunitu. Tuto kontinuitu můžeme spatřit zejména ve vnímání času zemědělců. Život zemědělců a to i těch dnešních se do značné míry řídí vykonáváním jednotlivých zemědělských prací (období setí, období sklizně). Také pracovní doba zde není úplně pravidelná, jsou situace, kdy nelze odejít bez rozdělané práce, takovým typickým příkladem mohou být žně. Také dobytek mnohdy potřebuje péči přesahující vymezení pracovní doby, pracovního týdne či svátku.

Událost k události, zemědělec vedle zemědělce, životní příběh vedle životního příběhu spolu vytvářejí obraz kolektivizovaného venkova a jeho obyvatel. Diplomová práce se primárně zabývá kolektivizovaným venkovem, tedy zemědělstvím a životem na venkově, tak jak se zrcadlí v životních příbězích narátorů. Nicméně ani tak se nelze vyhnout období bezprostředně předcházejícímu, kolektivizaci a následujícímu, transformaci, které tvoří rámec těchto životních příběhů a sami narátoři je reflektují. Tvoří tak pomyslné kruhy, které se navzájem protínají a nelze je od sebe zcela oddělit. Není se také čemu divit, neboť období kolektivizace na vesnici proměnilo tradiční vazby k půdě a majetkové vlastnické vztahy. Počátek kolektivizačního období byl pro vesnické zemědělství destruktivní. Byla ukončena tradice soukromě hospodařících, zkušených sedláků. Atmosféra na vesnicích a vztahy mezi jejími obyvateli byly narušeny, tradice českého zemědělství z meziválečného období upadala. Sen o zemědělské nadvýrobě a blahobytu se zcela zhroutil. K obratu v Československu dochází v období tzv. normalizace. Život na vesnici prošel značným vývojem a změnami. Vesnice získala zcela novou podobu a ve sledovaném období se dokázala z neúspěšných počátků družstevního zemědělství vzpamatovat a modernizovat se.

Předcházející řádky se také zrcadlí ve výpovědích narátorů a tvoří pomyslnou linku jejich životních příběhů. V jejich rámci je období kolektivizace popisováno jako špatné, hospodářsky neúspěšné a plné napětí. I přes tuto zkušenost v zemědělství z nejrůznějších

---

²⁶⁵ BOČEK, Jan: V zemědělství dnes pracuje 98 tisíc lidí, v roce 1989 to bylo přes půl milionu. [online]. Citováno 25. 3. 2016. Dostupné online z < http://www.rozhlas.cz/zpravy/data/_zprava/v-zemedelstvi-dnes-pracuje-98-tisic-lidi-v-roce-1989-to-bylo-pres-pul-milionu--1419910>.

motivů zůstali a zasvětili mu i léta následující. 70. a 80. léta jsou poté vnímána v úplně opačných barvách, jako období ekonomicky úspěšné. Narátoři jsou na svou činnost v rámci JZD, většinou sloučených do větších celků, hrdí. Tím pádem i život na vesnici je vnímán v klidnějších intencích. O to více poté může být následující vývoj narátory vnímán v rovině zklamání.

V rámci životních příběhů našich narátorů můžeme tedy spatřit jednu základní bipolaritu, která se v nich zrcadlí. Jedná se o bipolaritu „ztráta“ a „úspěch“. Kategorie ztráty protkáva celou kapitolu věnovanou reminiscenci narátorů na období kolektivizace. Kategorie úspěchu je poté spojena s obdobím následujícím, s obdobím normalizace.

Diplomová práce se tedy věnovala kolektivizovanému venkovu pohledem pamětníků daného období. Práci můžeme chápat jako základ pro další možné bádání, které by na ni mohlo navazovat. Výzkum by se mohl orientovat na osobní život narátorů, neboť v této práci jsme se orientovali zejména na pracovní stránku jejich životů. Kontury osobního života jsme zde pouze naznačili, protože tyto dvě složky, které tvoří životní příběh člověka, jsou od sebe neoddělitelné a navzájem se ovlivňují a doplňují. Bylo by také jistě zajímavé v daleko větší míře se zaměřit na proměnu zemědělství v období po roce 1989, které bylo v rámci této práce pouze naznačeno v hrubých konturách, a tudíž reflektováno pouze okrajově, jelikož na toto období nebyla práce primárně zaměřena. Dalším směrem, kterým by se dalo téma zemědělství rozvíjet, je také zaměřit se na fenomén farmaření či se věnovat dalším novým trendům, které se v této oblasti dnes rozvíjejí.

5. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

5.1. Rozhovory a archivní prameny

5.1.1. Vlastní rozhovory uloženy v archivu autorky práce:

Rozhovor s A. D. vedla Lucie Kučerová, 30. 11. 2012. Archiv autorky.

Rozhovor s A. J. vedla Lucie Kučerová, 7. 7. 2015. Archiv autorky.

Rozhovor s J. L. vedla Lucie Kučerová, 2. 7. 2015. Archiv autorky.

Rozhovor s J. M. vedla Lucie Kučerová, 7. 7. 2015. Archiv autorky.

Rozhovor s J. R. vedla Lucie Kučerová, 6. 7. 2015. Archiv autorky.

Rozhovor s R. Š. vedla Lucie Kučerová, 3. 10. 2015. Archiv autorky.

5.1.2. Rozhovory uložené v archivu Paměti národa:

Rozhovor s J. J. vedl Vít Lucuk, 12. 10. 2011. Sbíрка Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

Rozhovor s Z. H. vedl Vít Lucuk, 27. 11. 2013. Sbíрка Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

Rozhovor s J. S. vedl Vít Lucuk, 27. 11. 2013. Sbíрка Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

Rozhovor s Z. U. vedl Vít Lucuk, 16. 11. 2010. Sbíрка Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

Rozhovor s K. V. vedl Vít Lucuk, 3. 8. 2011. Sbíрка Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

Rozhovor s I. Z. vedl Vít Lucuk, 5. 5. 2014. Sbíрка Příběhy 20. století. Archiv Paměti národa.

5.1.3. Rozhovory uložené v COH ÚSD AV ČR:

Rozhovor s A. B. vedl Dalibor Státník, 6. 2. 2012 a 20. 2. 2012. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

Rozhovor s B. B. vedl Lukáš Valeš, 4. 8. 2012 a 9. 8. 2012. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

Rozhovor s V. B. vedli Hana Bortlová a Lukáš Valeš, 14. 7. 2011 a 7. 11. 2011. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

Rozhovor s L. F. vedl Martin Franc, 15. 10. 2012 a 1. 11. 2012. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

Rozhovor s A. H. vedl Lukáš Valeš, 4. 8. 2012 a 9. 8. 2012. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

Rozhovor s A. R. vedl Lukáš Valeš, 27. 9. 2012 a 5. 10. 2012. Sbíрка Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace: životopisná vyprávění. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

5.2. Archivní prameny

Dopis narátora J. M. předaného autorce po konání rozhovoru 7. 7. 2015. Uloženo v archivu autorky.

Kronika obec Mořkov (1993-1998). Uloženo na obecním úřadě obce.

Pamětní kniha obce Mořkova 1933-1979. Uloženo na obecním úřadě obce.

Soukromý archiv narátorky R. Š., Mořkov.

Zemský archiv Opava – SOkA Nový Jičín, MNV Hodslavice, Kronika obec Hodslavice okr. NJ, II. díl (1951-1957), neinventarizováno.

Zemský archiv Opava – SOkA Nový Jičín, MNV Hodslavice, Kronika obec Hodslavice okr. NJ, V. díl (1975-1990), neinventarizováno.

5.3. Literatura a internetové zdroje

5.3.1. Literatura:

ASSMANN, Jan: *Kultura a paměť. Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Prostor: Praha. 2001. 317 s. Obzor; sv. 33. ISBN 80-7260-051-6.

BERGSON, Henri: *Hmota a paměť: esej o vztahu těla k duchu*. Praha: Oikoyomenh, 2003. 191 s. Knihovna novověké tradice a současnosti; sv. 40. ISBN 80-7298-065-3.

BLAŽEK, Petr, ed. a KUBÁLEK, Michal, ed.: *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a střeoevropské souvislosti*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008. 359 s. Bod. ISBN 978-80-7363-226-7.

BURKE, P Peter: *Variety kulturních dějin*. Centrum pro studium demokracie a kultury: Brno. 2006. 251 s. Klasikové společenských věd. ISBN 80-7325-081-0.

CUHRA, Jaroslav a kol.: *České země v evropských dějinách, díl čtvrtý: od roku 1918*. Praha: Paseka. 2006. 358 s. ISBN 80-7185-794-7.

DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu*. Brno: Doplněk, 2006. 412 s., Knihy dokumenty. ISBN 80-7239-204-2.

DÜLMEN, Richard van: *Historická antropologie. Vývoj. Problémy. Úkoly*. Praha: DOKOŘÁN. 2002. 117 s. ISBN 80-86569-15-2.

EVANS-PRITCHARD, Edward E.: *Social Antropology and Other Essays*. New York: Free Press. 1966.

GULOVÁ, Lenka, ŠÍP, Radim, eds.: *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. 245 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4368-4.

HALBWACHS, Maurice: *Kolektivní paměť*. Sociologické nakladatelství: Praha. 2009. 289 s. Klas: klasická sociologická tradice; sv. 5. ISBN 978-80-7419-016-2.

HANÁK, Jan a kol.: *Socialistické zemědělství okresu Nový Jičín*. OV Svazu družstevních rolníků v Novém Jičíně a OZS v Novém Jičíně: Nový Jičín. 1987. 213 s.

- HEJZLAR, Zdenek: *Praha ve stínu Stalina a Brežněva*. Praha: Práce, 1991. 199 s. ISBN 80-208-0055-7.
- HENDL, Jan: *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Portál: Praha. 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
- HES, Milan: *Promluvili o zlu – Holocaust mezi dějinami a pamětí*. Nakladatelství Epocha: Praha. 2013. 346 s. ISBN 978-80-7425-191-7.
- HORSKÝ, Jan, ŠUCH, Juraj eds.: *Narace a (živá) realita*. Togga: Praha. 2012. 112 s. ISBN 978-80-87258-70-5.
- HUNT, Lynn: *Politics, Culture, and Class in the French Revolution*. University of California Press: Berkeley and Los Angeles. 1984. 251 s. ISBN0520-05204-8.
- JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. 331 s. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7021-902-7.
- JUDT, Tony: *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Praha: Slovart, 2008. 986 s. ISBN 978-80-7391-025-9.
- KALINOVÁ, Lenka: *Konec nadějím a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969-1993*. Praha: Academia, 2012. 396 s. Historie. ISBN 978-80-200-2043-7.
- KAPLAN, Karel: *Proměny české společnosti (1948-1960). Část druhá, Venkov*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. 467 s. Česká společnost po roce 1945; sv. 9. ISBN 978-80-7285-155-3.
- KAUFMANN, Jean-Claude: *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. 151 s. Studijní texty; sv. 48. ISBN 978-80-7419-033-9.
- KLUFOVÁ, Renata: *Demografický vývoj a typologie českého venkova v kontextu prostorových souvislostí*. Wolters Kluwer: Praha. 2015. 275 s. ISBN 978-80-7478-733-1.
- KRAPFL, James: *Revolúcia s ľudskou tvárou*. Kalligram: Bratislava. 2009. 302 s. ISBN 978-80-8101-253-2.
- KYLOUŠEK, Petr, ed.: *Znak, struktura, vyprávění: výběr z prací francouzského strukturalismu*. Brno: Host, 2002. 324 s. ISBN 80-7294-016-3.
- LE GOFF, Jacques: *History and memory*. Columbia university press: New York. 1992. 288 s. ISBN: 978-0-231-07590-9.

- LÉVI-STRAUSS, Claude: *Mythologica. Syrové a vařené*. Argo: Praha. 2006. 423 s. Capricorn; sv. 14. ISBN 80-7203-644-0.
- MASLOWSKI, Nicolas a kol.: *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum. 2014. 319 s. ISBN 978-80-246-2689-5.
- MAYER, Françoise: *Češi a jejich komunismus. Paměť a politická identita*. Argo: Praha. 2009. 273 s. Historické myšlení; sv. 47. ISBN 978-80-257-0151-5.
- MILEK, Jiří: *Zemědělství Severomoravského kraje*. Profil: Ostrava. 1989. 80 s. ISBN 80-7034-010-X.
- MIOVSKÝ, Michal: *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.
- NAKONEČNÝ, Milan: *Motivace chování*. Triton: Praha. 2014. 599 s. ISBN 978-80-7387-830-6.
- NODL, Martin a TINKOVÁ, Daniela: *Antropologické přístupy v historickém bádání*. Praha: Argo, 2007. 268 s. Historické myšlení; sv. 38. ISBN 978-80-7203-923-4.
- OTÁHAL, Milan: *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. 649 s. Česká společnost po roce 1945; sv. 7. ISBN 978-80-7285-137-9.
- PERKS, Robert, THOMSON, Alistair eds.: *The oral history reader*. London, New York: Routledge. 1998. 479 s. ISBN 0-203-74420-9.
- PETRÁŇ, Josef: *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2011. 990 s. Česká historie; sv. 26. ISBN 978-80-7422-123-1.
- PETRUSEK, Miloslav: *Velký sociologický slovník, II. díl*. Karolinum: Praha. 1996. s. 749-1627. ISBN 80-7184-310-5.
- PLHÁKOVÁ, Alena: *Učebnice obecné psychologie*. Akademie: Praha. 2005. 472 s. ISBN 80-200-1387-3.
- PRŮCHA, Václav a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Doplněk, 2009, 1002 s. ISBN 978-80-7239-228-5.
- RATAJ, Jan, HOUDA, Přemysl: *Československo v proměnách komunistického režimu*. Oeconomica: Praha. 2010. 455 s. ISBN 978-80-245-1696-7.

RICOEUR, Paul: *Čas a vyprávění I. Zápletka a historické vyprávění*. Oikoymenh: Praha. 2000. 320 s. ISBN: 978-80-7298-017-8.

STRAUSS, Anselm, CORBINOVÁ, Juliet: *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Nakladatelství Albert: Boskovice. 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára: *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

THOMPSON, Paul: *The Voice of the Past*. Oxford university press: New York. 2000. 368 s. ISBN 978-0-19-289317-8.

VANĚK, Miroslav: *Obyčejní lidé ...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny, Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Academia: Praha. 2009. 531 s. ISBN 978-80-200-1791-8.

VANĚK, Miroslav: *O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty. Ústav pro soudobé dějiny*: Praha. 2008. 112 s. Hlasy minulosti; sv. 4. ISBN 978-80-7285-107-2.

VANĚK, Miroslav, MÜCKE, Pavel: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. 293 s. ISBN 978-80-87398-22-7.

VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav a TEICHMAN, Miroslav: *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. 860 s. Historická řada. ISBN 80-85983-82-6.

WELZER, Harald, MOLLER, Sabine, TSCHUGGNALL, Karoline: *"Můj děda nebyl nácek": nacismus a holocaust v rodinné paměti*. Praha: Argo, 2010. 207 s. Historické myšlení; sv. 51 Totalitarismus a šoa; sv. 12. ISBN 978-80-257-0228-4.

WHITE, Hayden: *Tropika diskursu: kulturně kritické eseje*. Nakladatelství Karolinum: Praha. 2010. 364 s. Limes. ISBN 978-80-246-1123-5.

5.3.2. Časopisy:

HÁJEK, Martin, HAVLÍK, Martin, NEKVAPIL, Jiří: *Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámeček*. Sociologický časopis. 2012. Vol. 48, No. 2.

HAVELKA, Miloš: *Co může znamenat „filozofie“ v tzv. „filozofii dějin“*. Dějiny-teorie-kritika. 2/2004.

LEŠČÁK, Milan: *Etnologické aspekty štúdia orálnej histórie*. Etnologické rozpravy. roč. 3. č. 1/1996.

MARADA, Radim: *Paměť, trauma, generace*. Sociální studia. 2007. roč. 4, č. 1 - 2.

ŠTĚTKA, Václav: *Symbolická vymístění, národní identita a (re)konstrukce paměti*. Sociální studia. 2004. roč. 1, č. 2.

5.3.3. Internetové zdroje:

Akční program KSC. 1968, 5. duben, Praha. [online]. Citováno 20. 2. 2016. Dostupné online z <http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/405_1.pdf>.

BELL, Michael Mayerfeld: *Rural mobilities and the mobile rural: Passing on a Passive Rural Imagination*. Citováno 3. 3. 2016. Dostupné online z <<http://www.michaelmbell.net/WG16/documents/Bell--Mobile%20Rural.pdf>>.

BOČEK, Jan: *V zemědělství dnes pracuje 98 tisíc lidí, v roce 1989 to bylo přes půl milionu*. [online]. Citováno 25. 3. 2016. Dostupné online z <http://www.rozhlas.cz/zpravy/data/_zprava/v-zemedelstvi-dnes-pracuje-98-tisic-lidi-v-roce-1989-to-bylo-pres-pul-milionu--1419910>.

BORLAND, Katherine: „That’s not what I said“: Interpretative conflict in oral narrative research in GLUCK, S. B., PATAI, D. eds.: *Women’s Words: The Feminist Practice of Oral History*. New York: Routledge. str. 63-75. [online]. Citováno 18. 11. 2015. Dostupné online z <<http://www.sfu.ca/~palys/Borland-ThatIsNotWhatIsaid.pdf>>.

Citáty o paměti. [online]. Citováno 18. 11. 2015. Dostupné online z <<http://www.citaty.cz/citaty/citaty-o-pameti>>.

HAMPLOVÁ, Dana: *Stručné poznámky o ideových přístupech k rodině v období socialismu* in Cahiers du CEFRES. N° 22, Česko – francouzský dialog o dějinách evropské rodiny (ed. Antoine Marès, Pavla Horská). [online]. Citováno 4. 3. 2016. Dostupné online z <http://www.cefres.cz/IMG/pdf/hamplova_2001_ideove_pristupy_rodina_socialismus.pdf>.

- HORSKÝ, Jan a NEŠPOR, Zdeněk R.: *Historická antropologie? Metodologické problémy a paradoxy na pomezí dějepisectví, sociologie a sociální antropologie*. Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny 6 (1)/2004. [online]. Citováno 9. 3. 2016. Dostupné online z <<http://www.soc.cas.cz/publikace/historicka-antropologie-metodicke-problemy-paradoxy-na-pomezi-dejepisectvi-sociologie>>.
- HORYNA, Břetislav: *Memoria jako kategorie záchrany*. [online]. Citováno 14. 6. 2014. Dostupné online z <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/100820113047.pdf>>.
- HUDEČKOVÁ, Helena: *Privatizace v zemědělství a obnova venkova*. Sociologický časopis, 1995, Vol. 31. [online]. Citováno 5. 3. 2016. Dostupné online z <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/b2810b2cae854060b3be14a51a4bb4a69288e7ea_318_449HUDEC.pdf>.
- JANČOVIČ, Ivan: *K problematice narativity a referencie v historiografii a v umeleckej literatúre*. Historický časopis. roč. 58, č. 4/2010. str. 623 [online]. Citováno 19. 11. 2015. Dostupné online z <http://www.historickycasopis.sk/pdf/Historicky_casopis_4_2010.pdf>.
- KEARNEY, R.: *Dialogues with Contemporary Continental Thinkers*. Manchester University Press. 1984. [online]. Citováno 17. 11. 2015. Dostupné online z <<http://www.reflexe.cz/File/Reflexe%2010/ricoeur.pdf>>.
- KOCIÁN, Jiří: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 2006. ISBN 978-80-7285-133-1. Dostupné online z <http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf>.
- Kolektivizace zemědělství* [online]. Citováno 11. 2. 2016. Dostupné z<<http://www.ustrcr.cz/cs/kolektivizace-venkova-v-ceskoslovensku>>.
- KOUŘIL, Petr: *Displacement a pojem tradiční lidové kultury*. Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, 2/2004. [online]. Citováno 5. 3. 2016. Dostupné online z <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080304105358.pdf>>.
- KUSÁ, Zuzana: *Problém pravdivosti informací v životopisných rozprávaniach*. [online]. Citováno 16. 6. 2014. Dostupné online z <<http://members.chello.sk/zuzakusa/pravdivo.htm>>.

NORA, Pierre: *Mezi paměti a historií*. Cahiers du CEFRES. N° 13, Politika paměti (ed. Françoise Mayer). [online]. Citováno 15. 6. 2014. Dostupné online z <http://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf>.

PORTELLI, Alessandro: *What makes oral history different*. [online]. Citováno [24. 4. 2015]. Dostupné online z <<http://faculty.utep.edu/Portals/1649/3390HS/Portelli%201991%20Oral%20History%20Different.pdf>>.

Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. [online]. Citováno 20. 2. 2016. Dostupné online z <http://www.dejinyksc.usd.cas.cz/vnitrostranicke-informace-sekretariatu-uv-ks/doc_details/137-poueni-z-krizoveho-vyvoje-ve-stran-a-spolenosti-po-xxiii-sjezdu-ks.html>.

Projev zpravodaje k vládnímu návrhu zákona o zdokonalení živočišné výroby, poslanec Kubánka. 51. schůze Národního shromáždění republiky Československé, svolané na čtvrtek dne 21. prosince 1950. [online]. Citováno 9. 3. 2016. Dostupné online z <<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/051schuz/s051001.htm>>.

Předpis č. 122/1960 Sb. Vyhláška Ústřední rady odborů a ministerstva financí o poskytování prostředků a o uhrazování nákladů na činnost základních organizací Revolučního odborového hnutí v organizacích státního socialistického sektoru [online]. Citováno 5. 3. 2016. Dostupné online z <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-122#dil3>>.

SLÁDEK, Ondřej: *Tři typy mimesis*. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis V. 10/2007. str. 20 [online]. Citováno 17. 11. 2015. Dostupné online z <https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/104851/V_BohemicaLitteraria_10-2007-1_4.pdf?sequence=1>.

SZALÓ, Csaba: *Domov a jiné místa/ne-místa formování kulturních identit*. Sociální studia, 1/2006. [online]. Citováno 28. 3. 2016. Dostupné online z <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135221.pdf>>.

ŠMÍDOVÁ, Olga: *Pro nás lépe už bylo... Vymístění z velké historie a kolektivní paměť „českých Němců“*. [online]. Citováno 15. 6. 2014. Dostupné online z <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/100820113112.pdf>>.

ŠUBRT, Jiří: *Antinomie sociální paměti*. [online]. Citováno 14. 6. 2014. Dostupné online z <<https://www.sav.sk/journals/uploads/04261235Subrt%20OK.pdf>>.

ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila: *O paměti, historii, vědomí a nevědomí*. [online]. Citováno 14. 6. 2014. Dostupné online z <<http://www.dejinyteoriekritika.cz/Modules/ViewDocument.aspx?Did=139>>.

ŠVIGOVÁ, Milada: *Hlavní směry sociologie volného času*. [online]. Citováno 5. 3. 2016. Dostupné online z <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/e84920211880e3676dfe1dca9335aff821e986dd_Hlavní%20smery%20sociologie%20volneho%20casu.pdf>.

THOMPSON, Alistair: *Dancing through the memory of our movement: four paradigmatic revolutions in oral history*. [online]. Citováno [24. 4. 2015]. Dostupné online z <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0C CgQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ohaansw.org.au%2Ffiles%2Fdr._a._thompson_dancing_through_the_memory_of_our_movement.doc&ei=9KXvUq7XCoTy7Ab724DICA&usg=AFQjCNF87DTKNNExhvOlpVUBiOZTchxKcw&bvm=bv.60444564,d.bGE>.

TODOROV, Tzvetan: *Paměť před historií*. Cahiers du CEFRES. N° 13, Politika paměti (ed. Françoise Mayer). [online]. Citováno 14. 6. 2014. Dostupné online z <http://www.cefres.cz/IMG/pdf/todorov_1998_pamet_pred_historii.pdf>.

VEPSÄLÄINEN, Mia a PITKÄNEN, Kati: *Second home countryside. Representations of the rural in Finnish popular discourses*. *Journal of Rural Studies*. Citováno 4. 3. 2016. Dostupné online z <[https://wiki.uef.fi/download/attachments/39357203/Veps%C3%A4inen,%20M.,%20Pitk%C3%A4nen,%20K.%20\(2010\)%20Second%20home%20countryside.%20Representations%20of%20the%20rural%20in%20Finnish%20popular%20discourses.pdf?version=1&modificationDate=1435319229000&api=v2](https://wiki.uef.fi/download/attachments/39357203/Veps%C3%A4inen,%20M.,%20Pitk%C3%A4nen,%20K.%20(2010)%20Second%20home%20countryside.%20Representations%20of%20the%20rural%20in%20Finnish%20popular%20discourses.pdf?version=1&modificationDate=1435319229000&api=v2)>.

Vládní nařízení ze dne 14. března 1959, kterým se provádí zákon o vodním hospodářství, §27. Citováno 4. 3. 2016. Dostupné online z <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgu4v6mjufuya>>.

Vysoké školství po únoru 1948 [online]. Citováno 14. 2. 2016. Dostupné z <<https://www.czso.cz/documents/10180/20534966/w-3314a4.pdf/f8ba5ed6-17bb-46dc-bd04-b32c835dd315?version=1.0>>.

www.coh.usd.cas.cz/cs/grantoveprojekty/ukoncene

www.pametnaroda.cz/page/index/title/what-is-memory-of-nations

Zákon o jednotných zemědělských družstvech. 69/1949 Sb. § 1. [online]. Citováno 9. 3. 2016. Dostupné online z < <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzq4v6nrzfuya>>.

Změny v pozemkové držbě a transformace zemědělství ČR. [online]. Citováno 5. 3. 2016. Dostupné online z <http://www.agris.cz/Content/files/main_files/64/141849/jelen.pdf>.

ZOUNEK, Jiří, KNOTOVÁ, Dana a ŠIMÁNĚ, Michal: *Výzkum soudobých dějin pedagogiky a školství: k metodologickým otázkám historicko-pedagogického výzkumu.* Studia paedagogica. Brno: Masarykova univerzita, roč. 20, č. 3, rok 2015. [online]. Citováno 8. 3. 2016. Dostupné online z < <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/1149/1427>>.

6. PŘÍLOHY

6.1. Vznik ekonomického celku JZD Beskyd se sídlem v Mořkově

6.2. Kolektiv pracovníků JZD Mořkov

6.3. Přidružená výroba – výroba dřevěných palet, JZD Mořkov

6.4. Čestné uznání a pamětní medaile k 20. výročí JZD Mořkov

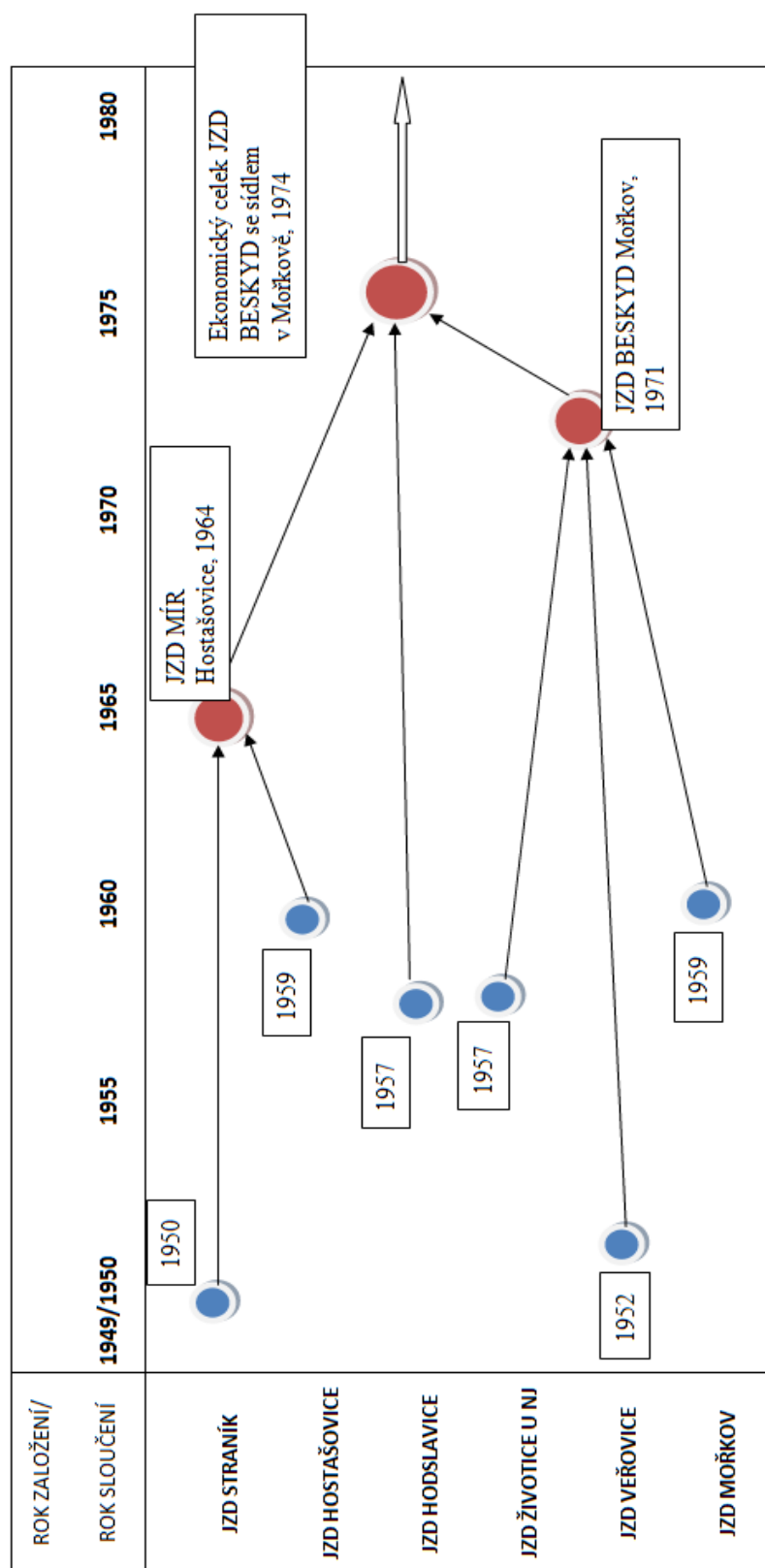
6.5. Mechanizace

6.6. Rostlinná výroba

6.7. Živočišná výroba

6.8. Vesnická výstavba

6.1. Vznik ekonomického celku JZD Beskyd se sídlem v Mořkově²⁶⁶

²⁶⁶ HANÁK, Jan a kol.: *Socialistické zemědělství okresu Nový Jičín*. OV Svazu družstevních rolníků v Novém Jičíně a OZS v Novém Jičíně: Nový Jičín. 1987. str. 173 a 195

6.2. Kolektiv pracovníků JZD Mořkov²⁶⁷

²⁶⁷ Soukromý archiv narátorky R. Š., Mořkov.

6.3. Přidružená výroba – výroba dřevěných palet, JZD Mořkov²⁶⁸

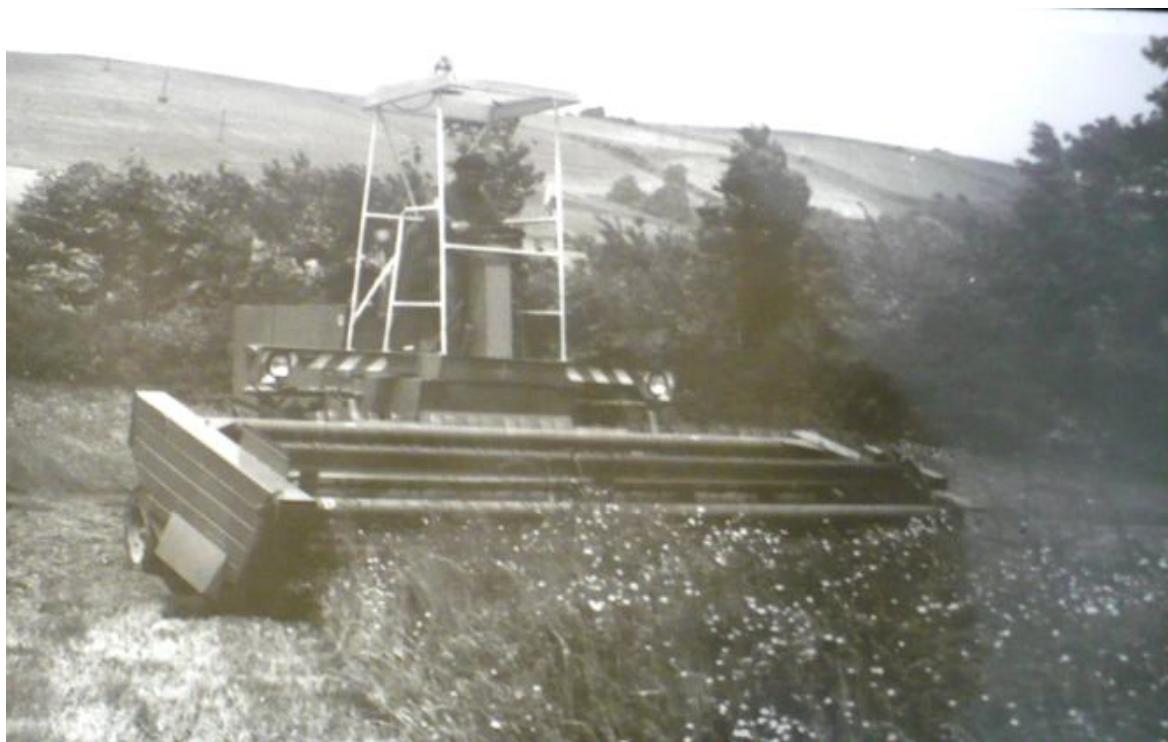
²⁶⁸ Soukromý archiv narátorky R. Š., Mořkov.

6.4. Čestné uznání a pamětní medaile k 20. výročí založení JZD Mořkov²⁶⁹

²⁶⁹ Soukromý archiv narátorky R. Š., Mořkov.

6.5. Mechanizace²⁷⁰

²⁷⁰ První obrázek – Obrazová kronika obce Mořkov. Uloženo na obecním úřadě obce.

Druhý obrázek - HANÁK, Jan a kol.: *Socialistické zemědělství okresu Nový Jičín*. OV Svazu družstevních rolníků v Novém Jičíně a OZS v Novém Jičíně: Nový Jičín. 1987. str. 112

6.6. Rostlinná výroba²⁷¹

²⁷¹ MILEK, Jiří: *Zemědělství Severomoravského kraje*. Profil: Ostrava. 1989, str. 39 a 42.

6.7. Živočišná výroba²⁷²

²⁷² HANÁK, Jan a kol.: *Socialistické zemědělství okresu Nový Jičín*. OV Svazu družstevních rolníků v Novém Jičíně a OZS v Novém Jičíně: Nový Jičín. 1987. str. 103 a 140.

6.8. Vesnická výstavba²⁷³

²⁷³ HANÁK, Jan a kol.: *Socialistické zemědělství okresu Nový Jičín*. OV Svazu družstevních rolníků v Novém Jičíně a OZS v Novém Jičíně: Nový Jičín. 1987. str. 173 a 195.